

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK HALKBİLİMİ ANABİLİM DALI

ÇANKIRI TÜRBELERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Bengisu KOLCU

Tez Danışmanı

Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ

Ankara-2007

ONAY

Bengisu Kolcu tarafından hazırlanan “*Çankırı Türbeleri*” başlıklı bu çalışma, tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda *oybirliği/oyçokluğu* ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Türk Halkbilimi Anabilim* dalında *yüksek lisans* tezi olarak kabul edilmiştir.

[İmza]

.....

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)

.....

[İmza]

.....

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

[İmza]

.....

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

ÖNSÖZ

“Çankırı Türbeleri” adlı bu çalışma için birkaç aylık hazırlık döneminin ve konuyla ilgili kaynak taramasının ardından araştırma bölgesi olarak seçilen Çankırı ilinin tarihi ve coğrafyası ile ilgili bilgiler; ilin idari bölümlerini detaylı gösteren haritalar toplanmıştır. Bu hazırlıklardan sonra Çankırı Kaymakamlığı’nın yardımlarıyla hakkında derleme yapılacak elli yedi türbe seçilmiştir. Çalışmanın amacı, Çankırı türbelerinin eksiksiz bir envanterini çıkarmak değildir. Amaçlanan, bölge halkının türbe inancına bakış açısının ve ildeki türbeler etrafında oluşan yaygın uygulamaların değerlendirmesini yapmaktır. Bu nedenle araştırma yapılacak türbelerin seçimi sırasında Çankırı halkı için günümüzde dinî çekiciliği devam eden türbeler tercih edilmiştir.

Seçilen türbeler hakkında bilgi toplayabilmek için otuz dokuz kaynak kişiyle görüşme yapılmıştır. Anlam belirsizliğini önlemek amacıyla bu kaynak kişiler, çalışmanın “Ekler” bölümünde numaralandırılmış ve hangi bilginin hangi kaynak kişiye ait olduğu metinde parantez içinde bu numara yöntemiyle gösterilmiştir. Kaynak kişilerin izin vermediği durumların haricinde derlemeler sırasında teyp ve fotoğraf makinesi kullanılmıştır. Ayrıca bu bölümde her türbenin nerede olduğu, hangi malzemelerle yapıldığı, türbede bulunan eşyalar, araştırılan türbe ile ilgili yöre halkının kültüründe biçimlenen ritüeller hakkında bilgi verilmiştir.

Elinizdeki çalışma, “Önsöz”, “Giriş” ve “Sonuç” bölümlerinin dışında iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın “Giriş” bölümünde metinde sıkça geçen bazı terimler hakkında bilgi verilmiştir. “Çankırı Türbeleri Çevresinde Oluşan Anlatılar” adını taşıyan birinci bölümde Çankırı iline bağlı elli yedi türbe ile ilgili anlatılar, kaynak kişilerin aktarımlarından ve bu türbelerle ilgili yazılı kaynaklardan alınmış, bu bilgilere herhangi bir yorum katılmamıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise toplanan verilerin ışığında Çankırı türbelerindeki “halk hekimliği” uygulamaları ve “yağmur duası” geleneği

değerlendirilmiştir. İkinci bölümde değerlendirme yapılırken bu konularla ilgili Anadolu'nun farklı yörelerinden derlenen çalışmalar, Çankırı'daki uygulamalarla karşılaştırılmıştır.

Bu çalışma sırasında tez danışmanlığımı üstlenen hocam Prof. Dr. M. Öcal Oğuz'a, aileme ve kültür zenginliklerini benimle paylaşan Çankırı halkına teşekkür ederim.

Bengisu KOLCU

Ankara- 2007

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	vi

GİRİŞ

ÇALIŞMA ALANI İLE İLGİLİ TEMEL TERİMLER

1. Ziyaret ve Ziyaretgâh.....	1
2. Veli.....	1
3. Şeyh (Mürşit).....	5
4. Abdal.....	6
5. Derviş.....	8
6. Mürit.....	9
7. Menkabe (Menkıbe).....	9
8. Keramet.....	11
9. Tasavvuf.....	14
10. Tarikat.....	15
11. Yatır.....	19
12. Türbe.....	20
13. Adak (Nezr).....	23
13.1. İslamiyet Öncesinde Türklerde Adak.....	24
13.2. İslam İnancına Göre Adak.....	26
13.2.1. Adağın Çeşitleri.....	28
13.2.2. Adağın Şartları.....	28

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇANKIRI TÜRBELERİ ÇEVRESİNDE OLUŞAN ANLATILAR

1.1. Velilerin Hayattayken Gösterdikleri Kerametlerle İlgili Anlatılar.....	30
1.1.1. Çankırı İlinin Fethi ile İlgili Anlatılar.....	30
1.1.2. Yörede İslamiyet'in Yayılmasıyla İlgili Anlatılar.....	31
1.1.3. Velilik Makamını İspatlamak için Gösterilen Kerametlerle İlgili Anlatılar.....	38
1.1.4. Taştan veya Topraktan Su Çıkarma ile İlgili Anlatılar.....	38

1.1.5. Maddelerin Niteliklerini Değiştirme İle İlgili Anlatılar.....	39
1.1.6. Mekan Aşma ile İlgili Anlatılar.....	40
1.1.7. Göklerde Dolaşma ile İlgili Anlatılar.....	41
1.1.8. Gelecekten Haber Verme ile İlgili Anlatılar.....	42
1.1.9. Öldükten Sonra Dirilme ile İlgili Anlatılar.....	42
1.1.10.Başka Mekanlarda Olan Olayları Bilme ile İlgili Anlatılar.....	43
1.1.11.Hızır Aleyhisselam'la İlgili Anlatılar.....	44
1.1.12.Hastalıkları İyileştirme ile İlgili Anlatılar.....	45
1.1.13.Tahta Kılıçla Savaşma ile İlgili Anlatılar.....	46
1.1.14.Bebekken Konuşma ile İlgili Anlatılar.....	46
1.1.15.Akıldan Geçenleri Bilme ile İlgili Anlatılar.....	46
1.1.16.Geyik Donuna Girme ya da Geyiği Çeşitli İşler için Kullanma ile İlgili Anlatılar.....	47
1.1.17.Görünmez Olma, Yürürken Ayak İzini Bırakmama ile İlgili Anlatılar.....	48
1.1.18.Velilerin Birbirleriyle Olan İlişkilerinde Gösterdikleri Kerametlerle İlgili Anlatılar.....	48
1.2. Velilerin Öldükten Sonra Gösterdikleri Kerametlerle İlgili Anlatılar.....	50
1.2.1. Bulunduğu Yöreyi ve O Yöredeki İnsanları Çeşitli Felaketlerden Koruma ile İlgili Anlatılar.....	50
1.2.2. Türbesine Yapılan Saygısızlık Sonucu Çeşitli Yollarla Ceza Verme ile İlgili Anlatılar.....	51
1.2.3. İnsanları Beklenmedik Yerlerden Nasıplendirme ile İlgili Anlatılar.....	54
1.2.4. Hastalıkları İyileştirme ile İlgili Anlatılar.....	54
1.2.5. İstediği Kişilerin Rüyalarına Girme ile İlgili Anlatılar.....	55

İKİNCİ BÖLÜM

ÇANKIRI TÜRBELERİNDEKİ UYGULAMALAR

2.1. Çankırı Türbelerin Yağmur Duası Geleneği.....	56
2.2. Çankırı Türbelerinde Halk Hekimliği Uygulamaları.....	65

SONUÇ.....	80
KAYNAKÇA.....	84
EKLER.....	94
FOTOĞRAFLAR.....	137
ÖZET.....	164
ABSTRACT.....	165

KISALTMALAR

C.	Cilt
Çev.	Çeviren
DTFC	Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi
h.	Hicri
Haz.	Hazırlayan
İFAV	İstanbul İlahiyat Fakültesi Vakfı
m.	Miladi
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
S.	sayı
s.	sayfa
t.y.	tarih yok
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	Türk Tarih Kurumu
vb.	ve benzeri
Yay.	Yayınları
YKY	Yapı Kredi Yayınları
yy	yüzyıl

GİRİŞ

Türkler, tarih boyunca çok çeşitli coğrafyalarda yaşamış, farklı kültürlerin, farklı dinlerin etkisinde kalmış, dinamik, bulunduğu çevreye ve şartlara uyum sağlama konusunda yetenekli bir toplumdur. Bu nedenle çok renkli ve zengin bir kültür birikimi vardır. Bu zengin kültürde “Türk halk dindarlığının özel bir formu olan türbe, adak, ziyaret dindarlığı ve kültürü Türk toplulukları içerisinde çok yönlü ve fonksiyonlu bir dinî, mistik, sihrî, sosyo-kültürel olgu ve gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır.” (Günay 2003: 7)

“Türk halk dindarlığı” gibi esasları; tarihî, kültürel ve sosyolojik etkileri çok girift olan konunun türbeler etrafında oluşan uzantıları tasavvufa, tarikatlara, çeşitli inanmalara ve ritüellere gitmektedir. Bu nedenle çalışmanın giriş bölümünde, araştırmanın amacına hizmet edeceği düşüncesiyle konuyla ilgili bazı terimler hakkında bilgi verilmiştir.

1. Ziyaret ve Ziyaretgâh

Kelime anlamı olarak “Görmeye gitme, görüşmeye gitme” anlamında kullanılır. Ziyaretgâh ise “Ziyaret yeri, türbe, mezar, kabir” anlamlarına gelir. (Devellioğlu 2006: 1190)

Arapça kökenli olan “ziyaret” sözcüğü bu dilde genellikle dinî manada “ibret almak için kabirleri, sevap kazanmak için de mübarek yerleri, akrabaları ve hastaları görmeyi” ifade etmektedir.¹

2. Veli

Arapça “vela” sözcüğünden gelen “veli” kelimesi, sözlükte “dost, ahbab, arkadaş, yardımcı, komşu vs.” gibi anlamları içermekte olup “evliya” sözcüğü ise onun çoğuludur. Türkçede halk arasında çoğu zaman “evliya” kelimesi tekil anlamda kullanılır. Tasavvuf terimlerinde “veli”, Kur’an-ı Kerim’de bu kelimenin tekil ve çoğul şekliyle dost anlamında geçtiği ayetlere

¹ İslam Ansiklopedisi, Cilt 12, s.620

dayandırılmak suretiyle “Allah’ı seven, dost edinen ve O’nun tarafından dost edinilen” anlamında kullanılmıştır. Zamanla bu kavram genişliyerek, kendine mahsus bir tekâmül seyri takip etmiştir. Bunun neticesinde “benliğini Allah’ta yok etmek suretiyle bir takım üstün vasıflar kazanarak harikulade şeyler gösterebilen büyük insan” manasını almıştır. (Ocak 1992a: 1)

İslamiyet’in doğuşundan sonra “tasavvuf” hareketi başlamış ve tarikatlerin yaygınlaşmasıyla “veli” kavramının tasavvuftaki yeri oluşmuştur. Tasavvuf düşüncesinde “veli” şu özelliklere sahiptir:

“Tasavvuf alanında gizli bilgilerle donanmış, zaman ve mekân bağlarının dışında kalan, Tanrı tarafından korunduğuna inanılan kimseler veli olarak bilinir. İki türlü veli vardır, biri gizlidir. Tanrı sırrına erdiği için halk içinde kendini saklar, kim olduğu bilinmez. Bunlara ‘Tanrı’nın makbul kulları’ denir. İkincisi herkes tarafından bilinen, sayılan velilerdir. Bunlar daha çok tarikat ulularıdır. Veli ‘gayb alemi denen, görünmez, bilinmez ülkeden haber getirir, insanların içini, içinden geçeni bilir, gelecekte haber verir.’”²

Tasavvufta velilere farklı isimler de verilmiştir: “zahit, arif, derviş, fakir, âşık, eren, ehlullah, miskin, seyyah, garib, nuriye, cuiye, şikeftiye, nussak, ubbad, bekkaun, haifun, kasas, mistik...” gibi. (Uludağ 1994: 113)

Tasavvuf düşünce sisteminde bu tarzda isimler alan “velilik” kavramının içi türlü mistik hallerle doldurulmuştur. “Kulun Allah’a ulaşması ile ilgili büyük manevi mücadele ve katedilmesi gereken yol meselesi veli kavramına vücut vermiş ve bu yolda başarıya erişen kişi ‘veli, Allah dostu’ diye nitelendirilmiştir.” (Ocak 1992a: 2) Selçuk Eraydın, bu konu hakkında şu düşünceleri ileri sürmektedir: “Bazılarına göre kişi kendisinin veli olduğunu bilmeyebilir. Velinin başkaları tarafından bilinemeyeceğini de söyleyenler vardır ki Bayezid-i Bestami’nin Evliyaullah’ın Hakk’ın gelinleri olduğunu ve onları mahrem olanlardan başkasının göremeyeceğini de söylemesi bu fikri güçlendirmektedir.” (Eraydın 1997: 93)

Kur’an’da veli sözcüğü kırkbeş ayette tekil olarak Allah’ın insanlarla dost olduğunu, insanların Allah’tan başka dostu olmadığını; şeytan, kâfir ve

² Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi, Cilt 3

öteki kötülerin insanlarla dost olmadıklarını anlatan ifadelerle, kırk iki ayette de çoğul olarak (evliya) insanlar arasındaki sevgi, dostluk, dayanışma gibi çeşitli anlamların yanında, özellikle Yunus Suresi'nin 62. ve El-Enfal Suresi'nin 34. ayetinde "Allah'ın dostları" (evliyaullah) biçiminde, "Allah'a inanan ve ona derin bir saygı ve bağlılık duyan gerçek dindarlar için kullanılır."³

Kur'an'da "veli" kavramı bu şekilde anlatılırken tasavvufta "velayet" makamına ermek belli kaidelere bağlanmıştır. "Veli olacak kişinin manevi güce ulaşması için irade ile içgüdülerini yenmesi şarttır. Akşemseddin'in kendisi de nefsin arınması için dört şeyi zaruri görür: 1. Az yemek, 2. Az uyumak, 3. Halkla az konuşmak, 4. Allah zikrini çok etmek. Bütün veliler, bu dört şarta riayet ederler. Marifetname sahibi İbrahim Hakkı, bunların beden ve ruh üzerindeki tesirleri hakkında geniş bilgi verir ve dikkate değer açıklamalarda bulunur. (Kaplan 2001: 127) Bu konuda Selçuk Eraydın da velayetin bazı şartları olduğunu söyler ve bu şartları şu şekilde sıralar: "a) Kur'an ve sünneti muhafaza, b) Günah üzerinde ısrar etmemek, c) Velayetin emr-i batın, nübüvvetin emr-i zahir olduğunu bilmek". (Eraydın 1997: 95)

A. Yaşar Ocak'a göre "velayet" kavramı tam anlamıyla sünni bir tabana oturtulmuştur. "Daha ilk bakışta bu hususiyetiyle göze çarpan bu telakkiye göre, veli olabilmenin ilk ve temel şartı, bütün teferruat ve incelikleriyle şariat kaidelerine uymak ve ondan dışarı çıkmamak hususunda azami titizliği göstermektir. Bundan sonra, çok sıkı bir mücadele ve riyazatla nefsi terbiye etmek ve mümkün olabildiği kadar çok nafil ibadet yapmak icap etmektedir. Ancak bunları kusursuz yerine getirebilen kimse, eğer Allah isterse, velayet makamına erişir. O makama geldikten sonra ise, Allah kendisini her türlü fenalıktan korur ve dualarını kabul buyurur. Hatta bir ihsan olmak üzere başka Müslümanlarda bulunmayan bir takım harikulade haller verir ve çeşitli lütuflarda bulunur." (Ocak 1992a: 3)

Tasavvuf kaidelerine uyup, nefislerini terbiye edip, dünya işlerinin her türlü bağlayıcı hallerinden kurtulup velayet makamına eren kişiler

³ Büyük Larousse Sözlük ve Asiklopedisi, s.12137

Anadolu'nun fethedilmeye başlamasıyla "alp" tipinin özelliklerini de üstlenmişlerdir. Bu bağlamda özellikle "Horasan erenleri" Türk inanç sisteminde Anadolu'nun manevi fatihleri olarak değerlendirilmiştir.

"Anadolu'nun tedricen fethedilmeye başladığı XI. yüzyıldan itibaren buraya yerleşmeye gelen ve çoğunluğunu Oğuzlara mensup boyların oluşturduğu muhtelif Türk toplulukları, kendileriyle beraber bu telakkiyi ve kültürü de getirdiler. 13. yüzyılda Moğol istilasını arifesinde ve bu istilanın önünden kaçarak Anadolu'ya yerleşen bazı tarikatlara mensup şeyh ve dervişler bugünkü veli kültürünün oluşmasındaki etkidir." (Barkan 1942: 281)

Türk inanç sisteminde bu şekilde şekillenen velilik makamına sahip olan kişileri, araştırmacılar sınıflandırma yoluna da gitmişlerdir:

"Eren olarak bilinen, ziyaret edilen, dualarda anılan ve menkıbelerle yaşatılan zatlar, mesleki özellikleri ve kimlikleri açısından bakıldığında Peygamber'imizin sahabileri, fatihleri, fethi iştirak eden her rütbeden askerler, sufiler, ilim adamları, din adamları, cömertler, vatan savunmasında canlarını vermiş şehitler, gaziler, âşıklar, şairler, yazarlar, dervişler, şeyhler, babalar, dedeler, dede-babalar, demirciler, marangozlar, debbağlar, muhtelif el sanatları ile uğraşanlar, devlet başkanları, vezirler, paşalar, beyler gibi toplumda faydalı işler yapmış, cemiyete yararı dokunmuş kişiler olarak karşımıza çıkarlar." (Sezgin 1998: 463)

Hikmet Tanyu ise velileri şu şekilde sınıflandırmıştır:

- 1- Hazreti Muhammed
- 2- Hazreti Ali soyundan gelenler (kızları ve oğulları Zeynel Abidin'e bağlanan)
- 3- Bizanslılarla çarpışmak ve İslamiyet'i yaymak üzere savaşımaya Arabistan'dan gelenler
- 4- Horasan erleri ile Horasan'dan ve Türkistan'dan gelenler
- 5- Anadolu'ya yerleşmiş, evliyalık için gereken esas ve şartları haiz mücahit, fetih şehidi kahramanlar, Türkler

- 6- Keşfi keramet, riyazet fazilet vb. vasıfları haiz olan veya olduğuna inanılan, tarikatlarla ilgili, onların öncüleri, reisleri dedeleri şeyhleri, babaları...
- 7- Olağanüstü bir olayın, bir hayatın, bir efsanenin, kahramanı şahıslar (kadın-erkek) masallaşmış bir hayatı yüzyıllar boyunca anlatıla anlatıla soydan soya geçmiş kimseler (Tanyu 1967: 43)

İslamiyet içinde “veli inancının yerleşmesini tasavvufun zaferi” olarak değerlendiren A.Yaşar Ocak’a göre günümüzde “veli telakkisini” reddedecek hatta yadırgayacak hiçbir Müslüman’a rastlanmaz. Ocak, halkın büyük çoğunluğunun bunu kabul etmeyenleri eksik Müslüman saydığını; bazı çevrelerde ise Müslüman bile kabul edilmediğini savunmaktadır. (Ocak 1992a: 5)

Araştırmacılar, zamanla veli inancı çevresinde bir “kült” oluştuğunu savunmaktadırlar. Ahmet Yaşar Ocak “veli kültü”nü şu şekilde tanımlar: “...fevkalade kuvvet ve kudretlerle mücehhez olup, Tanrı’ya yakın kabul edilen şahsiyetin herhangi bir konuda sağ veya ölü iken birine yardımının dokunulacağına inanılması ve bunu temin için ritüel yollara başvurulması şeklinde tarif edebiliriz. Bu anlayış velinin takdis olunmasıyla sonuçlanmaktadır. Daha Anadolu Selçukluları devrinden itibaren aslında bazı tarikat büyüklerinin etrafında böyle kültler oluştuğunu, kendileri hayatta iken teşekkül etmeye başlayan menkabelerin yardımıyla bunların evliya kabul edilerek kutsallaştırıldıklarını biliyoruz. Bunların bir kısmı VIII. ve XIV. bir kısmı ise daha sonraki yüzyıllara aittir. Bugün Abdal Musa, Kaygusuz Abdal, Abdal Mehmed, Abdal Murad, Sultan Şuca vb. pek çok velinin gerçek kimlikleri artık unutulmuş, türbeleri artık halkın dilek ve dualarının gerçekleşmesi için birer hacet yeri durumuna gelmiştir.” (Ocak 1992b: 273)

3. Şeyh (Mürşit)

Şeyh kelimesi sözlüklerde “Yaşlı adam, ihtiyar; bir tekke veya zaviyede reislik eden ve müritleri bulunan kimse; kabile ve aşiret reisi”

(Devellioğlu 2006: 995), “Tarikat kurucusuna, bir tarikatte en yüksek dereceye ulaşmış olan kimseye, tarikat büyüklerine veya tarikat kollarının birinin başında bulunan kimseye verilen ad” (Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük 1992: 1382) anlamlarına gelir.

Mürşit ise “İrşat eden, doğru yolu gösteren, klavuz; tarikat piri; şeyhi; gafletten uyandıran” (Develioğlu 2006: 735), “Doğru yolu gösteren, klavuz; müritlerine tasavvufu öğreten, sırları ve gerçekleri gösteren tarikat şeyhi” (Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük 1992: 1058) anlamlarına gelir.

“Şeyh” ve “mürşit” kelimelerinin anlamları sözlükte bu şekilde açıklanmaktadır. Ahmet Ziyaüddin Gümüşhanevi “Camii’l Usul” adlı eserinde bir mürşitte bulunması gereken özellikleri ve mürşidin görevlerini şöyle açıklıyor: “Kendisine uyulacak mürşit durumundaki zat, herkese nasihatı bol olan bir kimse olup, yine herkese takva ve istikamet yolunu gösteren, yasaklardan herkesi men eden ve nefsaniklerden kaçıdıran kimsedir. Keza mürşid, irşadına el ve gönül verenlerin sebatları, mutlulukları, günahlarının affı ve Cenabı Hak’kın himayesine ulaşmaları için her zaman dua eder. Dini vazifelerinden bilmeleri icab eden her hususu öğretir. Dünya işlerini takip hususunda da yine saliklerine şefkat ve merhamet ile müsamaha gösterir. Saliklerinin maddi ve manevi ihtiyaçlarını temin hususunu, kendi ihtiyaçları gibi kabul eder. Zira sorumluluğu teslim alınan kimselerin her işi, teslim alana aittir. Hatta vaciptir. Mürşit, Allah’ü Teala’nın yarattığı bütün mahlukata şefkat, merhamet ve rahmet gözü ile bakar. Kendisinden küçük olanlara şefkat ve merhamet eder. Büyük olanlara da saygı gösterir.” (Gümüşhanevi 1981: 89)

4. Abdal

Abdal, “Dünya ile ilgisini kesip Tanrı’ya bağlanmış derviş, evliyadan yetmiş kişilik bir cemaat veya zümreye verilen ad” (Devellioğlu 2006: 198) “Eskiden bazı gezgin dervişlere verilen ad” (Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük 1992: 2) anlamlarına gelir.

“Abdal” sözcüğü, Arapçada “bedel, bidl, bedii” kelimelerinin çoğuludur. Bu dilde “karşılık, hedef, şerefli, cömert” gibi anlamları vardır. Tasavvuftaki anlamı ise “veliler arasında insanların işlerinde tasarruf için manevi müsaade verilmiş kişiler”dir. (erişim : www.tasavvufalemi.com-sayfa.php?yaziNo=420)

Tasavvufa göre abdalın özellikleri az konuşmak, az yemek, halktan ayrı yaşamaktır. Görevleri insanlara yardım etmek, yağmur yağdırmak, İslam’a savaş kazandırmak, afetleri önlemektir. Abdal ile ilgili hadislerde, onların bu aşamaya namaz ve oruçla değil, iyilik ve cömertlikle ulaştıkları belirtilir. Birbirlerinin yerine geçtikleri, diledikleri an, kendi yerlerine birini bedel bırakarak istedikleri yere gidebildikleri söylenir.⁴

“Abdal sözcüğü XII. ve XIV. yüzyıllarda ‘abid, zahit, veli, sofı, derviş’ anlamlarında kullanılmıştır. Kalenderi dervişleri arasında cezbe halinde bulunan meczublara da serseri derviş anlamında abdal denilmiştir. Abdal, Arapçada ‘mecnun, meczub, divane’; Türkçede ‘tilbe’ (deli) sözcükleriyle eşanlamlı olarak kullanılmıştır. Sonraki yüzyıllarda Türkçede ‘ahmak, şaşkın’ anlamında kullanılması da bunun sonucudur.”⁵

Abdülkadir Geylani Hazretleri, Fethu’r-Rabbani adlı eserinde “abdal” sözcüğü ile ilgili şunları söyler: “Sufilerden bir gruba abdal (bedeller) denilmiştir; çünkü onlar Allah’ın iradesi yanında başka irade istemezler. Açık hükümlerle hükmeder, açık ameller işler, sonra da sırf kendilerine ait olan amellerle baş başa kalırlar. Dereceleri ve makamları yükseldikçe emir ve yasakları da artırır. Bu hal, emir ve yasakların bulunmadığı bir makama yükselinceye kadar sürer. Bu makamda, dinin emirleri onlarda artık kendiliğinden gerçekleşir ve onların tabii davranışı haline gelir. Onlar Allah’ın yanında kendilerini kaybetmişlerdir; ancak emir ve yasaklar geldiği zaman kendilerine gelirler. Allah’ın emirlerini hep korur ve dinin sınırlarını ihlal etmezler.” (Velioğlu 2006: 21)

⁴ Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Cilt 1, s.15

⁵ Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi Cilt 1, s.15

5. Derviş

Derviş, “Allah için alçak gönüllülüğü ve fukaralığı kabul eden veya bir tarikata bağlı bulunan kimse; fakir, ihtiyaçlı kimse” (Devellioğlu 2006: 177) “Bir tarikata girmiş, onun yasa ve törelerine bağlı kimse; alçakgönüllü ve her şeyi hoş gören kimse; yoksulluğu, çilekeşliği benimsemiş kimse.” (Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük 1992: 362, 363) anlamlarına gelir.

Sözlüklerde “mürşit” kelimesi ile “derviş” kelimesinin anlamları arasında pek fark yoktur. Ancak “yoksulluğu benimsemesi, çilekeş hayatı seçmesi, tam bir uhrevi hayat yaşaması” bakımından dervişlik, mürşitlikten ayrılmaktadır. Mevlana: “Gerçek derviş, Allah’ın sıfatlarında yok olmuştur. O, güneşe karşı yanmakta olan muma benzer. Mumun alevi de var sayılır; ama güneşin önünde yok gibidir.”⁶ diyerek dervişliği, fenafillah makamına ulaşmış olarak tanımlamakta ve biraz da meczupluğa yaklaştırmaktadır.

Derviş tasavvufu “kapı eşiği” anlamına da gelir. Bu nedenle, dervişler kendilerini, eşik gibi ayaklar altında çiğnenmeye katlanabilen kişiler olarak görürler ve bu yüzden de kapılardan girip çıkarlarken genellikle eşiğe basmayı tarikat törelerine aykırı sayarlar. Kendilerini Allah’a adadıkları için yoksulluğu tarikat ehli olmanın temel koşulu kabul ederler. Derviş masallarda masal kahramanlarının önüne Tanrı’nın elçisi olarak çıkar; onların dertlerine çözüm bulur, yol gösterir; onları tehlikelerden kurtarır. Çocukları olmayanlara sihirli elmayı verir böylece özlenen çocuk doğar. Doğan çocuklara ad koyar. Tasavvufi divan ve halk şiirinde dervişler, sahip oldukları gizemli güçler, Tanrı’ya yakınlıkları, temiz kalplilikleri dolayısıyla övülür. Çile çekmesi, elindeki asası, teberi, bir lokma bir hırkayla yetinmesi, dünya malına istekli olmaması, acıya katlanması... vb. yönleriyle canlandırılır.⁷

⁶ Mesnevi, Cilt 3, s.3670-3671

⁷ Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Cilt 6, s.3074-3075

6. Mürit

Mürit, “irade eden, talep eden, tasavvufta iradesi olmayan, iradesini kullanmayan tarikata giren, şeyhe bağlanan, derviş, bende, efendisi olan, şeyhin kulu” anlamlarına gelir. Cenaze nasıl iradesiz ise mürit de şeyhin önünde öyle iradesizdir. Kendi şahsi iradesini şeyhin iradesinde yok etmiş, kendisi için Hakk’ın irade ettiğinden başka bir şey irade etmeyendir. (Uludağ 1991: 353)

Tüm tarikatlarda müritlik temel kurumlardan biridir. Tasavvufta bir şeyh ya da mürşide mürit olmanın önemi “şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır” özdeyişiyle anlatılır. Tasavvuf geleneğine göre ölünün yıkayıcısına teslim olması gibi mürit de şeyhine teslim olmalı, benliğini tümüyle onun iradesine bırakmalıdır. Bu niyetlerle şeyhine ikrar veren ve ondan el alan mürit, önce tarikatın genel ilkelerini, çeşitli tarikatlara göre az çok değişiklikler gösteren tarikat erkan ve adabını öğrenir; şeyhin uygun gördüğü programa göre ezkar ve evradını sürdürür. Böylece belirli gelişme basamaklarını aşarak ulaşabildiği irfan düzeyine göre şeyhliğe kadar yükselebilir. Bir şeyhe bağlanan (kapılanan) müridin Tanrı’dan başka her şeyle ilgisini kesmesi gerekir; tek amacı Tanrı’yı hoşnut etmek ve sevmektir. Bu anlamda müritçilik ise çileci bir öğretiyi benimser.⁸

Ebu Hamide’ye göre mürşit: “Cenab-ı Hak’ın Zat’ına ait isimlerin kapısı kendisine açılan ve Allah’a vasıl olanların arasına katılan kişi”dir. (Gümüşhanevi 1981: 499)

7. Menkabe (Menkıbe)

Menkabe, “Çoğu tanınmış veya tarihe geçmiş kimselerin ahvaline ait hikayeler” (Devellioğlu 2006: 615) “Din büyüklerinin veya tarihe geçmiş ünlü kimselerin yaşamları ve olağanüstü davranışlarıyla ilgili hikaye” (Türk Dil

⁸ Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Cilt 16, s.8463

Kurumu Türkçe Sözlük 1992: 1007) “Kahramanların, ermişlerin olağanüstü işlerini, kerametlerini konu edinen kısa öykü”⁹ anlamlarına gelir.

“Menkabe yahut menakıb, tasavvuf tarihinde, sufilerin izhar ettikleri harikulade olaylar demek olan kerametleri nakleden küçük hikayeler manasında tahminen IX. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Pek yaygın olmamakla beraber bu sebeple, keramet kelimesinin çoğulu olan ‘keramat’ da menkabe veya menakıb yerine kullanılmıştır. Şu halde menkabelerin esasını kerametler teşkil etmektedir.” (Ocak, 1992a: 27)

Boratav, eskiden dinlik konularındaki efsanelere menkıbe dendiğini ve tarihlik efsanelerin yazılı edebiyatta menkıbe adıyla anıldığını söyler. (Boratav 2003: 121,124) Ancak pek çok araştırmacı efsane ile menkabenin farklı türler olduğu görüşündedir. A.Yaşar Ocak, menkabenin efsane, masal, destan gibi türlerden bazı özellikleri nedeniyle ayrı değerlendirilmesi gerektiğini söyler. Bu özellikler şunlardır:

- 1- Kahramanları gerçek ve mukaddes kişilerdir.
- 2- Olayların belirli yeri ve zamanı vardır.
- 3- Sırf eğlenmek, bir eşyanın yahut tabiat olayının izahını yapmak için uydurulmuş değildir. Gerçek olduklarına inanılır.
- 4- Yarı mukaddestirler ve bir dogma gibi kendilerini kabul ettirirler.
- 5- Konu edindikleri veli hayatta iken de, öldükten sonra da meydana gelebilirler.
- 6- Biçim olarak son derece kısa ve sade bir anlatım tarzına sahiptirler.

(Ocak 1992a: 33)

İlber Ortaylı’ya göre menkabe “belirgin ölçüde tarihi realiteye ayaklarını uzatmış siyasal nedenlerle ve doğrudan doğruya edebî imaj dolayısıyla dallanıp budaklandırılmış, bir proza nesir” dir. (Ortaylı 2004: 11)

“Ölümlerinden sonra da velilerle ilgili, müritleri ve yakın çevresi arasında oluşan menkabeler ilginin artarak sürmesine katkıda bulunmuştur. Halk arasında sözlü kültür ortamında ortaya çıkan menkabeler yüzyıllar boyunca bir nesilden nesile geçerken daima büyümüştür.” (Köprülü 1984:27)

⁹ Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Cilt 16, s.8004

“Evliya menkabeleri, insanın gizli özlemlerinin ve inandığı bazı değer hükümlerinin zafere ulaştığı kusursuz, ideal bir dünyanın tasvirini gerçekleştirmeleri sebebiyle de, toplumun psikolojik çehresinin ifadesi sayılabilir. Bütün bu hususlar düşünülürse, evliya menkabelerine sadece, harikulade birtakım olayları yansıtan gerçek dışı hikayeler nazarıyla bakmak yanlış olacaktır.” (Ocak 1992a: 33, 34)

8. Keramet

Keramet: “kerem, bağış; ikram, ağırlama; velilerin lüzümlü anında gösterdikleri fevkaalede hal; ermişcesine yapılan iş, hareket, söz, fikir” (Devellioğlu 2006: 508) “Allahu Teala’nın kendisine veli edindiği kuluna çeşitli özellikler vererek lütuf ve ihsanlarda bulunması neticesinde, o kuldan zuhur eden harikulade haller” (Er 1984: 30) anlamlarına gelir.

Keramet, velilerin en dikkat çeken alametleri olarak İslam’da belli bir dönemden sonra kabul edilmeye başlamıştır. Bu telakki, tasavvuf tarihinde yepyeni bir devrin başlangıcı olmuştur. Bu yüzden, IX. yüzyıldan itibaren kaleme alınan tasavvuf kaynaklarında, veli telakkisine paralel bir de keramet telakkisi geliştirilmiş ve bunun nazariyesi işlenmiştir. Bu nazariyeye göre, velilerden birtakım kerametlerin zuhur etmesi caizdir. Allah’ın gücünün yetmeyeceği bir şey düşünölmeyeceğine göre, veliden de kerametın zuhuru imkansız olmaz. (Ocak 1992a: 28)

Tasavvuf kaynaklarından kerametın nasıl anlaşılması gerektiği ve kerametın caiz olduğuna dair örnekler verebilmek mümkündür. İmam-ı Nesefi ve İmam Celaleddin-i Devânî bazı eserlerinde evliyaların keramet göstermelerinin dinde yerinin olduğunu onların havada uçmak, su üzerinde yürümek, kuşlarla konuşmak... gibi bazı keramatler gösterebileceklerini savunurlar. (Er 1984: 30)

Keramet konusundaki inançlar, tasavvufun ilk devirlerinde peygamber mucizeleriyle olan benzerliklerden dolayı ulemanın tepkisini çekmiştir. Bu konuda tıpkı peygamberler ile veliler arasındaki farklar gibi mucize ile

keramet arasında da birtakım farkların olduğu, kerametın hiç bir zaman nübüvvet mefhumuna ters düşmediğini göstermek için azami çaba sarf edilmiştir. (Ocak 1992a: 28) Muhammed Vehbi Efendi “Akaidü'l-Hayriyye” adındaki kitabında Kuran’da velilerin kerametlerine delil olabilecek ayetler olduğunu, bu yüzden inkara gerek olmadığını, bazı âlimlerin bu kerametleri peygamberlerin mucizelerine benzeterek inkâr ettiklerini; ancak Ehl-i Sünnet âlimlerinin bu konuda velilerin mucize göstermediklerini ve nübüvvet davası içinde olmadıklarını, böyle bir iddiası olanların da dinden çıkmış kişiler olacaklarını söyler. (Er 1984: 30)

“Keramet” kavramıyla ilgili olarak karşılaşılan meselelerden biri de Müslüman olmayan bazı kişilerin gösterdikleri olağanüstü hallerin nasıl açıklanması gerektiği olmuştur. Bu meseleyi çözmek için “istidrac”, “kaza-yı hacat” gibi terimler bulunmuştur. Buna göre, Allah Müslüman olmayan kişilere de böyle harikulade şeyler verebilir; ancak bu, onların küfür, kibir ve azamet duygularını körükleyerek mahvolmalarına yol açmak içindir. (Ocak 1992a: 28), (Er 1984: 30)

Bununla beraber, bütün sûfî nazariyecilerin ve mutasavvıfların ittifak ettikleri nokta, kerametın veli için ulaşılması gereken bir hedef yahut son makam olmadığı, hatta gerçek veliler için, Allah’a giden yolda bir engel teşkil edebileceği meselesi idi. Çünkü keramete aldanan bir veli, daha ileri makamlara, yahut başka bir deyişle asıl hedefe gitmek istemeyebilirdi bu sebeple pek çok veli, kerametın Allah tarafından evliyaya uygulanan bir imtihan olduğu sonucuna varmıştır. (Ocak 1992a: 28)

Tasavvuf kaynaklarında bu şekilde açıklanan “keramet” kavramı İslamiyet’i kabul eden Türkler tarafından da yadırganmadı. Çünkü “keramet” olarak tanımlanan olağanüstü haller Türklerin daha önceki inanç sistemleriyle uygunluk arz ediyordu. “Keramet sahibi ve gaipten haber veren kamlar ile İslam’ın evliya ve mürşitleri birbirlerinin yerine geçerken meydana gelen değişiklik pek fark edilmiyordu.” (Yurdaydın 1981: 264)

XI. yüzyıla gelindiğinde, artık velilerin kerametlerine inanmak o kadar yaygın bir hal almıştır ki ünlü filozof İbn-i Sina bile kerameti kabullenmek icap

ettiğini anlayarak bunun psikolojik açıdan açıklanmasının mümkün olabileceğini söylemiştir. (Ocak: 1992a: 29)

Zaman içerisinde “keramet”, “mucize”, “mistik hayat” gibi kavramlar, din psikolojisinin de alanına girmiştir. Din psikologları bu olayları bilimin ışığında açıklamaya çalışmışlardır. Bu konuda Osman Pazarlı, öncelikle geçmiş yüzyıllara hakim olan “determinizm” kavramını tanımlayıp mistik tecrübelerin bu katı düşünce sistemiyle açıklanamayacağını savunur. (Pazarlı 1968: 221)

Pazarlı, yüzyıllar içerisinde determinizme karşı gelişen düşünce akımlarını anlattıktan sonra son yıllarda fizik ve mekanik alanında meydana gelen yeniliklerin determinizm düşüncesini tamamen yok ettiği görüşündedir. Buna örnek olarak da Albert Einstein’ın “izafiyet teorisi”ni göstermekte ve bu teoriye göre velilerin ve peygamberlerin gösterdikleri olağanüstü olayların açıklanabileceğini ileri sürmektedir: “Genel izafiyet teorisi, atom fizikini doğurmuş, yepyeni bir dünya görüşü ortaya koymuştur. O zamana kadar mutlak determinizme inanan ilim adamları, ilmin temeli olan zaman, mekan, kitle gibi birçok mefhumların izafi bir değeri olduğunu, mutlak olmadığını kabul etmek zorunda kalmışlardır. Bizim yaşadığımız ve alıştığımız, üç boyutlu bir tabiat içinde ve yalnız olaylar alanında izafi mahiyette bir determinizm vardır. Fakat gerçek N boyutlu tabiat bu determinizm yoktur. İzafilik ve imkan vardır. İmkan olunca da tabiat kanunlarına aykırı görülen mucizelerin varlığını akıl, kabulde tereddüt etmez ve ilme aykırı düşmez.” (Pazarlı 1968: 221)

Hayati Hökelekli, mistiklerin gerçekleştirdikleri bu olağanüstü olayları din psikologlarının açıklamakta yetersiz kaldıklarını; çünkü pek çok psikoloğun kabul ettiği gibi modern psikolojinin psişenin ilmi olduğunu ölümsüz ruhun ilmi olmadığını söyler. (Hökelekli 2001: 345, 346)

Velilerin kerametleri sözlü kültürde bir “gizliliğe bürünerek kerametlerden oluşan bir menkabeler sistemini ortaya çıkarır” ve bunlara olan inançlar bir çığ gibi büyür. (Ocak 1992a: 8)

9. Tasavvuf

Tasavvuf, “Sofulaşma, gönlünü Allah (c.c.) sevgisine bağlama” (Devellioğlu 2006: 1036) “Hakk’ın hoşnutluğunu kazanmak ve ebedî saadete ermek için nefisleri temizleme, ahlakı tasfiye, iç ve dışı tenvir, suret ve sîreti tezkiye hallerinden bahseden bir ilim” (İz 1981: 33) şeklinde tanımlanırken bu tanımlara onlarcasını sıralayabilmek mümkündür.¹⁰

Tasavvufun Müslümanlar arasında doğuşu, hicri ikinci asrın ortalarına doğrudur. Bugün elimizde mevcut eski tasavvuf kitaplarından sayılan Nefehatü-l Üns’ün beyanına göre, “sôfi ismi verilen ilk zat H. 150 tarihinde vefat etmiş olan Ebu Haşim isminde bir zahid”dir. Bu zatın Suriye’de Remle şehrinde bir zaviye yaptığı ve salıklarına sôfi ismini verdiği rivayet edilmektedir. (İz 1981: 49)

“Emeviler’den sonra İslam coğrafyasının büyümesi, peyderpey ekonomik rahatlığın artması sonucunda halk dünya ve saltanat menfaatleri etrafında toplanmış, mutluluk asrındaki sadelik, iç güzelliği, tabii yaşantı kaybolmaya yüz tutmuştur. Abbasilerle beraber inzivaya çekilenler arasında hal ehli yetişmeye başlamış, bunların etrafında toplananlar dergahlar kurmuşlardır. Tasavvufun temelleri burada atılmıştır. Yani burada fesada uğrayan cemiyete yüz çevirme mevcuttur. Tasavvufun olgusu tartışmalı olmakla beraber tarihçesini ‘Asab-ı Kehf’e yani İslam’dan öncelere götürenler mevcuttur.” (Altıntaş 1989: 7474)

¹⁰ “Kulun kendisini Hz. Peygamber Efendimiz’e (S.A.V) benzetmeye çalışmasıdır.” (Cebecioğlu 2006: 93)

Sûfi taifesinin efendisi Cüneyd’e göre tasavvuf, “Hakk’ın seni sende öldürmesi ve kendisiyle diriltmesidir, başkasına alakasız kalarak Allah ile olmaktır”; Muhammed Bin Ali El-Kassab’a göre tasavvuf, “keremli zamanda, keremli insanlardan, keremli topluluklar içinde beliren keremli ahlak”tır. (Kısakürek 1983: 13)

Tasavvuf, gerçekleri almak, mahlukatın elinde olan şeylere gönül bağlamamaktır. Gerçekleri almak, hak ve hakikat olmayan, yani doğru olmayan her şeyi bırakıp ancak ilahi hakikatleri edinmeye çalışmaktır. Tasavvuf, eşyanın hakikatine bakıp halkın bildiğini terk etmektir, tamamen edebden ibarettir. (Ebu Hafs El-Haddad) (İz 1981: 59,61)

“Tavavvufun gayesi Hakk'ın rızasını kazanmak için nefisleri temizlemekten, güzel ahlak sahibi olmaya çalışmaktan, kısaca Allah ve Resulü'nün ahlakıyla ahlaklanmaktan ibarettir. Tasavvufun zuhurundan maksat, ahlaki güzelleştirmek, nefsi terbiye etmek, yani nefsi dine ram, dini nefis için vicdan kılmak, nefsi dinin hükmü altına sokmak, salih ameller ve güzel ahlak ile süslemektir.” (İz 1981: 34)

10.Tarikat

Tarikat, “Allah’a ulaşmak arzusuyla tutulan yol; tasavvufi meslek” anlamına gelir. (Develioğlu 2006: 1034) Arapçadaki “tarik” (yol) kelimesinin çoğuludur. Bir tasavvuf terimi olarak bu kavram “Allah’a ulaşma gayesini güdenlerin izledikleri özel tarz, yol, metot, hareket biçimi” demektir. “Çeşitli kişilerin, cemaatlerin mizaç, zevk ve tabiatlarına uygun olarak şeriatla izledikleri daha küçük ve alt yollara da tarikat denir.” (Güner 1986: 10)

Çankırı ilinde tekke ve zaviyelerin kanunen kapatılmasından önce yaşayan tarikatlar ve bu tarikatların başlıca özellikleri şunlardır:

Nakşibendîlik: “Kurucusu Şah-ı Nakşibend Muhammed Bahaüddin'dir. Şah-ı Nakşibend, Hicri 718 (1318)'de, Buhara'ya bir fersah mesafede Hindüvan isimli köyde doğdu. Sonradan bu köyün ismi “Kasr-ı Arifan” oldu. Hazreti Ali ve Hazreti Fatıma neslinden gelmektedir. Seyyid Emir Külal elinde yetişti ve Hacı Abdülhalik Goncdüvani Hazretleri'nin de ruhaniyetlerinden terbiye gördü. İkinci ruhani terbiye yolu bakımından, zahirde mürşidi olmadan yetişenlere denildiği gibi “Üveysi”dirler.” (Kısakürek 1974: 78,79)

Günümüzde etkinliği süren birkaç tarikat arasında en önemlisi Nakşibendîliktir. Tam anlamıyla sünni bir tarikat oluşu, şeriate bağlılığı, şeyhle müritleri ve bağlıları arasındaki sağlam ve disiplinli ilişki, toplumdaki sosyal, kültürel ve politik her harekete ilgi duyarak tarikat prensipleri doğrultusunda derhal tavır alışı bu tarikatı çok popüler yapmıştır. İslamiyet'i günlük olaylardan soyutlamayan, hayatın bütün dinamiklerine cevaplar veren

bir müessese olarak gören genç gruplar arasında bu kararlılığı nedeniyle büyük ilgi görmektedir. (Güner 1986: 47)

Kadirîlik: “Kurucusu Abdülkadir Geylani (KS)’dir. Abdülkadir Geylani, Geylanlıdır, Hicri altıncı asırda yaşamıştır. Zamanın en büyük âlimlerindendir. Peygamber soyundandır. Türbesi Bağdat’ta bulunmaktadır.” (Kısakürek 1977: 261-262) Kadirîye tarikatı, İslâm dünyasının hemen her tarafında yaygın bir tarikattır. Bu tarikatta zikir esastır; zikir, tarikatin kurallarına göre oturarak, ayakta, sallanarak ve dönerek yapılır. (Güner 1986: 113)

Halvetilik: “Kurucusu Ebu Abdullah Siracuddin Ömer el-Lahci el-Halveti (KS)’dir. Kaynakların verdiği bilgiye göre bu zat, Lahcan’da doğmuş, gençliğinde Harizm’e giderek amcası Ahi Muhammed b. Nur (ölm. 1399)’dan okumuş ve aynı zamanda onun irşat halkasına dahil olmuştur. Amcası ve mürşidi Ahi Muhammed’dir. Rivayete göre bu zat, bir تنها mahallede, içi boş bir çınar ağacı içinde halvete çekilip zikrettiği için ‘Halveti’ adını almış, bu ad daha sonra, kurucusu olduğu tarikatın da adı olmuştur.” (Öztürk 1996: 26) “Halvetilik sonraları başlıca dört kola ayrılmıştır. Kolları ve o kollardan çıkan şubeleri arasında büyük farklılıklar yoktur. Küçük farklılıklar ise daha çok giyimdedir.” (Güner 1986: 85)

Mevlevilik: “Kurucusu Mevlana Celaleddin Rumi (KS)’dir. Babası Sultanu’l-Ulema Bahaeddin Veled ile birlikte Belh’ten Konya’ya gelmeden önce bütün ilimleri öğrenmiş, devrinin sayılı âlimlerinden olmuştur. Zahiri ilimleri ikmal ettikten sonra da batını, ledünni ilimleri öğrenmiş ve tasavvuf yoluna girmiştir.” (Velioğlu 2006: 13) “Muhacirliğin neden olduğu ayrılıkların sayesinde çok çeşitli ülkeler, insanlar ve düşünceler tanıma şansına erişmiş, bunları dehası içinde yoğurarak Tebriz’den gelen Şems adlı dervişin kendisine aşılacağı coşkunluğa da çoktan hazırlanmıştır.” (Güner 1986: 96) “Şems’in arkadaşlığıyla yüzyıllardır okuyup feyz aldığımız büyük eserlerini Mesnevi’yi, Divan-ı Kebir’i ve diğerlerini, o yüce aşkın ilhamıyla kaleme aldı.” (Velioğlu 2006: 30) Mevlevi tarikatının popüler özelliklerinin

başında gelen “semâ”nın anlamı “musikî nağmelerini dinlemek, dinlerken vecde gelip harekette bulunmak, kendinden geçmek, oynayıp dönmek”tir. Mevleviler, semâ sırasında musikiye uyup sağdan sola dönerler. (Güner 1986: 103)

Bektaşilik: “Kurucusu Hacı Bektaş-ı Veli (KS)’dir. Velayetname’ye göre Hacı Bektaş-ı Veli, Horasan hükümdarı İbrahimü’s-Sani Seyyid Muhammed ile Şeyh Ahmed adlı Nişaburlu alim bir zatın kızı Hatem (veya Hatme) Hatun’un oğludur. Betaşilik, Türk folkloruna önemli anlatılar kazandıran bir tarikattir. Hacı Bektaş-ı Veli’nin şahsiyeti çevresinde pek çok menkabe oluşmuştur.” (Güzel 2002: 23) “Bektaşilik de aynen Mevlevilik gibi Türk sanatına zenginlik kazandırmıştır. Mevlevilik, sarayda ve aristokratlar arasında yayılıp gelişirken Bektaşilik daha çok halk ozanlarının eliyle Türk halk ve tekke müziğinin ve folklorunun güçlenmesinde hizmet vermiştir. Ayrıca Bektaşiliğin halk şiiri üzerindeki etkisini de unutmamak gerekir. Halk ve tasavvuf şiirimiz Bektaşî ozanlarının katkısı ile ayrı bir ekol haline gelmiştir.” (Güner 1986: 80)

Bayramîlik: “Kurucusu Hacı Bayram Veli (KS) ’dir. Hacı Bayram Hazretleri’nin hangi tarihte dünyaya geldiği kesin olarak bilinmemektedir. Ancak öteden beri, Hacı Bayram’ın doksan yıl kadar bir ömür sürdüğü söylenir. Ölüm tarihi 1430 olduğu göz önünde tutulursa, Hacı Bayram’ın 1340’lı yıllarda dünyaya geldiği tahmin edilebilir. Hacı Bayram Veli’nin esas adı, Numan’dır. Ona Bayram adını, şeyhi Ebu Hamid vermiştir. Hacı Bayram Veli Hazretleri, tasavvuf yoluna girinceye kadar müderrislikle meşgul olmuştur. 1393’te kırkbeş yaşında iken Kayserili Ebu Hamidüddin Hazretleri Hacı Bayram Veli Hazretleri’ni Kayseri’ye devet eder. Kurban bayramının ikinci günü Kayseri’ye giden Müderris Numan Efendi, Ebu Hamid Hazretleri’ne teslim olmuştur.” (Cebecioğlu 2006: 9, 17)

Günümüzde Ankara’da adıyla anılan caminin kible tarafında bulunan türbesi yurdun her yerinden gelen binlerce kişi tarafından ziyaret edilir. “Elimizde ikisi aruzla, üçü heceyle yazılmış beş şiiri kalmıştır.” (Güner 1986: 124)¹¹

¹¹ Başlıca diğer tarikatlar şunlardır:

Medyeniyye Tarikati: Kurucusu Ebu Medyen Şuayb (KS)’dır. Meşhur Endülüs mutavavvıfı, İşbiliye civarındaki Cantillana kasabasında doğmuş 594 (1197-1198) tarihinde vefat etmiş ve Tlemsem yakınında el-Ubbad’a defnedilmiştir. Tarikatın en önemli öğretisi, “hakiki hedefe ulaşmak için Allah’tan başka madde ve maddeye bağlı bulunan her şeyi terk etmek”tir. (İz 1981: 216)

Kübreviyye Tarikati: Kurucusu Necmüddin Kübra (KS)’dır. Gençliğinde ilim tahsil ederken kiminle münakaşa etse galip gelirdi. Bu yüzden kendisine “büyük münazaracı” denildi. Zamanla “münazaracı” unutulup yerine büyük manasına “kübra” lafzı onun lakabı olarak kaldı. Tatar istilasında barbarların oklarına mukabele ederken öldü. (Kısakürek 1977: 216)

Şühreverdîyye Tarikati: Kurucusu Şihabüddin Şühreverdî (KS)’dir. Mekkelidir, Hicri altıncı asırda yaşamıştır. Hazreti Ebu Bekir’in neslindedir. Hakkındaki lakaplar: “Zamanın üstadı, günün ferdi, nur aynası, esrar kaynağı, tarikat rehberi, hakikat tercümanı, şeyhlerin başı, batın ve zahir ilimlerin toplayıcısı” (Kısakürek 1977: 245)

Ekberîyye Tarikati: Kurucusu Muhyiddin ibnü’l Arabî (KS)’dir. İbnü’l Arabî Muvahhidler sultanı Ebu Yusuf Ya’kub devrinde 560 (1165) senesinde İspanya’daki Mürsiye’de dünyaya gelmiştir. (İz 1981: 221) Kaynaklarda anlatılan en büyük kerametlerinden biri şudur: “Sin harfî Şın harfine geldiği zaman mezarım keşfedilecek” demiştir. Gerçekten Yavuz Sultan Selim Şam’a girince Muhiddin Arabî Hazretleri’nin mezarı keşfolunmuş ve bu söz pek parlak bir keramet halinde kalmıştır. Selim (sin), Şam da (şın) harfleriyle başlıyor. (Kısakürek 1977: 278)

Şazeliyye Tarikati: Kurucusu Ebü’l Hasan-ı Şazilî (KS)’dir. Ebü’l-Hasan-ı Şazilî; on ikinci yüzyılda Kuzey Afrika’da yetişen büyük velilerdendir. Şaziliyye adı verilen tasavvuf yolunun kurucusudur. İsmi, Ali bin Abdullah bin Aabdülcebbar, künyesi, Ebü’l-Hasan, lakabı Nureddin’dir. Peygamber Efendimiz’in (SAV) torunu Hz. Hasan’ın soyundan olup şeriftir. 1196 (H.532) senesinde Tunus’un Şazile kasabasında doğduğu için Şazilî nisbesiyle meşhur olmuştur. 1256 (H.654) senesinde hac yolculuğu sırasında Hamisre’de vefat etti. Kabri, Hamisre mevkiindeki Ayzab sahrasındadır. (Kuzey Afrika Evliyalari 2005: 348, 358)

Müceddidiyye Tarikati: Kurucusu İmam Rabbani Ahmed el-Faruki Es-Sirhindi (KS)’dir. İmam-ı Rabbani, Hindistan’da yetişen en büyük veli ve alimdir. İnsanların itikad, ibadet ve ahlak hususunda doğruyu öğrenmelerini, öğrendikleri bu bilgiler ile amel etmelerini sağlayan, insanları Allahü Teala’nın rızasına kavuşturmak için rehberlik eden ve kendilerine “Silsile-i Aliyye” denilen islam alimlerinin yirmi üçüncüsüdür. İsmi Ahmed bin Abdülehad bin Zeynelabidin’dir. Lakabı Bedreddin, künyesi Ebü’l-Berekat’dır. 1563 (H.1871) senesinde Hindistan’ın Serhend (Sihrend) şehrinde doğdu. İmam-ı Rabbani ismiyle tanınmıştır. İmam-ı Rabbani, “Rabbani” alim demek olup, kendisine ilim ve hikmet verilmiş, ilmi ile amel eden, ilim ve amel bakımından eksiksiz ve kamil, olgun alim demektir. (Hindistan Evliyalari 2006: 184,185)

Eşrefiyye Tarikati: Kurucusu Eşref Rumi (KS)’dir. İsmi Abdullah’dır. Kadiri tarikatının “Eşrefiyye” şubesinin kurucusudur. 754 (1353) yılında doğmuştur. “Eşrefoğlu Rumi” diye bilinir. Eşref Rumi, ilk olarak kayınperedi Hacı Bayram Veli’ye intisap etmiş ve onun yanında on bir sene kalarak türlü riyazet ve nefis mücadelesi geçirmiştir. Bundan sonra Hacı Bayram tarafından icazet verilmiş ve İznik şehrine halife nasbedilmiştir. Sonraları Hama’da bulunan Abdülkadir Geylani evladından Hüseyin el-Hamevi’ye intisap etmiş, Şeyh Hüseyin kısa zamanda ona hilafet vererek Kadiriyye tarikatının Anadolu’da neşrine memur etmiştir. (İz 1981: 245)

Celvetiyye Tarikati: Kurucusu Aziz Mahmud Hüdai (KS)’dir. 948 (1541) tarihinde Koçhisar’da dünyaya geldi. 978 senesinde, tahsilini tamamlayarak, bir müddet Edirne, Şam ve Mısır kadılıklarında bulundu. Daha sonraları Bursa’da mahmeme-i suğra naibliği ve Ferhadiye Medresesi müderrisliği yaptı. Bu sırada Bayramiyye Tarikati şeyhlerinden Muhammed Üftade’ye intisap etti (984). 1020 (1611) senesinde inşası tamamlanan Sultan Ahmed Camii’nde her ayın ilk pazartesi

11.Yatır

Yatır sözcüğü, “Belli bir yerde mezarı olan, olağanüstü gücü bulunduğu ve insanlara yardım ettiğine inanılan ölü, evliya” (Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük 1992: 1606) “Öldükten sonra da mucizeler kerametler gösterdiğine, insanlara yardım ettiğine inanılan ermiş, onun mezarı, evliya”¹² anlamlarına gelir.

Yatırlar, “ermişlerin, erenlerin gömülü olduğuna insanlara fayda ve zarar verdiğine inanılan mezarlardır. Bu inanışa göre yatırlar kendilerine dua ederek yardım isteyenlerin imdadına koştuğu gibi, bazen de çarparak zarar verirler.”¹³

Yatırlar, “Allah katında yüksek mertebelere ulaşmış olduğuna inanılan kimselerin mezarlarıdır. Bu kimseler sağıklarında zühd, takva, ibadet ve muhabbetle Tanrı’nın sevgili kulları arasına katılırlar, halk tarafından da izzet, ikram, hürmet görürler. Onlar Allah’ın dostları olduklarından öldükten sonra da Allah katındaki mertebelerinin ve bundan dolayı şefaatte bulunma özelliklerinin devam ettiğine inanılır. Bunların yüksek hatıralarının kırılmadığı inancıyla bunlar vesile ve aracı sayılarak Allah’tan bazı dileklerde bulunulur.” (Sönmez 1997: 59)

günleri vaaz etti. Bu arada Rum Mehmet Paşa Camii’nde tarikatini neşre devam etti. (İz 1981: 247, 248)

Bedeviyye Tarikati: Kurucusu Ahmed Bedevi (KS)’dir. Evliyaullah’ın şöhretlerinden Ahmet Bedevi, sülale-i tahireden olup H.590 tarihinde Fas’ta dünyaya gelmiştir. Babası ile birlikte yedi yaşında iken Mekke-i Mukerreme’ye gelip ibadet ile iştigal etmiş ve yıllarca kimseyle konuşmayıp dinini zikrullahı hasır ve tahsis eylemiş ve halkdan çekindiği gibi yüzünü bile halka göstermeyip, inzivagahından çıksa yüzüne peçe örtüp saklamış ve zikir ve daimi vecd ile bu geçitten geçip H. 675 tarihinde vefat etmiş ve Tanta’da toprağa verilmiştir. (Hacı Reşid Paşa 1965 :116)

Rifaîlik: Ahmed Rifai (KS) tarafından kurulmuştur. Bazı müelliflere göre 500 yılının Muharreminde (Eylül 1106), diğerlerine göre 512 (1118)’de Basra bölgesinde Hasan köyünde doğmuştur. Babasını yedi yaşında iken kaybetmiştir. Seyyit Ahmed’i, dayısı Mansur büyötmüştür. İbn Celal “Cilau’s-Sada“ isimli kitabında Ahmet Rifai’yi “Muaşeretü güzel, maişeti kolay ve sade, nefsi gani, ilmi çok, ketum, sözünde duran, kusurları örten, fukara ile düşüp kalkan, ezaya sabır gösteren, düşmana bile nasihat eden, insanların sevinç ve üzüntülerine iştirak eden” bir zat olarak tarif ediyor. Rifaîlik, açık zikrin yapıldığı bir tarikatıdır. (İz 1981: 213, 214)

¹² Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, C.24, s.12455

¹³ İslami Bilgiler Ansiklopedisi, C.3, s.285

12.Türbe

Türbe, “Genellikle ünlü bir kimse için yaptırılan mezar, mezar üzerine çatılmış yapı” (Devellioğlu 2006:1115) “kabir üzerine yapılan bina, oda”, “vefat edeni ziyaret maksadı ile dua etmeye gelenleri yağmurdan, güneşten korumak için kabirlerin üzerine kurulan çadır”, “toprak, topraklı yer, bir şeyi toprakla örtmek ve üstüne toprak saçmak”, “ziyaret edilen büyük zatların, evliyanın, şehitlerin, sultanların mezarları” anlamlarına gelir. Türbe, etrafı çevrilmiş yahut üstü örtülmüş mezar yerine de kullanılmıştır. Arapça bir kelimedir. Kökü “türab” veya “terb” kelimeleridir. İlk türbeler, çadır, çardak, taş ve topraktan yapılmış oda şeklindedir. Türbede hizmet görenlere, türbenin temizlik v.s. işlerine bakanlara “türbedar” denir.¹⁴

“Türbe, içinde bulunan metfun zatın özel ve kıymetli eşyalarının ve mezarının kaybolmaması, zarar ve tehlikelerden korunması, ziyaretçilerin rahat bir şekilde Kuran okuyup dua etmelerini tefekkür alemine dalıp, o büyük zatın ruhaniyetinden feyz almalarını, o büyük zata vesile ederek Allah’tan dualarının kabulünü istemeleri için yapılan mabettir.” (Aytürk Nihat; Altan, Bayram 1992: 30)

Türbelerin silindirik veya çokgen gövde üzerine konik ve piramit çatı ile örtülü olanlarına da “kümbet” adı verilir. İslam aleminde bu tür yapıların tavanı, genellikle birer kubbe ile kapalı olduğundan, bunlara yalnızca “kubbe” denmiştir. Türkler ise, bu yapılara “türbe” demişlerdir. Azerbaycan ve İran’da kubbe yerine “künbet”, türbe yerine ise “türbet” isimleri kullanılmıştır. Şehitlerin hatırasına yapılmış “anıt mezarlara” ise “meşhed” adı verilmiştir. Doğu Anadolu’da türbeye, pek çok yerde “kümbet” veya “künbet” denir. Arap ülkelerinde bu çeşit kubbeli mezarlar için “merebut” veya orada gömülü bulunan peygamber, âlim, veli... gibi din büyüklerinin mezarlarına ise “makam” adı kullanılmıştır. Makam-ı İbrahim... gibi.¹⁵

İslam kültürünün temelini atıldığı bölgelerde X. yüzyıla kadar pek ender türbeye rastlanır. X. yüzyıldan itibaren anıt-mezar yapısının “moda”

¹⁴ Rehber Ansiklopedisi, Cilt,17, s. 43

¹⁵ Rehber Ansiklopedisi, Cilt,17, s. 44

haline gelmesi olayı ise, Horasan ve Türkistan taraflarında ortaya çıkar. Bununla beraber, günümüze kalan en eski türbe Abbasilerin merkezinde yapılmıştır: IX. yüzyıl ikinci yarısından, Samarra'da Kubbetü's Süleybiye, Halife el-Muntasır için böyle bir anıt-kabir yapılması annesinin Hristiyan asıllı olmasıyla bağlı görülür. Bundan hemen sonra X. yüzyıl başından itibaren, Türkistan ve Doğu İran'da türbe yapıları yayılmaya başlar. Tarihi bilinenlerin en eskisi Buhara'da 907'de yapılan İsmail Samani Türbesi olan bu erken mezar anıtları, kübik bir alt yapının kubbe ile örtülmesi gibi Mezopotamya'dan Orta Asya'ya kadar, İslam öncesinden beri bilinen bir kuruluş esasına dayanıyor. Bu tipe, çeşitli ölçü ve detay farklarıyla günümüze kadar her bölgede rastlamak mümkündür. XI. yüzyıldan itibaren Horasan'ın kuzey yörelerinde, ilk bilinen örneği, Gaznelilerin hükmü altında bulunan Gurgan'da 1006'da yapılan "Günbed-i Kabus" olan "mezar" kuleleri ortaya çıkıyor. (Arık 1967: 57, 58)

Bazı kaynaklar türbe yapısının oluşumunu Roma nöbet kulelerine, bazı kaynaklar da Ermeni sanatına bağlar. "Taş işçiliği oktagon form Ermeni sanatında erken devirlerde görülmekte ise de türbe yapısına tesiri olmamıştır diyebiliriz. Örnek olarak Ahtamar verilir. Ahtamar 10. yüzyılda Ermeni Prensi Gagik tarafından yaptırılmış, dost olduğu İslami sahnelerle (av, taht, güreş) süslenmiştir. Hatta bir cephesi Halife Muktedir, etrafında askerleri ile kabartma yapılmıştır. Bu sahne Türk askerleri için yapılmış Samara'da bol bol görülür." (Güler 1967: 26)

Pek çok araştırmacı XI. yüzyıldan sonra Anadolu'da görülen sivri külahlı türbe yapılarının göçebe Türklerin kullandıkları çadır formunun mimari şekle dönüşmesi olarak yorumlanmaktadır:

Strzowski: "Türkler büyük ölülerini ebedi bir meskene gömerlerdi" demektedir ve bunların kurgan olduğunu, bugünkü türbelere, bir çok mimari unsurlara ve tezyinata tesir ettiğini açıklamaktadır. Hatta bu tesirin Bizans ve Roma sanatında da görüldüğünü örneklerle isbat etmeye çalışmıştır. Ona göre göçebe Oğuzların (Türkmenlerin) İran'a ve Anadolu'ya göçmelerinden sonra türbenin ortaya çıkması da çadır sanatının türbe fonksiyonuna tesirini açık olarak göstermektedir. (Güler 1967: 26)

M. Oluş Arık ise bu görüşün kesin bir yargı olarak kabul edilmemesi gerektiğini örneklerle açıklamaya çalışır. Türbelerle kıyaslanabilecek bir çadır tipini şimdiye kadar Orta Asya'da gösteren olmadığını, göçebe çadırından kerpiç veya tuğla mimariye geçişi gösterecek hiçbir arkeolojik bilgi elde edilmediğini, yuvarlak formu çadırlardan mimariye geçildiği zaman hiç olmazsa dairesel planlı yapılara ait geçit devresinin bulması gerektiğini, Orta Asya'da İslam öncesine ait Yakın Doğu etkilerini açık olarak gösteren bir iki yapı dışında, daire planlı yapı bulunmadığını söyler. Orta Asya göçebelerinin yayıldığı alanlarda bilinen mezar tipinin “kurgan” olduğunu, bir tümülüstü kubbeli ve piramidal örtülü veya kule-mezar tipine geçmenin örneklerini, tarihi delillerle tesbitten henüz uzak olduğumuzu belirtir. Gerek biçim, gerekse bu biçimin mezar olarak seçilmesindeki sebeplerin bilinmediğinden, göçebe çadırının monümental yapıya yükselişi fikrini kesin olarak kabul etmenin günümüzde mümkün olmadığını savunur. (Arık 1967: 59)

Türbe mimarisi hakkında verilen bu bilgilerden sonra türbelerin folklorik işlevlerine geçmek istiyoruz. Mezar veya türbenin bizzat kendisi mukaddes ve mahrem bir yer olarak muamele görür. Bazan bu kudsiyet ve mahremiyet çevreye de yayılır. “Türbeler çoğu zaman velinin eşyalarının da muhafaza edildiği yerlerdir. Bu eşyalar genellikle, velinin günlük hayatta kullandığı takke, tesbih, papuç, cübbe vb. nesneler olup, kudret ve kudsiyetinin bunlarda da aynen var olduğuna inanılır; ziyaretlerde bunlardan da faydalanılır. Bu itibarla kendilerinin son derece iyi muhafazasına elden geldiğince itina gösterilir.” (Ocak 1992a: 10)

“Eren ve evliyaların mezarlarında karşımıza çıkan uygulamaların temelinde bu kişilerde var olduğuna inanılan manevi güçten doğrudan yararlanma amacı görülmektedir. Yatırı ziyaret, çevresinde dolaşma, hayvanları dolaştırma, orada belli bir süre kalmak, geceleme bu amaca yönelik uygulamalar olarak değerlendirilebilir.” (Santur 1998: 435)

İnsanlar, istek ve ihtiraslarının gerçekleşmesi zorluğu ve imkansızlığı karşısında ya büyüleyici ya da kutsal bildikleri varlıklara yaklaşıp ihtiyaçlarını gidermeye ve kaderini değiştirmeye çalışırlar. “Velilerin türbeleri Allah katında yüksek hatırlarının kırılmayacağı inancı ile ilk dilek kapısı olarak

değerlendirilerek, kült haline gelmişlerdir. Bu insanların mezar ve türbeleri halk tarafından ziyaret edilmekte ve çeşitli adaklar adanmaktadır.” (Sarıkoyuncu 1998: 444) “Esası daha kültün teşekkül ettiği ilk devirden kalma bu ziyaret ve dua usul ve formüllerine, zamanla yeni unsurların eklendiği, böylece kültün aktüel olmasının sağlandığı gözden kaçmaz.” (Ocak 1992a: 18)

“Velilerin türbeleri genellikle bulunduğu yerin normal mezarlığında yer almaz; dikkati çekecek bir mevkide, yahut yol kavşaklarında, kasaba, köy veya şehirlerin en işlek yerlerin yakın mahallerde yapılır. Çünkü buralar kültün icra edildiği, yani ziyaretlerin, kendine mahsus merasim ve kurban işlemlerinin yapıldığı yerler olması dolayısıyla halka açık vasıfta bulunması gerekir.” (Ocak 1992a: 9)

13. Adak (Nezr)

Türkçeki adak kelimesinin Arapça karşılığı olan “nezr”, sözlükte “insanın yerine getirmeyi kendine borç (vacip) kıldığı, vaad ettiği şey” anlamına gelmektedir. Daha açık bir tanımla “dinen sorumlu olmadığı halde kişinin kendi isteğiyle üzerine borç kıldığı ibadet” anlamında kullanılmaktadır. (Özen 1996: 20)

Adak, “Tanrı’ya, kutsal olarak tanınan bir şahsa, bir yere, (ağaç, su, taş, kuyu, tekke...) bir şeye, herhangi bir dileğinin olması, yerine getirilmesi şartıyla adı bildirilerek yapılan şartlı bir vaad, şartlı bir söz, bir and olarak ferden veya toplulukça yapılan bir nesne, hareket, davranış tarzı veya duadır.” (Tanyu 1967: 9)

“Adak” kelimesinin etimolojisi üzerine araştırmacılar, değişik fikirler yürütmüşlerdir: Saadet Çağatay, bu kelimenin “ad” kökünden geldiğini ileri sürer. Zeki Velidi Togan ise “ıdık”tan gelebileceğini, Abdülkadir İnan da “atmak” fiilinden ortaya çıkmış olabileceğini savunur. (Tanyu 1967: 19, 21)

Bu çalışmaların yanında “adak” uygulamasının, kaynaklarda verilen bilgilere göre, dinlerin tarihi kadar eski bir uygulama olduğunu söyleyebiliriz.

Çok tanrılı ve tek tanrılı dinlerde, farklı kültürlerde “adak” olabilecek uygulamalara rastlamak mümkündür.¹⁶

13.1. İslamiyet Öncesinde Türklerde Adak

Gülbüz Erginer'e göre İslâmiyet öncesi Orta Asya Türk boylarının dağınık ve genelde göçebe bir yaşam sürmeleri, onların çok çeşitli inanç sistemlerine sahip olmalarının nedenlerinden sadece birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Saptayabildiğimiz kadarıyla temel öğeler olarak gök, güneş, ay, yer, su kültleri ve bunlara ilişkin ritüeller eski Türk boylarının kültik yapıları içinde yer alan ortak ve belirgin öğeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine bu ortak öğeler arasında ağaç, atalar, ateş, dağ kültleri gibi gerek animistik

¹⁶ Örnek vermek gerekirse Hristiyanlıkta kilise hukuku, alelade adak ile merasimli adak arasında, ikincisinin değiştirilmeme özelliğine sahip olması bakımından fark gözetir. Ortaçağ'da adak çok defa varlıklı kimselerce kilise veya bir azizin türbesinin yaptırılması, onarılması yahut tezyini şeklinde görülmektedir. Hristiyan dünyasında rastlanan sayısız adak türleri arasında, haccetmek, sadaka vermek, hastalar için azizlerin kabirlerinden toprak almak, kilisede mum yakmak, kilise parmaklıklarına bez bağlamak gibi fiiller en çok görülenleridir. (İslam Ansiklopedisi C. I, s. 339)

Belçika'da gebelik ve kolay doğum için sık sık azizleri ziyarete gidiği, dilek ve adakta bulunulduğu anlaşıyor. Azizin elbiselerinin umutlanmak, kuşak kuşanmak gibi inançlar yanında “Güzel ve gülbüz çocukların doğması için” Anbel de Vth adlı azize gidilmektedir. (Tanyu 1967: 46)

Almanya'da bazı yerlerin önce pek ufak oldukları halde ziyaretçilerin çoğalmasına dair belli örneklerden birisi şudur : Ritichappeli ilkin gayet küçük imiş, sonra hasta bir oğlan çocuğu olan bir kadın, Meryem Ana çocuğuna yardım ederse kiliseciğe bir mum vereyim diye bir adak adanmış; bu andan itibaren oğlan iyileşmiş ve onun şifası haberi o çevreye yayılarak o yere yapılan ziyaretlerin artmasına sebep olmuş. (Tanyu 1967: 41)

İtalya'da Fontana di Trevi adlı mahallede bir çeşme, adak yeri olarak kullanılır. İnsanlar, sırtlarını dönerek gözlerini yumarlar ve sol elle sağ omzun üzerinden suya para atarlar. (Tanyu 1967 : 47)

Japonya'da mabet yanındaki mukaddes ağaca bez bağlamak, dağları ziyaret etmek, mum yakmak gibi pek çok adak çeşidi yaygındır. Mabetlerde özel adak yerleri vardır. (İslam Ansiklopedisi C. I, s. 338)

Hindistan'da adama fiiline bolca rastlanmaktadır. Adaklar Hinduların dini amellerinin en önemli kısmını teşkil etmektedir. Bu dilek ve adama işinde çoğunluk kadınlardır. Adaklar belli günlerde yiyecekten ictinap, perhiz şeklinde kendini gösterir. Kadınlar için hususi adaklar vardır. Savitri ibadeti yoluyla kocaya ibadet demek olan Savitri adağı böyledir. (Tanyu 1967 : 47)

Eski Çin'de prensler ve yüksek devlet memurlarının ittifak veya barış antlaşmalarının onaylanması gibi önemli olaylar vesilesiyle merasimli adakta bulunmaları yaygın bir adettir. Prensler tarafından sığır veya domuz, memurlar tarafından köpek, halk tarafından da tavuk kurban edilir ve kanı adak adaylarının dudaklarına sürülürdü. Çin'de sık görülen bir adak çeşidi de arkadaşlar arasında yapılan ve kanların karıştırılmasıyla onaylanan ebedi kardeşlik adağıydı. Bunun kan akrabalığına denk bir bağ oluşturduğuna inanılırdı. Çin'de yaygın diğer bazı adak çeşitleri ise şiddetli hastalık gibi hallerde bir tanrı veya tapınağa hediye sunmak, oruç tutmak veya haccetmek gibi fiillerdir. (İslam Ansiklopedisi C. I, s. 338)

gerekse totemistik kökenli inanç biçimlerini de görmekteyiz. (Erginer 1997: 117)

“Şamanlığın evrensel bakış açısı, evrenin bir bütün olarak canlılığını duyumsamasıdır. Canlı ile cansız arasında ayrım yoktur. Tüm biçimlerin temelinde yatan evrensel bir yaşam gücü ile karşılıklı olarak birbirine bağlı olduğu algılanmaktadır.” (Drury 1989: 170)

“Şamanist eski Türk boyları çeşitli nedenlerle Şamanizm panteonunda yer alan ruhlara ya da tanrılara belirli zamanlarda, belirli yerlerde, belirli ritüellerle, belirli özelliklere sahip hayvanları ya da yiyecek, içeceği kurban olarak sunmuşlardır.” (Erginer 1997: 120)

Bu bağlamda kaynaklarda verilen bilgilere göre eski Türk inancında ruhlara ve kutsal sayılan varlıklara sunulan en önemli adak, kanlı kurbanlardır. Gerek tarihi kaynaklarda gerekse araştırmacıların derledikleri çalışmalarda “adak” kelimesi daha çok, kanlı kurbanları karşılar.

Divan- Lügat’it Türk’te “ıdhuk” sözcüğü iki anlamda karşılanır: “Kutlu ve mübarek olan her nesne. Bırakılan her hayvana bu ad verilir. Bu hayvana yük vurulmaz, sütü sağılmaz, yünü kırılmaz sahibinin yaptığı bir adak için saklanır.”, “Geçit vermeyerek uzanıp giden dağ” Orhun Yazıtları’nda da bu sözcük “kutsal ve mübarek” anlamlarıyla kullanılmıştır. (Erginer 1997: 123, 124)

Mehmet Eröz, bu kelimeyle ilgili olarak bir dilek sahibinin dileğinin yerine gelmesi halinde veya ataların ruhları için kesilen kurbanı Orta Asya Türklerinin “ıdhuk” veya “idu” dediklerini, bu kelimenin kutlu, mübarek manasına geldiğini, zamanla Türkiye Türkçesinde “adak” şeklini aldığını söyler. (Eröz 1980: 17, 22) Abdulkadir İnan ise “ıdık” kelimesi hakkında şu açıklamaları yapar: “Harfi harfine ‘salıverilmiş, gönderilmiş’ anlamına gelir. Terim olarak ‘tanrıya gönderilmiş, tanrıya bağışlanarak salıverilmiş hayvan’ anlamına gelir. Sahibinin dileği gerçekleşince kurban edilir. Kurban edilen hayvanın kemikleri kırılmaz, köpeklere verilmez; ateşte yakılır veya gömülür. Bazı özel ayinlerden sonra kurban kemikleri toplanıp bir kaba konularak kayın ağacına asılır.” (İnan 2000: 98, 101)

Zelenin'e göre "adak" inancı ve ritüelleri ataerkil aile sistemine geçilmesiyle başlamıştır. Eski Türklerde adak hayvanlarına kadınların dokunmasıyla adağın kutsiyetini kaybedeceği inancı bu düşüncüyü ispatlar. (İnan 2000: 99)

Türklerin İslâmiyet'ten önceki inanç sistemlerinde bazı dağlara, ağaçlara, taşlara, kutsal saydıkları sulara, bunlarda var olduğuna inandıkları ruhlara adak adadıklarını, kurban kestiklerini kaynaklarda verilen bilgilerden öğreniyoruz.¹⁷ Hatta bu inançların izlerini günümüzde Anadolu'da da bulmak mümkündür.

13.2. İslam İnancına Göre Adak

İslâm inanç sisteminde "adak" kavramını anlayabilmek için öncelikle bu kavramın geçtiği ayetlere ve hadislerle bakmak gerekir. Kur'an-ı Kerim'de şu ayetlerde "adak"tan bahsedilmektedir:

¹⁷ Dağ, tepe ya da yüksek yerler Türk topluluklarında büyüklüklerinden ve göğe olan yakınlıklarından dolayı bazen Tanrı olarak kabul edilmiş, bazen de muhtemelen göğe ve yere ibadet edilen alanlar olarak kullanılmıştır. (Çoruhlu 2002: 34) Eski Türkler pek çok dağı, çeşitli sebeplerden takdis etmişlerdir. Bu sebeplerden ilki dağın bir ruhu olduğuna inanmaları ve bundan medet ummalarındır. Altaylılar, dağın bereket ve refah vereceğine geçim sıkıntılarını gidereceğine hatta yaşlılara rahat sağlayacağına inandıkları için kurban sunarlardı. (İnan 1987: 254) Dağların kutsal olarak kabul edilmeleriyle ilgili şunu da unutmamak gerekir Hun çağında ve daha sonraları hakanlar ile büyük preslerin mezarları büyük dağlar üzerindeydi. (Ögel 2001:127, 128) Anadolu'da Yörükler ve Türkmenler ulu dağlara, yüksek tepelere saygı ile bakarlar. Onlara göre bu mekânlar, kutlu makamlar ve esrar dolu yerlerdir. Hemen her tepesinde, geçitte, dağ eteklerinde birer yatır bulunması bunu gösterir. (Fırlalı 1991: 66)

Atalarımızın saydığı, Tanrı diye taptığı kutlu ağaçlar vardır. Hiç şüphe yok ki, bunların en başta geleni huş (kayın)'dır. (Yund 1972: 36) Beltirler ve Sagaylar gök veya dağ kurbanı ayinini kayın ağaçları altında yaparlar. Yakutlar kara çam ağacını da sayarlar. Çocuğu olmayan Yakut kadını "yuvalı" karaçam ağacına gelir, beyaz at derisini ağacın altına serer ve ağacın altında dua eder.(İnan 2000: 64) Yaşar Kalafat, Yakut Türklerinin güz avına çıkmadan önce avın bereketli geçmesi için ağaçlara renkli bez parçaları ve kıymetli kürklerle bağlayıp ilk avın şeklini de ağaç gövdelerine çizerlerdikleri bilgisini vermektedir. (Kalafat 1988: 155)

Eski Türklerin kutsiyet attettikleri en önemli iyelerden birisi de su iyesidir. Türkler suyu kuvvet ve bereket kaynağı olarak kabul ettikleri gibi kahredici ve koruyucu tanrı da sayarlardı. Su, onlara göre eski ve kutsal bir varlıktır. Suyun ruhu olduğu inancından hareketle su iyelerini de memnun etmek veya onlardan medet ummak sosyal hayatta yaygındır. (Uraz 1994 :180, 181) Hun Türkleri, sulara ve ağaçlara kurban verirlerdi. (Fırlalı 1991: 41)

Türk-Moğol topluluklarının inançlarında çok kutsal sayılan ateşte de bir ruh olduğuna inanılmaktaydı. Ateşin temizleyici, kötü ruhlardan ve hastalıklardan koruyucu bir unsur olduğu kabul edildiği için ona kurban sunulduğu ve saç yapıldığı bilinmektedir. (Çoruhlu 2002 : 50)

“Yaptığınız her harcamayı ve adadığınız her adağı muhakkak Allah bilir. Zalimler için hiç yardımcı yoktur.”¹⁸

“İmran’ın karısı şöyle demişti: “Rabbim! Karnımdakini azatlı bir kul olarak sırf sana adadım. Adağımı kabul buyur. Şüphesiz (niyazımı) hakkıyla işiten ve (niyetimi) bilen Sen’sin.”¹⁹

“Sonra kirlerini giderip temizlensinler, adaklarını yerine getirsinler. Kabe’yi tavaf etsinler.”²⁰

“Onlar verdikleri sözleri yerine getirirler, fenalığı yaygın olan bir günden korkarlar.”²¹

Bazı hadislerde de adakla ve adak olabilecek şeylerle ilgili bilgiler bulabilmek mümkündür:

“Nezir iki çeşittir. Kimin nezri Allah’a taatla ilgiliyse bu nezir Allah içindir, bunda vefa gerekir. Kimin nezri de Allah’a masiyetle ilgili ise işte bu nezir şeytan içindir, bunda vefa yoktur. Böyle bir nezirde bulunan kimse, nezri için, yeminde olduğu gibi kefarete bulunur.”²²

“Nezir kefareti, başka bir şey zikredilmemişse yemin kefaretidir.”²³

“Nezir, ademoğluna, Allah’ın kendisine takdir etmediği hiçbir şeyi yakınlaştırmaz. Ancak nezir, kadere muvafık olur. Nezir sayesinde, cimrinin kendi arzusu ile çıkarmak istemediği, cimriden çıkarılır.”²⁴

Hadislerde ayrıca ibadetle, namazla, oruçla, hacla, malla ilgili adakların nasıl olması gerektiğine dair de bilgiler bulunur. Haram ve günah olan şeylerle ve insanın gücünün yetmediği şeylerde nezir olamayacağını²⁵, yer tayin edilerek yapılan nezirlerde nezrin yerine getirilmesi için o yerin

¹⁸ Bakara Sûresi 270. ayet

¹⁹ Al-i İmran Sûresi 35. ayet

²⁰ Hacc Sûresi 29. ayet

²¹ İnsan Sûresi 7. ayet

²² Hadisi nakleden: İmran İbnu Husayn (ra); (Canan 584)

²³ Hadisi nakleden: Ukbe İbnu Amir (ra); (Canan 571)

²⁴ Hadisi nakleden: Ebu Hureyre (ra); (Canan 561)

²⁵ “Ma’siyette (günah şeylerde) nezir yoktur. Bunun kefareti de yemin kefaretidir.” Hadisi nakleden Hz. Aişe (ra)

“Ancak, kendisiyle Allah Teala Hazretleri’nin rızası talep edilen şeylerde nezir vardır. Sıla-ı rahmı koparma üzerine de yemin yoktur.” Hadisi nakleden: İbnu Amr İbnu’l-As (ra)

“Ne bir masiyette ne de insanoğlunun malik olmadığı bir şeyde nezir vardır.” Hadisi nakleden: İmran İbnu Husayn (ra); (Canan 579)

aranmasının şart olmadığını,²⁶ ayet ve hadislerde bahsi geçmeyip nefse zorluk veren davranışların ibadet sayılmayacağını, dolayısıyla nezirde bunlara yer verilmemesi gerektiğini anlatan hadisler de vardır.²⁷

13.2.1. Adağın Çeşitleri

Adaklar, genel olarak şarta bağlanıp bağlanmamalarına göre mutlak ve muallak olmak üzere ikiye ayrılır:

Mutlak adak; herhangi bir şarta bağlanmadan Allah rızası için yapılan adaktır. Muallak adak ise bir nimete kavuşmak, bir felaketi savmak için veya herhangi bir olayın meydana gelmesi şart koşularak yapılan adaktır.

Bu adak da iki kısma ayrılır:

- Gerçekleşmesi istenen bir şarta bağlanan adak. Bu tür adakta, adak adayan kimse şartın gerçekleşmesi ve Allah rızası için adadığı ibadeti yapmayı arzulamaktadır.
- Gerçekleşmesi istenmeyen bir şarta bağlanan adak²⁸

Mutlak olan nezirleri yerine getirmek bir vecibedir. Muayyen gününde yapılmayan bir nezir, başka bir günde kaza edilir. (Bilmen 1986: 299)

13.2.2. Adağın Şartları

Adağın geçerli olabilmesi için adanan şeyde bulunması gereken şartlar şunlardır:

²⁶Fetih günü bir adam kalkıp: “Ey Allah’ın Resülü” dedi, “Ben aziz ve celil olan Allah’a nezirde bulundum ve ‘Eğer Mekke’nin fethini sana müyesser ederse, Beytu’l-Makdis’te iki rekat namaz kılacağım’ dedim.” Resulullah (SAV) adama: “Sen şurada kıl!” cevabında bulundu. Adam, talebini tekrar etti. “Sen şurada kıl!” buyurdu. Adam bir kere daha tekrar edince: “Öyleyse sen bilirsin” buyurdular. Hadisi nakleden: Hz. Cabir (ra); (Canan 567)

²⁷ Ukbe’nin kızkardeşi, yürüyerek hacc yapmaya nezretmiş. Ukbe onun bu işi yaya olarak yapamayacağını Resulullah’a (SAV) söyler. Resulullah (SAV): “Allah, kızkardeşinin yayan yürümesinden müstağnidir. Binsin ve bir deve kurban etsin!” buyururlar. Hadisi nakleden: İbnu Abbas (ra); (Canan 571)

²⁸ İslam Ansiklopedisi C. I, s. 339

- Adanan şeyin gerçekte mümkün, dinen de makbul ve meşru olması gerekir. Aksi takdirde adak geçersizdir.
- Adanan şeyin Allah rızasına vesile olacak bir davranış, bir ibadet çeşidi olması gerekir.
- Günah bir şeyi adamak, bütün alimlere göre haram olup geçersizdir.
- Adanan şey farz veya vacip türünden bir ibadet olmalıdır.
- Adanan malın adama sırasında kişinin mülkiyetinde bulunması ve adağın mülke yahut mülk sebebine izafe edilmesi gerekir.
- Adanan şey kişinin yapmakla mükellef olduğu bir ibadet olmamalıdır.
- Yeme, içme, konuşma gibi mübah bir fiili işleme veya terk etme konusunda yapılan bir adak da geçersizdir. (Doğan 1966: 8, 9)

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇANKIRI TÜRBELERİ ÇEVRESİNDE OLUŞAN ANLATILAR

1.1. VELİLERİN HAYATTAYKEN GÖSTERDİKLERİ KERAMETLERLE İLGİLİ ANLATILAR

1.1.1. Çankırı İlinin Fethi ile İlgili Anlatılar

Çankırı il merkezinde dini çekiciliği devam eden türbelerin büyük bir kısmı yöre halkına göre Çankırı'nın Türkler tarafından fethedilmesinde rol oynamış kumandanlara aittir. Çankırı Kalesi içerisinde bulunan Emir Karatekin Bey Türbesi, Danişmendliler döneminde, XIV. yüzyılda yapılmıştır. Türbe, moloz taş ve tuğladan yapılmış olup, içerisinde Emir Karatekin Bey'e ve çocuklarına ait olduğuna inanılan dört sanduka bulunmaktadır. (Fotoğraf: 1) Tarihi kaynaklara göre 1071'de başlayan Anadolu'nun fethi, Süleyman Şah'ın 1075'te İznik'i alarak Anadolu Selçuklu Devleti'nin temellerini atmasıyla devam etmiş, aynı zamanda 1080'deki büyük Türkmen göçü ile Anadolu'daki Türk nüfusu hızlı bir artış göstermiştir. "Bu fetihleri efsanevi olarak anlatan Danişmendnâme'ye göre, Çankırı'yı fetheden Emir Karatekin, Melik Danişmend Gazi ile Emir Artuk'un arkadaşlarındandır. Emir Karatekin, 1082'de Çankırı'yı aldıktan sonra Kastamonu ve Sinop'u topraklarına katarak egemenlik alanını genişletmiş ve gücünü sağlamlaştırmıştı. Danişmendnâme, bu fethin Danişmendliler adına yapıldığını söylerse de Bizans kaynaklarıyla öbür kaynaklar, Emir Karatekin'i Süleyman Şah'a bağlı bir komutan olarak gösterir. Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah, başta Süleyman Şah olmak üzere Anadolu'da kendisine karşı bağımsız bir güç oluşturan bu beylere karşı 1078'de Porsuk Bey, 1091'de Emir Bozan komutasında ordular gönderdi; Emir Karatekin de bu ordularla çarpıştı ve savunmasını güçlendirmek için, Sinop yöresinden geri çekildi. Türbesi Çankırı'da olan Emir Karatekin'in hangi tarihte öldüğü kesin olarak bilinmiyor. Bilinen, yörenin I.Haçlı seferinin sonuna dek Türklerin elinde kaldığıdır." (Başer 1967: 5, 6)

Çankırı'nın fethi ile ilgili başka bir anlatı Cemalettin Ferruh Türbesi etrafında şekillenmiştir. Türbesi Çankırı il merkezinde Selçuklu dönemi eserlerinden olan Taşmescit'te bulunmaktadır. Binanın alt kısmındaki mezar odasında günümüzde üstü örtülerle kapanmış açık tabutlar ve kurumuş insan iskeletleri vardır. (Fotoğraf: 4) Halk arasındaki bir anlatıya göre Emir Karatekin Bey Çankırı'yı fethederken düşman, ordularını sıkıştırmış. Bunun üzerine Taşmescit'te bulunan dervişlerden yardım istemiş. Ancak dervişler: "Biz şimdi helva yapıyoruz, gelemeyiz" demişler. Emir Karatekin Bey de beddua ederek: "İlahi, kadit olun!" demiş. Emir Karatekin'in bedduasıyla hepsi oracıkta ölmüş ve o gün bu gündür toprağa gömülmemişler. (Kaynak Kişi: 2) Bu kaditlerin olduğu yerde helva kazanları ve kepçeler de bulunmaktadır.

İnanışa göre türbesi Çankırı il merkezinde Karataş Mahallesi'nde bulunan Toprak Baba da Emir Karatekin'in damadıdır ve Çankırı'nın Fethi sırasında kumandanlık yapmıştır. Ayrıca anlatılara göre türbesi Kayabaş mevkiinde bulunan Billur Bey de Çankırı Kalesi'nin birinci ve ikinci alınışında çalışan kumandanlardandır. "Asıl adının Şabanoğulları'ndan Hamit oğlu Mehdi olduğu ve halk arasında Billur Bey diye anılan bu zatın 1154 yılında vefat ettiği vakfiyelerden öğrenilmektedir. Eskiden Hristiyanlarca makbul sayılan ve "İbadiyos" adıyla anılan zatın da Şeyh Mehdi'nin türbesinin bulunduğu yerde yattığı ve Şeyh Mehdi'nin buraya gömülme vasiyet etmesi üzerine türbenin her yıl Hz. İsa'nın, Hristiyanların inanışına göre, göğe çıkma tarihinden bir hafta önce Hristiyanlar tarafından ziyaret edildiği bilinmektedir. Halk arasındaki bir anlatıya göre Billur Bey, kalenin alınması sırasında fazla kan dökülmesi taraftarı olmadığı için o sırada emrindeki askerler tarafından yaralanan birkaç esirin öldürülmesine mani olmuş ve 'Gavurcukları öldürmeyin' diye emir vermiştir." (Başer 1967: 7)

1.1.2. Yörede İslamiyet'in Yayılmasıyla İlgili Anlatılar

İnanışa göre yöredeki pek çok türbe, Türklerin Anadolu'ya yerleşmesinden sonra irşat görevini yerine getirmek için Horasan'dan gelen velilere aittir. Atkaracalar ilçesinde bulunan Hoşislamlar Türbesi'nde yattığına

inanılan Şeyh Hamza Sultan'la ilgili bir anlatıya göre Oğuz boylarından Karacalardan olan obalar günümüzde Atkaracalar'ın bulunduğu çayırılık alanın etrafında altı oba halinde yerleşmişler. Bu yöreye yerleşen Şeyh Hamza Sultan, tamamı Müslüman olan bu obaların cuma ve bayram günlerinde bir araya gelmelerindeki sıkıntıyı görmüş ve günümüzde Atkaracalar'ın merkezinde kendi adı ile anılan caminin olduğu alana bir mescit inşa ettirerek çevre obalarda yaşayanların ibadetlerini kolaylaştırmıştır. Bu mescitte ilk cuma namazını da kendi kıldırmıştır. Obalar, Şeyh Hamza Sultan'ın teşvikiyle Karaca köyüne yerleşmişlerdir. Karaca köylüleri, başlangıçta at yetiştiriciliği ile meşgul olmuşlar yerleşik hayata tamamen alışınca kumaş dokumacılığı yapmışlardır. Osmanlı Padişahı IV. Murat, Bağdat seferine giderken bu yöreye gelmiş, yöre halkının yetiştirdiği atları çok beğenmiş, ordusunun atlarını Karacaların atları ile değiştirmiş ve Karaca köyüne "Atçı Karacalar" adını vermiştir. Zamanla bu isim "Atkaracalar" haline gelmiştir. (Kaynak Kişi: 8)

"Şeyh Hamza Sultan, yeni neslin okuma-yazmayı öğrenmesi için caminin on metre karşısına bir tekke yaptırmıştır. Daha sonra bu yapı, otuz yatakhane ve büyük bir dershane ile medrese halini almıştır. Dışarıdan gelen fakir talebelerin yatılı olarak kaldıkları medresenin yiyecek, yatacak, kitap ve diğer ihtiyaçlarının hayırseverler tarafından karşılandığı bilinmektedir. Burada pek çok talebe yetiştiren Şeyh Hamza Sultan'ın medresenin alt katında bulunan bir odada Kadiri tarikatının gerekliliklerini yapmıştır. Tarikatı devam ettirmesi için maneviyat kardeşi Ilgaz'ın Yerkuyu köyünde türbesi bulunan Şeyh Efendi'ye tarikat sancağını teslim etmiştir. Şeyh Hamza Sultan'dan sonra Yerkuyu'daki Şeyh Efendi, Kadiri tarikatını devam ettirmiştir. Bu nesilden son olarak Şeyh Mehmet Nuri Efendi'nin 1925 senesine kadar tarikatı devam ettirmek için Atkaracalar'a geldiği bilinmektedir. Rivayetlere göre Şeyh Mehmet Nuri Efendi, kırk günlük halvet ve ibadet tertip ederek pîri olan Şeyh Hamza Sultan'ın türbesinin yakınlarında tarikat ehli kişileri toplar ve ibadet ederdi." (Işık 1985: 7, 8)

Türbesi Atkaracalar ilçesinde bulunan Habib-i Karamani inanişâ göre Horasanlıdır, Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri'nin halifesidir ve Bayramî

tarikatına bağlıdır. “Şeyhi Hacı Bayram-ı Veli, insanlığa hizmet etmek, talebe yetiştirmek ve Bayrami tarikatını devam ettirmek üzere Habib-i Karamanî Hazretleri’nin İç Anadolu’ya yerleşmesine izin vermiştir. Bu izin üzerine Habib-i Karamanî Hazretleri, ilk olarak Niğde’nin Orta köyüne hareket etmişse de orada aradığını bulamayınca manevi kardeşi şeyh Hamza Sultan’ı görmek ve beraberce İslamiyet’e hizmet etmek amacıyla Atkaracalar’a yerleşmiştir.” (Işık 1985: 6) Evliya Çelebi’nin Şeyh Habib-i Karamanî Hazretlerini ziyaret ettiği, Seyahatnâme’sindeki şu satırlardan anlaşılmaktadır:

“Fatih Sultan Mehmet Han asrında vefat etmiş olup bu Karacalar köyüne defnedilmiştir. Türbesi halk tarafından ziyaret edilmektedir. Kendisi Bayramî tarikatındandır. Şeyh Hazret-i Hamza Efendi, bu zatın halifelerindendir. Biz de Habib-i Karamanî’yi ziyaret ederek dokuz saat sonra Ilgaz’a geldik...”

Habib-i Karamanî’nin ölümünden sonra Eflatunzâde tarafından yazılan tarihi, Çelebi şöyle naklediyor:

“Kaleruhülkudüs fitarihe

Enefilcennetime’va ruhe 1521” (Başer 1967: 24)

“Şeyh Hamza Sultan’a ve Habib-i Karamanî Hazretleri’ne ait eserler, kendi el yazılarıyla yazılmış kıymetli kitaplar Darülaceze Medresesi’nde bir kitaplıkta muhafaza edilirken 1925 senesinde medresede çıkan bir yangın sonucunda yanarak yok olmuştur.” (Işık 1985: 9)

Bu konudaki başka bir anlatı türbesi Eldivan ilçesi Seydiköy’de bulunan Hacı Murad-ı Veli’ye aittir. Elde edilen bilgilere göre “XII. yüzyılda Türkistan’dan gelerek önce Hicaz, Şam ve Urfa civarlarında en sonunda da Çankırı ve Tosya bölgesine yerleşen Hacı Murad-ı Veli, Aliyülbüka’nın oğludur. Babası Aliyülbüka, uzun süre Halilürrahman’da kapıcılık yapmıştır. Halk arasında Aliyülbüka’nın dolayısıyla Hacı Murad-ı Veli’nin soyunun Hz. Ali’nin neslinden geldiği söylenmekte ise de son zamanlarda ele geçen ve

Orta ilçesinin Elmalı köyünden Himmetoğullarından Yusuf oğlu Hasan Doğan adındaki zat tarafından kopyası alınan bir şecereye göre Hacı Murad-ı Veli'nin XII. yüzyılda yaşadığı, muhitinde İslamiyet'in yayılması için çalıştığı, arzu edenleri tenvir ve irşat ettiği kaydolunmakta ve hocalarının da Türkistan'da yetişmiş âlimler olduğu bildirilmektedir. Yine aynı şecerede sülalesinin Hz. Ali mensubiyeti kaydedilmekte ise de bunun Aliyülbüka'nın uzun müddet Hicaz'da kalması ve Halilürrahman'da kapıcılık yapmasına bağlanmaktadır.” (Başer 1967: 18)

Türbe duvarına asılan Hacı Murad-ı Veli ile ilgili bilgilere göre Hacı Murad-ı Veli'nin Abdulgaffar, Pîr Ali Çelebi ve Elvan Seydi adında üç oğlu olmuş. Oğulları da Çankırı'da İslamiyet'i yaymak için büyük çaba sarf etmişler. Yörede Hacı Murad-ı Veli'nin Şeyh Şaban-ı Veli'yle ve Hacı Bektaş-ı Veli'yle kardeş oldukları anlatılır. (Kaynak Kişi: 20) Ayrıca inanışa göre türbesi Çankırı merkeze bağlı Handırı köyünde bulunan Hatçe Sultan, Hacı Murad-ı Veli'nin annesidir. (Kaynak Kişi: 7)

Orta ilçesi Elmalık kasabasında yattığına inanılan Elvanseydi, inanışa göre günümüzde Seydiköy'de türbesi olan Hacı Murad-i Veli'nin üç oğlundan biridir. Babasının ikamet ettiği Seydiköy'den ne zaman ayrılıp ne zaman Elmalık yöresine geldiği bilinmemektedir. Ancak Çankırı'nın fethedilmeye başladığı yıllarda yöreyi İslamlaştırmak için geldiği tahmin edilmektedir. (Kaynak Kişi: 32)

Elvanseydi, günümüzde “Eski Cami” olarak bilinen caminin civarında salihler, âlimler, fakirler ve düşkünler için bir zaviye, zaviyenin yanına bir mescit ve hayvanlar için bir ahır yaptırmıştır. Elvanseydi'nin bu çalışmalarını duyan Çobanoğullarından Mahmut Bey, kendi mülk toprağı olan Elmalık toprağını Elvanseydi'ye bağışlayarak bir vakfiye hazırlatmıştır. Hicri 698, Miladi 1298 tarihinde yazılan ve “Elmalık Seyyid-i bin Musallih Seyidi Vakfiyesi” adını alan bu vakfiye halen Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivindeki 1766 numaralı defterin 396 nolu sayfasında kayıtlıdır. Bu vakfiyeden anlaşıldığına göre Elvanseydi, 1298 tarihinden çok önce Elmalık kasabasına gelmiş ve zaviyesini açmıştır. 1298 tarihinden 19. yüzyılın sonlarına kadar

Elvanseydi'nin soyundan gelenler sözü edilen zaviyenin şeyhliğini yapmışlardır. (erişim: www.elmalık.com)

Bu konudaki başka bir anlatı Ilgaz ilçesi Alıç köyünde bulunan ve Horasan'dan geldiklerine inanılan zatlarla ilgilidir. Yörede verilen bilgilere göre Horasan'dan on iki kardeş Çankırı bölgesini İslamlaştırmak için gelmişlerdir. On iki kardeşin üçü Alıç köyüne, yedisi Atkaracalar'a (Yedi Uyurlar), biri Kayı köyüne (Şeyh Mahmut) yerleşmiştir. On iki kardeşin birinin nereye yerleştiği ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Alıç Türbesi'nde yatan zatları rüyalarında görenler, onları "uzun boylu ve genç kişiler" olarak tarif etmektedirler. (Kaynak Kişi: 21) Ilgaz ilçesinde irşat görevini yerine getirmek için geldiğine inanılan başka bir zat, Şeyh Yunus'tur. Türbesi Şeyh Yunus köyünde bulunmaktadır. Anlatılara göre Şeyh Yunus, Horasan'dan aşağı yukarı 943 sene evvel iki kardeşiyle beraber gelmiştir. Bu kardeşlerinden biri Korgun'a bağlı Şıhlar köyüne; diğeri ise Eldivan'a bağlı Seydiköy'e (Hacı Muradı-ı Veli) yerleşmiştir. (Kaynak Kişi: 25) İnanışa göre Korgun ilçesi Alpsarı köyünde bulunan Ersarı Mehmet Dede'nin (Kaynak Kişi: 28), Kurşunlu ilçesi Çırdak köyünde bulunan Şeyh Ahmet'in (Kaynak Kişi: 30), Orta ilçesi Sakaeli köyünde bulunan Saka Baba'nın (Kaynak Kişi: 33), Şabanözü ilçesi Kutluşar köyünde bulunan Yahya Dede'nin (Kaynak Kişi: 35) de aynı amaçlarla bu yörelere geldikleri anlatılmaktadır.

Kurşunlu ilçesi, Köprülü köyü, Zeyve Türbesi'nde yattığına inanılan Şeyh Mehmet'in Horasan'dan geldiğine ve yöreyi İslamlaştırmak için şeyhi tarafından gönderildiğine inanılır. Anlatıya göre Şeyh Mehmet, Horasan'dan iki kardeşiyle beraber gelmiştir. Bu iki kardeşin biri Çırdak köyünde yatan Şeyh Ahmet; diğeri Atkaracalar'da yatan Şeyh Hamza Sultan'dır. Şeyh Mehmet'in mürşidi Horasan'dan bir ok atar ve attığı oku bulup o yöreye yerleşmesini ister. Şeyh Mehmet, mürşidinin attığı oku, günümüzdeki adıyla Köprülü civarında bulur ve şeyhinin emri üzere bu yöreye yerleşir. (Kaynak Kişi: 31)

Şabanözü ilçesi Mart köyünde türbesi bulunan Hacı Ali Turab-ı Veli ile ilgili bir anlatıya göre Hacı Ali Turab-ı Veli, Hz. Muhammed (SAV)'in soyundan İmam-ı Muhammed Bakır'ın neslinden gelmektedir. Babası S.

Ahmet, annesi Zeynep Hatun'dur. Türkistan'ın Sayram kasabasında doğmuştur. 1265 tarihinde Şabanözü ilçesinin Mart köyünde vefat etmiştir. Türkistan Pîri Şeyh Hoca Ahmet Yesevi, oğlu Kutbettin Haydar komutasında Anadolu'ya gönderdiği beş bin kişilik ordunun sancaktarı olarak Hacı Ali Turab-ı Veli'yi görevlendirir. (Teberoğlu 1999: 16) Ordu, Keskin Tekfuru'na yenilir, bunun üzerine Hacı Ali Turab-ı Veli, 1205 yılında soğuk bir kış günü Kengiri'ye (Çankırı) gelerek sabahın erken saatinde ezan okur. Uykusundan uyanan Kengirililer, Hacı Ali Turab-ı Veli'yi kilisenin beyaz mermerinde yakalayarak kilisenin avlusundaki bir kuyunun içine atıp üzerine taşlar bırakırlar. Kısa bir süre sonra üzerindeki taşları kerametiyle kaldıran Hacı Ali Turab-ı Veli, tekrar ezan okumaya başlar. Kengiri halkı, onu yakalayarak tekrar kuyuya atar ve çıkmasın diye üzerine daha büyük taşlar atar. Kuyunun üzerindeki taşları yine kerametiyle kaldırarak kuyudan çıkan Hacı Ali Turab-ı Veli, tekrar ezan okur ve halka bir nutuk çekerek şunları söyler: “Ey Kengiri halkı gelin Müslüman olun, kurtuluşa erin ve kıyamet gününde helak olmayın.” Bunun üzerine Kengiri halkı, O'nu yakalayarak kuyuya tekrar atar ve bu defa üzerine daha fazla sayıda taş koyar. Yine kerametiyle kuyudan çıktığını gören Kengiri Tekfuru ile Maruf Tekfuru, adamlarını toplar ve Hacı Ali Turab-ı Veli'yi yakalayarak zincire vururlar. Kengiri'ye gelmesin diye Eldivan Dağı'na götürüp (bugün Uluçam diye bilinen) bir ağaca sıkıca bağlarlar ve yanına bir nöbetçi bırakırlar. Hacı Ali Turab-ı Veli, zinciri kırarak, bugünkü Şabanözü ilçesi Mart köyüne gelir ve “burası mart gibi soğukmuş” diyerek yerleşir ve köyü kurar. Böylece köye adı da verilmiş olur. (Teberoğlu 1999: 17, 18)

Bu anlatıların dışında yörede çeşitli tarikatlara mensup şeyhlerin tarikatın öğretilerini yaymak amacıyla yaptıkları çalışmalarla ilgili anlatılar da vardır. Yapraklı ilçesinde türbesi bulunan Hacı Mustafa Efendi ile ilgili anlatılara göre Hacı Mustafa Efendi, 1870 yılında Yapraklı'da doğmuştur. Devrin kadısı olan ağabeyi Rifat Efendi, Hacı Mustafa Efendi'yi tahsilini yapmak üzere İstanbul'a göndermiştir. İstanbul Fatih Medresesi'nde tahsilini tamamlayıp, müderris olarak Yapraklı'ya gelmiştir. (Kaynak Kişi: 37)

Kendilerine ait Eşrefoğlu (Eşrefiye) Medresesi'nde müderris olarak talebe yetiştirmiştir. Hacı Mustafa Efendi, bu dönemde Nakşibendi tarikatı şeyhlerinden Konya Seydişehir'de türbesi olan Hacı Abdullah Efendi'nin oğlu Muhammedi Hoca Kani Efendi'den ve Kastamonu Devrekani ilçesinde yatan Hacı Merdan-ı Veli Hazretleri'nden dersler almıştır. Yaşadığı devrin tasavvuf ilminde kutbu olan Hacı Merdan-ı Veli'nin vefatından sonra Nakşibendi tarikatının bu bölgedeki şeyhi durumuna yükselmiştir. (Kaynak Kişi: 37)

Yaşadığı devirde çok sade ve mütevazı, fakat dönemin şartları gereği çok sıkıntılı bir hayat sürdüren Hacı Mustafa Efendi'nin herhangi bir yazılı eseri mevcut değildir. “Hac Risalesi” ve “İhlâs Risalesi” adlarıyla kitaplar yazmaya başlamışsa da dönemin şartları nedeniyle bunların basımı gerçekleştirilememiştir. 1942 yılında yetmiş dört yaşındayken vefat etmiştir. Türbesi, Yapraklı mezarlığındadır. (Fotoğraf: 51, 52), (Kaynak Kişi: 37)

Kaynak kişinin verdiği bilgilere göre Hacı Mustafa Efendi'nin soyu, Yapraklı'daki Dervişoğulları sülalesinden gelmektedir. Hacı Mustafa Efendi'nin, Hacı Hafız Efendi'yle de akrabalığı vardır. Hacı Hafız Efendi gibi kendisi de pek çok talebe yetiştirmiştir. Yaptırdığı medresede müritleri öğrenimlerine devam ederler, çilehanelerde kırk gün boyunca “çile” adı verilen sabır eğitiminden geçerler, bu eğitim boyunca sade tuzsuz çorba ve ekmek yerler, vakit namazlarının haricinde çilehaneden dışarı çıkmazlarmış. (Kaynak Kişi: 37)

Yapraklı ilçesi Akyazı köyünde türbesi bulunan Benli Muhittin (Mustafa Elimadioğlu Şeyh Mehmet Yavsi Muhittin) ile ilgili anlatılara göre “Şeyh Benli Muhittin, Şeyhülislam Ebussuut Mehmet Efendi'nin babasıdır. Aslen Yapraklı'nın Akyazı köyündendir. Ölüm tarihi belli değildir. Yetmiş beş yazma eserden alınarak 1264 sayfalı iki cilt yazma bir eseri olan Tuhfe-i Naili (Naili Hediyesi)'de Şeyh Benli Muhittin'in İskilipli olduğu kaydedilmekte ise de İskilip'in o devirde Çankırı Sancağı'na bağlı olması Şeyh Benli Muhittin'in Çankırlı ve Akyazılı olduğunu açıkça göstermektedir.” (Başer 1967: 24)

1.1.3. Velilik Makamını İspatlamak İçin Gösterilen Kerametlerle İlgili Anlatılar

Bayramören ilçesinde türbesi bulunan Âşık Hasan'ın pîr elinden bâde içerek, saz çalarak Hak yolunu bulduğu ve keramet ehli bir kişi olduğu anlatılmaktadır. İnaniş'a göre Âşık Hasan namaz kılarken kavak ağaçları da onunla birlikte secdeye varırmış. Bu keramete inanmayanları ikna etmek için Âşık Hasan bir gün, kavak ağaçları secde edince kendi sarığının kumaşından bir parçayı kavak ağacına bağlamış. Sabah uyananlar kavak ağacının en tepesinde Âşık Hasan'ın sarığındaki kumaşı görünce hayrete düşmüşler. (Kaynak Kişi: 9)

Bu konuyla ilgili başka bir anlatı Şabanözü ilçesinde türbesi bulunan Hacı Ali Turab-ı Veli'ye aittir. ¹

1.1.4. Taştan veya Topraktan Su Çıkarma ile İlgili Anlatılar

İnaniş'a göre Bayramören ilçesi Akseki köyünde türbesi bulunan Balıdede, bir gün köye doğru gelirken ezan sesini duymuş ve namazını kılmak istemiş, ancak çevresinde abdest almak için su bulamamış. Abdest almak için asasını yere vurunca yerden su fışkırmış. Günümüzde Balıdede'nin çıkarttığına inanılan bu kaynak suyuna yöre halkı "Asa Suyu" demektedir. (Kaynak Kişi: 9)

Eldivan ilçesi Seydiköy'de yattığına inanılan Hacı Murad-ı Veli'yle ilgili de benzer bir anlatı vardır. Seydiköy'de "Asa Suyu" adı verilen kaynak suyunun Hacı Murad-ı Velî tarafından çıkarıldığına inanılmaktadır. Anlatıya göre Hacı Murad-ı Velî, bir gün gezerken abdest almak istemiş, çevresinde su göremeyince asasını yere vurmuş ve: "Ya mübarek çık, ben abdest alacağım" demiş. Bunun üzerine asasını vurduğu yerden su çıkmış. Günümüzde bu kaynak suyu çeşitli hastalıklara şifa bulmak için içilmektedir. (Kaynak Kişi: 20)

¹ bkz. s. 35, 36

Yapraklı ilçesi Sazcağız köyünde bir tekke yaptığına inanılan Şeyh İsmail Rûmî ile ilgili bir anlatıya göre Şeyh İsmail, Yapraklı halkına, bir bölgeyi işaret edip esasını atıp su çıkaracağını söyleyerek müsaadelerini istemiş. Halk ise: “Oradan su çıkarıp da toprağı göçürecek misin?” diyerek kabul etmemiş. Şeyh İsmail, “Peki öyleyse inşallah orası göçer” deyip esasını fırlatmış. Asa, Yapraklı'nın 4 km. güneyindeki Sazcağız köyüne düşmüş ve oradan köyün ihtiyacını karşılayacak kadar su çıkmış. Bu su, günümüzde "Asa Suyu" adıyla anılmaktadır. (Kaynak Kişi: 38)

1.1.5. Maddelerin Niteliklerini Değiştirme ile İlgili Anlatılar

Çerkeş ilçesinde Kadınşah Camii'nin bitişiğinde yattığına inanılan Pîr-i Sâni Çerkeşî Hacı Mustafa Efendi'yle ilgili bir anlatıya göre Pîr-i Sâni Hazretleri'nin Mahmut isminde bir hizmetçisi varmış. Bir gün Pîr-i Sâni Hazretleri, Çerkeş yakınlarındaki değirmene giderken yolda rastladıkları köstebeklerin çıkardıkları topraklara asayla dokunmuş ve topraklar altın olmuş. Hizmetçisi Mahmut, Pîr-i Sâni'nin arkasından yürürken gizlice bu altınlardan alarak ceplerine doldurmuş. Dönerlerken Pîr-i Sâni Hazretleri, Mahmut'a: “Altını ne de çok seviyorsun. Toprakları altın diye ceplerine doldurdun, bak ceplerinde ne var?” demiş. Mahmut, ceplerine bakınca toprakla dolu olduğunu görmüş ve ceplerini boşaltmaya başlamış. Bunun üzerine Pîr-i Sâni: “Altına düşkün olmayanlara topraklar altın olur, altına düşkün olanlara ise altınlar toprak olur” demiş. (Kaynak Kişi: 19)

Bu konudaki başka bir anlatı Şeyh İsmail Rûmî'ye aittir. İnanişâ göre İstanbul'da kaldığı süre içinde, yolu üzerinde bir kiliseden diğerine şarap taşıyan Müslüman gençleri gören Şeyh İsmail Rûmî: "Ne taşıyorsunuz?" diye sorar. Gençler, şarap demeye çekinerek "Pekmez taşıyoruz" diye cevap verirler. Şeyh İsmail Rûmî: "Haydi pekmez olsun" karşılığını verir. Kiliseye getirilen şarabın tadına bakan papaz, fıçıda şarap yerine pekmez olduğunu görünce: "Bunu nereden aldınız?" diye sorar. Gençler: "Her zamanki yerden" cevabını verirler. Bunun üzerine yolda meydana gelen olayları öğrenen papaz, Müslüman olur. (Kaynak Kişi: 38)

1.1.6. Mekan Aşma ile İlgili Anlatılar

Bayramören ilçesi Erenler köyünde yattığına inanılan Şeyh Ömer’le ilgili bir anlatıya göre Şeyh Ömer’in yaşadığı zamanlarda köyde “Abdullah” adında bir kişi askere gidecekmış; ancak askerliğin sıkıntılarından korkuyormuş. Şeyh Ömer: “Oğlum, üzülme. Sıkılınca, darda kalınca beni düşün” demiş. Abdullah adındaki kişi, askerde düşmanlarla bir çatışmaya girmiş. Bir tarafında Yunan askerleri diğer tarafında koskoca bir ırmak varmış. Bu durumdan nasıl kurtulacağını düşünürken aklına Şeyh Ömer gelmiş ve ona rabıta yapmaya başlamış. Gözlerini açınca karşısında Şeyh Ömer’i görmüş, Şeyh Ömer, onu alıp ırmağın karşı kıyısına geçirmiş. Askerden dönünce hemen Şeyh Ömer’in evine gidip ona teşekkür etmiş. Şeyh Ömer de: “Oğlum benden bilme; Allah’tan bil!” demiş. (Kaynak Kişi 11)

Türbesi Çerkeş ilçesinde bulunan Pîr-i Sâî Çerkeşî Hacı Mustafa Efendi, sabah vakitlerinden önce kapıya gelen bir geyiğe binerek kaybolur, sabah vakti camide hazır bulunurmuş. Ayakkabılarının içinde her gün çöl kumu bulan hanımı, bu kumları bir torbaya koyup saklarmış. (Kaynak Kişi: 19)

Şabanözü ilçesi Mart köyünde türbesi bulunan Hacı Ali Turab-ı Veli’yle ilgili bir anlatıya göre “Bugün Eldivan ilçesine bağlı Küçük Hacı Bey köyünün kurucusu İsmail ile Büyük Hacı Bey köyünün kurucusu İbrahim adlı iki kardeş hacca gitmeye niyet ederler. Her ikisi de rüyalarında Hz. Muhammed’i görürler. Peygamberimiz, onlara hacca gitmeden önce Hacı Ali Turab-ı Veli’yi ziyaret etmelerini söyler. Ertesi gün her ikisi de Mart köyüne gelerek Hacı Ali Turab-ı Veli’yi ziyaret ederler. O da rüyasında Hz. Muhammed’i görmüş ve Peygamberimiz hac maksadıyla iki kardeşin O’nun yanına geldiklerini haber vermiştir. Bu yüzden Hacı Ali Turab-ı Veli misafirleri beklemektedir. Bir müddet sonra misafirler gelir. Büyük kardeş İbrahim: “Bak Hacı Ali, biz hacca ikinci defa gidiyoruz. Hâlbuki senin maddi durumun bizden iyidir, niçin hacca gitmiyorsun, yoksa canın istemiyor mu?” der. Bunun üzerine Hacı Ali Turab-ı Veli: “Nasip olursa Mekke ve Medine’ye gider, ceddime yüz sürer ve hac farızasını yerine getiririm” der ve misafirlerini yolcu eder. İki kardeş hac için

kutsal topraklara giderler ve arife günü hacı adaylarının Vakfe'de saf olduklarını ve onlara Hacı Ali Turab-ı Veli'nin imamlık yaptığını görürler. Namazdan sonra Hacı Ali'yi sürekli aramalarına rağmen bir türlü bulamazlar ve dönüşte kendisinden özür dilerler.” (Teberoğlu 1999: 19)

1.1.7. Göklerde Dolaşma ile İlgili Anlatılar

Çerkeş ilçe merkezindeki Pîr-i Sâî Hacı Mustafa Efendi Türbesi'ndeki bilgilere göre Şeyh Murtaza Efendi, Pîr-i Sâî Hazretleri'nin yetiştirdiği on sekiz halifeden biridir. Yöre halkına göre Aliözü köyünde irşat görevini yapan Şeyh Recep Efendi, aslen Çerkeşlidir. Vefatına yakın Bozoğlu köyünde bulunan bir Horasan şeyhinden irşat görevini devam ettirmesi için köye bir şeyh göndermesini ister. Bozoğlu köyündeki şeyh, Murtaza Efendi'yi Aliözü köyüne gönderir. Böylece irşat görevi, Şeyh Recep Efendi'den sonra Murtaza Efendi'ye, oğluna ve torunlarına geçer. Yöredeki inanışa göre Şeyh Mustafa Efendi'nin manevî mertebesi, babası Şeyh Murtaza Efendi'den daha yüksektir. (Kaynak Kişi: 18)

Aliözü Köyü'ndeki türbelerde yatan zatlar hakkında pek çok anlatı mevcuttur. Bunlardan birine göre Şeyh Mustafa Efendi, Çerkeş'te bulunan Pîr-i Sâî Hazretleri'nin yakın arkadaşıymış. Şeyh Mustafa Efendi, bu yakın arkadaşını ziyarete gittiğinde Pîr-i Sâî Hazretleri, ayağa kalkıp ona hürmet edermiş. Pîr-i Sâî Hacı Mustafa Efendi'nin oğlu, babasının bir köylü karşısında neden ayağa kalktığına anlam veremez; bu duruma canı sıkılmış. Bir gün babasına bunun nedenini sormuş. Pîr-i Sâî Hazretleri, gece geç saatte biten sohbet sonrasında Mustafa Efendi'yi uğurladıktan sonra oğlundan minareye çıkıp Mustafa Efendi'ye bakmasını istemiş. Oğlu, gördüğü manzara karşısında şaşır kalmış; gecenin zifiri karanlığında Mustafa Efendi nurdan bir ışık içinde uçarak gidiyormuş. Bu olay karşısında her şeyi daha iyi anlayan oğlu, babasından özür dilemiş. (Kaynak Kişi: 18)

1.1.8. Gelecekte Haber Verme ile İlgili Anlatılar

Ilgaz ilçesinin Akçaören köyündeki türbede kızı Adeviye Hanımla birlikte yattığına inanılan Şeyh Şakir Efendi ile ilgili bir anlatıya göre Şeyh Şakir Efendi, Osmanlı döneminde II. Abdülhamit zamanında makam imamlığı yapmıştır. Aslen Akçaörenli olan Şeyh Şakir Efendi'nin, Kurtuluş Savaşı'nda İslam sancağını taşıdığına inanılır. Bir anlatıya göre Kurtuluş Savaşı sırasında köy halkı, Yunan askerlerinin zulmünden kaçmak için köyden göç etme kararı alır. Halkın telaşa kapıldığını gören Şeyh Şakir Efendi, korkmamalarını, Yunan askerlerinin köye giremeyeceğini söyler. Ertesi sabah davullar ve zurnalar eşliğinde düşman askerlerinin bozguna uğradığı haberi gelir. (Kaynak Kişi: 22)

Ilgaz ilçesi Eskice köyünde bulunan türbelerde yöre halkından edinilen bilgilere göre türbelerde Horasan'dan gelen iki evliya bulunur, kabirlerden biri ise yerli halktan bir kişiye aittir. Yörede anlatılanlara göre köyün yerlisi olan ve Üsküdar'da Mehmet Zühtü Efendi'nin yanında yetişmiş bir kişi varmış. Köyüne geldiği zaman türbeleri ziyaret etmeyi ihmal etmezmiş. Bir gün yakınlarına, öldüğü zaman burnundan üç damla kan gelirse türbelerden birinin yanına; gelmezse köy mezarlığına gömülmeyi vasiyet etmiş. Öldükten sonra burnundan kan gelince yakınları bu adamı türbelerden birinin yanına defnetmişler. Bir süre sonra türbenin duvarı yıkılmış. Yöre halkı, türbeyi onardıktan sonra duvar tekrar çökmüş. Bu olay, "türbede yatan evliyanın, yanına gömülen kişiyi de türbesine almak istediği" şeklinde yorumlanmış ve türbe, iki kabri de içine alacak şekilde tekrar inşa edilmiş. (Kaynak Kişi: 24)

1.1.9. Öldükten Sonra Dirilme ile ilgili Anlatılar

Ilgaz ilçesi Kayı köyünde bulunan Kayı Camii'nin yapımı sırasında çalıştığına inanılan Şeyh Mahmut, anlatıya göre vefat etmeden önce öldüğü zaman Atkaracalar'dan üç kişinin geleceğini ve nasını bu kişilere vermelerini köy halkına vasiyet etmiş. Şeyh Mahmut öldüğü zaman Atkaracalar'dan üç kişi gelmiş ve cenazeyi götüreceklerini söylemişler. Yöre halkı gelenlere

cenazeyi teslim etmiş; ancak bir müddet sonra yaptıklarından pişman olup cenazeyi götürenlerin peşine düşmüşler. Onlara yetişince: “Bu cenaze bizimdir, cenazemizi geri verin” demişler. Ancak onlar da cenazeyi vermek istemeyince aralarında münakaşa çıkmış. Tam bu sırada Şeyh Mahmut, çıkan münakaşadan rahatsız olmuş ve canlanıp tabutundan kalkmış, bir kayayı kucaklamış. Bu durumdan korkan köylüler, Şeyh Mahmut’un kendilerine sinirlendiğini anlamışlar ve cenazeyi vermeye razı olmuşlar. Şeyh Mahmut’un kucakladığına inanılan kayaya günümüzde “kucaklama taşı” denmektedir. (Kaynak Kişi: 23)

1.1.10.Başka Mekanlarda Olan Olayları Bilme ile İlgili Anlatılar

Ilgaz ilçesi Cendere köyündeki kabristanda türbesi bulunan Ilgazlı Hacı Baba ile İlgili Abdülkerim Abdulkadiroğlu’nun “Şeyh Ahmet Abduşoğlu” adlı kitabında verdiği bilgilere göre İbrahim Deveci Bey, rahmetli Ahmed Efendi hakkında, bizzat şahit olduğu hadiseyi şöyle ifade etmektedir: “Bir ramazan günüydü. Rahmetli babam: ‘İbrahim! Ilgaz’a git, Hacı Baba’yı al, gel’ dedi. Haberi olup olmadığını sordum. Haberinin olmadığını söyledi. Kış şartları olduğundan erkenden gittim. Ilgaz’a vardığımda evinden sordum. Odun getirmek için kamyonla ormana gittiğini, akşama ancak gelebileceğini söylediler. Fakat öğleden sonra yarım kamyon odunla döndü. Ormanda kamyonun şoförü ve amelenin, arabanın yarım olduğunu, biraz daha kalarak arabayı tam doldurmanın daha iyi olacağını söylemelerine rağmen: ‘Hayır, misafirlerim var, bekleyemem’ diyerek az bir odunla döndüğünü bizzat bana söylediler ve geleceğimden haberi olup olmadığını sorduklarında ise, gelişimin haberli olmadığını beyan ettim.”

Ilgaz halkından biri, bir gün evinden çıkmadan önce: “Epeydir Şeyh Efendi’yi ziyarete gidemedim. İki kilo lokum alıp, geçerken bırakayım, elini öpüp duasını alayım” der. Hanımının buna karşı çıkarak: “Aybaşı yakın, paramız sınırlı, yarım kilo alıversen olmaz mı?” demesi üzerine aralarında biraz münakaşa olur. Adam, iki kilo lokum alarak ziyarete gider. Kendisini

kapıda karşılayan Hacı Baba'nın ilk sözü şu olur: "Evladım! Bunun için münakaşaya değmez, yarım kilo alsan da olurdu." (Abdulkadiroğlu 2004: 63)

Yapraklı ilçesindeki kabristanda türbesi bulunan Hacı Hafız Efendi'yle ilgili bir anlatıya göre köyden iki kardeş, gece tarla sulamaya gitmişler. Kardeşlerden büyük olanı bütün gece yatıp dinlenmiş; küçüğü ise gece boyunca uğraşmış. Sabah Hacı Hafız Efendi gelmiş, gece onların yanında olmamasına rağmen kardeşlerden küçük olanına: "Oğlum, bütün gece uğraştın, didindin ve güzel bir kahvaltıyı hak ettin" demiş. (Kaynak Kişi: 36)

Anlatılara göre Nakşibendi şeyhi olan ve Yapraklı ilçesinde türbesi bulunan Hacı Mustafa Efendi'ye civar köylerden insanlar, hediye göndermek istemişler. Köyden bir kişiye birkaç bakraç yoğurtla bal verip Hacı Mustafa Efendi'nin evine göndermişler. Ancak adam, hediyelerin bir kısmını kendine ayırmış, kalanını Hacı Mustafa Efendi'ye vermiş. Hacı Mustafa Efendi: "Oğlum, o sakladığın şeyleri al, evine götür, çocuklarınla birlikte ye" demiş. (Kaynak Kişi: 37)

1.1.11.Hızır Aleyhisselam'la İlgili Anlatılar

Pîr elinden bâde içerek ve saz çalarak Hak yolunu bulduğuna inanılan, türbesi Bayramören ilçe merkezinde olan Âşık Hasan'la ilgili bir anlatıya göre o zamanlar yörede yaşayanlar Âşık Hasan'dan evliya olduğunu kanıtlaması için Hızır Aleyhisselam'ı göstermesini istemişler. Âşık Hasan da: "Siz benim tarlamı sürün ben de size Hızır Aleyhisselam'ı göstereyim" demiş. Adamlar, tarlayı sürdükten sonra yorulup yemek yemeye oturmuşlar. Tarlanın öbür ucundan fakir bir adam onlara yaklaşmış. Bu adama nereden gelip nereye gittiğini sormuşlar. Adam da: "Sabah namazını mağripte kıldım; ikindiye kılmak için maşrığa gidiyorum" demiş ve oradan ayrılmış. Yemeğin ardından Âşık Hasan'a Hızır Aleyhisselam'ı sormuşlar. Âşık Hasan da gördükleri o fakir adamın Hızır Aleyhisselam olduğunu söylemiş. (Kaynak Kişi: 9)

Korgun ilçesinde bulunan Mitik Türbesi'ndeki karşılıklı iki kabirde kimlerin yattığına dair yöre halkının kesin bir bilgisi yoktur. Ancak iki kabrin bir karı-kocaya ait olduğuna inanılmaktadır. Yöredeki bir anlatıya göre Mitik

Türbesi'nde yatan evliyanın oğlu, bir gün babasından Hızır Aleyhisselam'ı göstermesini istemiş. Bir bayram sabahı baba-oğul camiden çıkmışlar. Çıkışta üstü başı düzgün bir adamla selamlaşmışlar ve bayram namazını nerede kıldığını sormuşlar. Adam da Mekke'de kıldığını söylemiş. Bu olayın üzerinden belli bir süre geçtikten sonra oğlan, babasına Hızır Aleyhisselam'ı tekrar sormuş. Babası da: "Oğlum senin kalp gözün açılmamış" cevabını vermiş. (Kaynak Kişi: 26)

1.1.12.Hastalıkları İyileştirme ile İlgili Anlatılar

Kurşunlu ilçesi Köprülü köyünde bulunan Zeyve Türbesi'nde Şeyh Mehmet adında bir zatın yattığına inanılmaktadır. Anlatıya göre şeyhinin isteği üzerine Horasan'dan gelip bu yöreye yerleşmiştir. O zamanlar bu bölgeye Küpeli Bey adında bir Hristiyan sahipmiş. Küpeli Bey'in hizmetkârları, Şeyh Mehmet'i görünce ona kim olduğunu sormuşlar. Şeyh Mehmet de keramet sahibi bir insan olduğunu, şeyhinin emri üzere bu bölgeye geldiğini anlatmış. Hizmetkârlar, durumu Küpeli Bey'e bildirmişler. Küpeli bey, bir at gönderip Şeyh Mehmet'i evine davet etmiş. O sıralarda Küpeli Bey'in hanımı erkeğe de kıza da benzemeyen bir yaratık doğurmuş. Küpeli Bey, Şeyh Mehmet'e: "Eğer sen keramet ehli biriysen bu doğanı düzelt; kız olursa senin, erkek olursa benim olsun" demiş. Şeyh Mehmet keramet gösterip doğan yaratığı, kız çocuğuna çevirmiş. Minnettar olan Küpeli Bey, Şeyh Mehmet'e Zeyve yöresini vakfetmiş. Yıllar sonra Şeyh Mehmet, Küpeli Bey'in kızıyla evlenmiş. (Kaynak Kişi: 31)

Orta İlçesi'nin güneydoğusunda, Sanı yaylasının Kışla mevkiinde yattığına inanılan Paşa Sultan bir anlatıya göre, Küçük Hacı Bey köyünün kurucusunun çobanlığını yapmıştır. Hacı Bektaş-ı Veli'nin Paşa Sultan'a çeşitli hayvan hastalıklarını tedavi etmesi için el verdiğiine inanılmaktadır. (Kaynak Kişi: 34)

1.1.13.Tahta Kılıçla Savaşma ile İlgili Anlatılar

Yapraklı ilçesinin Kullar köyünde Dedeyakası mevkiinde yattığına inanılan Kara Dede'nin İslam ordularının mücadelesine ettiği savaşlarda Kara Dede'nin bu tahta kılıçla savaşa gittiğine inanılmaktadır. Yörede anlatılanlara göre Kore Savaşı'nda tahta kılıcın üzerinde kanlar belirmiş. Kurtuluş Savaşı'nda ise köyde aklî dengesini yitirmiş bir kişi tahta kılıcı alarak köy meydanında savaşıyormuş gibi hareketler yapmaya başlamış. Savaştan dönenler kendilerini savaş esnasında tahta kılıçlı bu delinin kurtardığını söylemişler. (Kaynak Kişi: 39)

Kara Dede'ye ait olduğuna inanılan tahta kılıç, yörede yağmur dualarında kullanılmaktadır. Köyde kuraklık olduğu zaman, tahta kılıç suya konularak ıslatılır. Ardından Kara Dede'nin türbesi ziyaret edilir ve yağmur duası türbenin yanında yapılır. (Kaynak Kişi: 39)

1.1.14.Bebekken Konuşma ile İlgili Anlatılar

Çerkeş ilçesinde türbesi bulunan Pîr-i Sâni Çerkeşî Hacı Mustafa Efendi'yle ilgili bir anlatıya göre Pîr-i Sâni Hazretleri, dünyaya gelince, dedesi Vehbi Sultan'ın kucağına verilmiş. Vehbi Sultan, torununu koklayıp, okşadıktan sonra: "Bu çocuk, halveti, halveti diyor. İnşallah, Halvetiyye şeyhlerinin büyüklerinden olacak" demiş. Yıllar sonra Vehbi Sultan'ın söyledikleri gerçekleşmiş. (Kaynak Kişi: 19)

1.1.15.Akıldan Geçenleri Bilme ile İlgili Anlatılar

Hacı Murad-ı Veli'nin Mürşidi olduğuna inanılan ve Eldivan ilçesinin Sarıtarla köyünde türbesi olan Hacı Zekeriya ile ilgili bir anlatıya göre bir adam dileğinin gerçekleşmesi için Allah'a dua ediyormuş. "Allah'ım bu işim olursa Hacı Zekeriya'ya helva götüreceğim" diye adakta bulunmuş. Dileği gerçekleşince Hacı Zekeriya: "Hani benim helvam nerede?" diye sormuş. (Kaynak Kişi: 20)

1.1.16.Geyik Donuna Girme ya da Geyiği Çeşitli İşler için Kullanma ile İlgili Anlatılar

İlgaz ilçesinde bulunan Kayı Camii'nin inşası ile ilgili bir anlatıya göre Peygamberimiz Hz. Muhammed (SAV) "İstanbul'u fetheden asker ne güzel askerdir" diyerek İstanbul'un fethini vasiyet edince Arap hükümdarları her yıl İstanbul'a bilgi toplamak için adam gönderirlermiş. Bu kişiler de genellikle dervişler olurmuş. Bu dervişler aylar süren yolculuklarında İlgaz güzergâhını kullanırlarmış. Yine bir yıl İstanbul'a giden Şeyh Muharrem ve Şeyh Mahmut isimli iki dervişin yolu Kayı Köyüne uğramış. Kayı köyü o zamanlar Oğuz Türklerinin Kayı boyundan göç edenlerin oturduğu beş-altı haneli küçük bir köymüş ve camisi yokmuş. Dervişler köylülere niçin camilerinin olmadığını sorunca, "Beş-altı haneyiz şu sıralar ihtiyaç az, imkânımız da yok" demişler. Dervişler ne olursa olsun Müslüman bir köyde cami olması gerektiğini söyleyince köylüler yakında yaparız diyerek dervişleri uğurlamışlar. Dervişler, olayı takip için dönüşte yine köye uğramışlar. Caminin yapılmadığını görünce köylüleri ikna etmeye çalışmışlar. Köylüler yakında başlarız diyerek dervişlerin gitmesini beklemişler. Durumu anlayan dervişler topladıkları bilgileri memleketlerine arkadaşları ile göndererek köyde kalmışlar. Ancak bütün çalışmalarına rağmen köylüyü cami yapımına ikna edememişler. (Kaynak Kişi: 23)

Köy halkı bir gün sabaha karşı İlgaz dağlarından gelen kağnı gıcırıltıları ile uyanmış. Pencerelerinden bakınca gördükleri manzara karşısında şaşırılmışlar. Şeyh Muharrem'le Şeyh Mahmut kağnı arabalarına geyikleri koşmuş tomruk ve taş çektiriyorlarmış. Sadece ikisi çalışarak ve yardım istemeden camiyi bitirmişler. Köylüler olaylar karşısında dervişlerden utanarak onları memleketlerine göndermemişler. Şeyh Muharrem'in türbesi caminin yanında yapılmış. Şeyh Mahmut ise köylüye kızdığından ölünce Kayı köyünde defnedilmemeyi vasiyet etmiş. Kayı köyünün girişindeki türbede ise Şeyh Davut'un oğlunun ve kızının mezarları olduğuna inanılmaktadır. (Kaynak Kişi: 23)

Yapraklı ilçesinin Sazcağız köyünde Şeyh İsmail, köylülerden öküzlerini kereste taşımak için istemiş. Şeyh İsmail'in bu isteği geri çevrilince geceleri geyiklerle getirdiği kerestelerle tekkeyi yapmaya başlamış. Bütün keresteleri kendisinin taşıyamayacağını düşünen köylüler, köyün hayvanlarını çaldığını düşünerek Şeyh İsmail'e iftira etmişler. Bu iftiranın üzerine Şeyh İsmail: "İnşallah yirmi dokuz haneniz otuz olmaz" diye beddua edip köyden ayrılmış. Gerçekleri Şeyh İsmail'in gidişinden sonra anlayan köylüler, yaptıklarına pişman olmuşlar; ama iş işten geçmiş. Sazcağız köyünün yıllardır otuz haneyi geçmemesini yöre halkı, bu inanışa bağlamaktadır. (Kaynak Kişi: 38)

Kurşunlu ilçesinde bulunan Çırdak Türbesi'nde yattığına inanılan Şeyh Ahmet'in bazı geceler geyik donuna girmiş Allah dostları tarafından ziyaret ettiğine inanılır.

Çerkeş ilçesindeki Şeyhdoğan köyünde Kabal Dede ve Sarıkız türbeleri bulunmaktadır. Anlatılara göre Sarıkız, zaman zaman geyiğe binerek Kabal Dede Türbesi'ni ziyaret eder. (Kaynak Kişi: 17)

1.1.17.Görünmez Olma, Yürürken Ayak İzi Bırakmama ile İlgili Anlatılar

Türbesi Bayramören ilçesi Erenler köyünde bulunan Şeyh Ömer'in hayattayken pek çok keramet gösterdiğine inanan yöre halkı bir gün sulanmış bir tarladan geçtiğini; ancak ayak izinin bulunamadığını anlatmaktadır. (Kaynak Kişi 11)

Bu konuyla ilgili Ilgaz ilçesi Akçaören köyündeki türbede yattığına inanılan Şeyh Şakir Efendi'nin hayattayken zaman zaman görünmez olduğu anlatılır. (Kaynak Kişi: 22)

1.1.18.Velilerin Birbirleriyle Olan ilişkilerinde Gösterdikleri Kerametlerle İlgili Anlatılar

Bir anlatıya göre bir gün Pîr-i Sâni Hazretleri, müritlerine sohbet ederken bir taraftan da bastonuyla Aliözü köyünde bahçe sulayan arkadaşı

Mustafa Efendi'nin suyunu kesiyormuş. Aralarında kalp diliyle konuşan iki arkadaştan Mustafa Efendi, “yapma” dedikçe Pîr-i Sâî Hazretleri suyu kesmeye devam ediyormuş. Sonunda sinirlenen Mustafa Efendi, küreğini çamura daldırıp bir kürek çamur fırlatmış. Fırlattığı çamur Pîr-i Sâî Hazretleri'nin kapısına vurunca müritleri çıkan sestten korkmuşlar. Pîr-i Sâî Hazretleri tebessümle: “Korkmayın, Mustafa Efendi'yi kızdırdım, o da bana çamur attı” demiş. (Kaynak Kişi: 18)

Buna çok benzer bir anlatı da şöyledir: Bayramören ilçesinde Şeyh Ömer'in zamanında Çatkese köyünde yaşayan keramet ehli bir kişi varmış. Şeyh Ömer'in evinde bir gün misafirleri “yüzük oyunu” oynuyorlarmış. Şeyh Ömer de elinde bir maşayla ocaktaki külü eşeliyor, bir taraftan da gülüyormuş. Yanındakiler: “Ya, adam delirdi herhalde kendi kendine gülüyor” diye içlerinden geçirirken tam o sırada ocağın bacasından bir avuç toprak parçası inmiş. Misafirler, korkudan kaçışmaya başlayınca Şeyh Ömer: “Oğlum korkmayın. Çatkese'deki mübarek, tarlasını suluyordu ben de onun suyunu kesiyordum. Bana kızıp toprak attı” diyerek şakalaştıklarını söylemiş. (Kaynak Kişi: 11)

1.2. VELİLERİN ÖLDÜKTEN SONRA GÖSTERDİKLERİ KERAMETLERLE İLGİLİ ANLATILAR

1.2.1. Bulunduğu Yöreyi ve O Yöredeki İnsanları Çeşitli Felaketlerden Koruma ile İlgili Anlatılar

Bayramören ilçesinin Dolaşlar köyünde patika bir yolun üst tarafında, ağaçlık bir alanda bulunan Dolaşlar Türbesi'nde kimin yattığına dair yöre halkının herhangi bir bilgisi yoktur. Bu türbeyle ilgili bir anlatıya göre iki kadın çocuklarıyla beraber türbenin yakınlarından geçerken yağmur yağmaya başlamış ve fırtına çıkmış. Türbenin yakınlarındaki bir ağaç devrilince kadınlar çocuklarıyla birlikte mahsur kalmışlar. Yağmurun dinmesini beklerken bir müddet hepsi uyuyakalmış. Rüyalarında aksakallı bir dede görmüşler. Uyandıklarında ağacın yoldan kaldırılıp yolun diğer tarafına atıldığını görünce hayrete düşmüşler. Yörede bu anlatı türbede yatan zatın bir kerameti olarak değerlendirilmektedir. (Kaynak Kişi: 12)

Çerkeş ilçesinin Aydınlar köyünde türbesi bulunan Çoban Dede asıl adı ve nereden geldiği hakkında bir bilgi yoktur; ancak Çoban Dede'nin bu köye yerleşmesiyle köye bereket getirdiği ve hırsızların köye yaklaşmadığı anlatılmaktadır. (Kaynak Kişi: 16)

Ilgaz ilçesinde türbesi bulunan Şeyh Yunus, inanışa göre Şeyh Yunus, köyü türlü felaketlerden korumaktadır. 1950'lerde Çankırı bölgesinde etkili olan depremden Şeyh Yunus köyünün zarar görmemesi bu inanca bağlanır. (Kaynak Kişi: 25)

Ilgaz ilçesinin Cendere köyündeki türbede yattığına inanılan Hacı Kuşçu Efendi, anlatılara göre, Ilgaz ve çevresini çekirge sürüsü istila ettiğinde çekirgeleri uzaklaştırmasından sonra Hacı Kuşçu Efendi diye anılmaya başlamıştır. (Kaynak Kişi: 2)

Kurşunlu ilçesinin Çırdak köyünde yöre halkı Şeyh Ahmet'in köyü çeşitli afetlerden, kötülüklerden koruduğuna inanmaktadır. İnanışa göre bir hırsız Çırdak köyüne gelir ve bir şey çalarsa onu köyün sınırları dışına

çıkaramaz daha doğrusu Şeyh Ahmet, çaldığı malı dışarıya çıkarmasına izin vermez. (Kaynak Kişi: 30)

Kurşunlu ilçesinin Köprülü köyünde yöre halkı Şeyh Mehmet'in köyü koruduğuna inanmaktadır. Köyde Şeyh Mehmet'i rüyasında gören bir kişi, ellerini köye doğru uzattığını ve bu şekilde köyü koruduğunu söylemektedir. Yöredeki inanişâ göre türbeye sığınan yolcuların başına hiçbir felaket gelmez; mallarına canlarına Şeyh Mehmet sahip çıkar. (Kaynak Kişi: 31)

1.2.2. Türbesine Yapılan Saygısızlık Sonucu Çeşitli Yollarla Ceza Verme ile İlgili Anlatılar

Çankırı il merkezinde bulunan Toprak Baba Türbesi'yle ilgili bir anlatıya göre tekke ve zaviyelerin kapatıldığı dönemlerde belediye, Toprak Baba'nın türbesinin bulunduğu yerden yol geçirmek için yıkım çalışmalarına başlamış. Ancak yıkım sırasında işçilerin başına türlü kazalar gelince türbenin yıkımı durdurulmuş. (Kaynak Kişi: 5)

Çerkeş ilçesinin Kısac köyünde bulunan türbelerde yatan zatlar hakkında yöre halkı herhangi bir bilgiye sahip değil; ancak bu türbelerde keramet sahibi evliyaların yattığına ve onlara karşı herhangi bir saygısızlık yapılması durumunda bu evliyaların değişik yollarla ceza vereceğine inanılmaktadır. Yukarı Türbe diye adlandırılan türbenin yakınlarından ağaç kesildiğinde veya küçük bir dal parçası dahi alındığında orada yatan evliyanın sinirlendiğine, bu saygısızlığı yapan kişileri hastalıklarla cezalandırdığına dair anlatılar mevcuttur. (Kaynak Kişi: 13)

Eldivan ilçesi Sarıtarla köyünde İslam'a uygun olmayan davranışlarda bulunan insanların Hacı Zekeriya tarafından cezalandırıldığına inanılmaktadır. Köyde bir adam türbenin yakınlarındaki bir evde arkadaşlarıyla kumar oynuyormuş. Bir müddet sonra ev üç kez sallanmış, bunu Hacı Zekeriya'nın bir uyarısı olarak değerlendirmişler ve kumar oynamaktan vazgeçmişler. (Kaynak Kişi: 20)

Ilgaz ilçesindeki Alıç Türbesiyle ilgili bir anlatıya göre türbeyi ziyarete gelenlerden biri, türbeden bir tespih çalmış. Ancak türbede yatan evliyaların

aldığı tespihi geri getirmesi için bu kişiyi uyarmaları üzerine tespihi tekrar türbeye bırakmış. Türbede yatan zatların köyde içki içilmesine ve kumar oynanmasına müsaade etmedikleri, bunları yapanların da çeşitli felaketlere uğradıkları anlatılmaktadır. (Kaynak Kişi: 21)

Bu konuyla ilgili bir başka anlatı Ilgaz ilçesinde bulunan Kayı Türbesi'yle ilgilidir. Yakın zamanlarda Kırışlar köyünden Hacı Sait adında bir kişi, Şeyh Muharrem'in türbesini onarmak istemiş. Onarım sırasında bir cuma günü bir haricinde bütün işçiler Cuma namazına gitmişler. Namaza gitmeyen işçi, türbenin kapısına oturup sigara içmeye başlamış. Bu sırada türbeden çeşitli sesler duyunca korkudan telaşla kaçmış. İşverenine bu türbenin inşaatında çalışamayacağını söylemiş. Yöre halkı, bu işçinin yaşadığı olayları cuma namazına gitmemesine bağlamaktadır. (Kaynak Kişi: 23) Yine Ilgaz ilçesinde Şeyh Yunus'un içki içenleri ve davul çalanları çeşitli şekillerde cezalandırdığını söylemektedir. (Kaynak Kişi: 25) Korgun ilçesinde doğalgaz inşaatı nedeniyle türbesini tarip edenleri Kuşaklı Dede'nin cezalandırdığına inanılır. (Kaynak Kişi: 27)

Bu konuyla ilgili başka bir anlatı Kurşunlu ilçesinde bulunan Çırdak Türbesi'nde yattığına inanılan Şeyh Ahmet'e aittir. Şeyh Ahmet'in kendisine saygısız davrananlara türlü cezalar verdiğine dair pek çok anlatı vardır: Bir zamanlar bir bölük komutanı, yöre halkının karşı çıkmasına rağmen türbeyi mühürlemek istemiş, türbeyi ziyaret ettikleri için köy halkına hakaret etmiş. Bunun üzerine köylüler, Şeyh Ahmet'in bu kişiyi cezalandırması için dua etmişler. Bölük komutanı köyden ayrılmadan birden bire rahatsızlanmış ve yüz felci geçirmiş, tedavi olmak için Kurşunlu'ya gitmiş, ancak hiçbir doktor derdine derman olamamış. Bir gün Kurşunlu'da gezerken karşısında eli asalı kişiler belirmiş ve hastalıktan kurtulması için Çırdak Türbesi'ne gidip tövbe etmesi gerektiğini söylemişler. Bunun üzerine bölük komutanı Çırdak Türbesi'ni ziyaret etmiş, yaptıklarından ötürü pişmanlık duyup tövbe etmiş ve kurban kesmiş. Bu sayede hastalıktan kurtulmuş. Başka bir anlatıya göre köyden birkaç kişi, tuvalet ihtiyaçlarını türbenin yakınlarında karşılamaları üzerine hepsinin bacakları eğilmiş. (Kaynak Kişi: 30)

Köyün girişinde yöre halkının “gelin alayı” dedikleri sıra sıra kayalar bulunmaktadır. Anlatıya göre bir gelin alayı içki içerek ve davul, zurna çalarak köye doğru ilerliyormuş; bu durumdan rahatsız olan Şeyh Ahmet, kabrinden çıkıp gelin alayının önünü kesmiş ve durmalarını söylemiş. Ancak gelin alayındakiler aldırmayıp yollarına devam etmişler. Bunun üzerine Şeyh Ahmet’in elini kaldırmasıyla hepsi taş olmuş. Kaynak kişi bu anlatıya dayanarak köyde düğünlerde davul, zurna çalınmadığını söylemektedir. (Kaynak Kişi: 30)

Orta ilçesinin Elmalık kasabasında Elvanseydi’nin vefatından sonra da kerametlerinin devam ettiğine inanan yöre halkı, Elvanseydi’nin yörede davul çalınmasını istemediği görüşündedir. Düğünlerde veya eğlencelerde davul çalınırsa davul çalan kişinin başına türlü felaketlerin geleceği inancı hâkimdir. (Kaynak Kişi: 32) Yine Orta ilçesinin Kalfat kasabasındaki anlatılara göre adamın biri Hoca Sinan’ın mezarını açmaya çalışmış. Bir gün rüyasında Hoca Sinan’ı görmüş. Hoca Sinan bu adama: “Mezarımı kazıyorsun; ama başına gelecekleri düşün” demiş. Bunun üzerine adam, mezarı kazmayı bırakmış ve türbenin çevresini yaptırmış. (Kaynak Kişi: 32)

Yapraklı ilçesinde bulunan Fethiye Türbesi’nde kimin yattığına dair yöre halkının kesin bir bilgisi yoktur. Bu türbeyle ilgili bir anlatıya göre küçük bir çocuk türbeye girmiş ve türbedeki zata ait olduğuna inanılan tespihi boynuna geçirmiş. Bunun üzerine türbenin bütün kapıları birden kapanmış. Çocuk tespihi boynundan çıkarınca kapılar tekrar açılmış. (Kaynak Kişi: 36)

Yapraklı ilçesi Gürmeç Köyü’nde bulunan Çam Dede Türbesi’nde yöre halkının inanişına göre Horasan’dan gelen bir zat yatmaktadır. Bir anlatıya göre Çam Dede, öldükten sonra köyün üst kısmında bulunan tepede iki çamın dibine defnedilmiş. Günün birinde iki çamdan birisini köyden bir adam kesmiş. Ardından beş yıl süren bir hastalığa yakalanmış. Bu nedenle türbenin yanında bulunan diğer çam ağacına zarar verilmemektedir. (Kaynak Kişi: 39)

1.2.3. İnsanları Beklenmedik Yerlerden Nasıplendirme ile İlgili Anlatılar

Çankırı il merkezinde bulunan Toprak Baba Türbesiyle ilgili bir anlatıya göre Toprak Baba'nın türbesini yaptırmaya niyetlenen bir adam maddî imkânsızlıklara rağmen türbenin inşaatına başlamış. Bütün parasını harcayan adamdan türbeyi yapan usta altı torba alçı gerektiğini söylemiş. Ne yapacağını şaşırان adamcağız kabrin yanına gelerek: “Ya mübarek altı torba alçıyı da mı bulamıyorsun ben bu kadar yapabildim” demiş ve yanından ayrılmış. Yolda bir arabacı adama seslenerek: “Sana alçı gönderdiler, yardım et de arabadan indirelim” demiş. Adam, alçıları kimin gönderdiğini sorunca arabacı bir isim söylemiş; ama söylediği kişi bulunamamış. (Kaynak Kişi: 5)

1.2.4. Hastalıkları İyileştirme ile İlgili Anlatılar

Kurşunlu ilçesi Çırdak köyünde yöre halkı Şeyh Ahmet'in Horasan'dan geldiğine ve eski adı “Çardak” olan bu köyü kurduğuna inanmaktadır. Bir anlatıya göre hastalığı nedeniyle sürekli titreyen, yürümekte zorlanan; bu yüzden de eşeğinin kuyruğundan tutarak yürümeye çalışan bir adam varmış. Adam bir gün Çırdak Türbesi'nin önünden geçerken durup hastalığından kurtulması için dua etmiş. Bu duadan sonra iyileşmiş. (Kaynak Kişi: 30) Aynı ilçede bulunan Zeyve Türbesi'yle ilgili bir anlatıya göre köyde yürüyemeyen bir adam, oğlundan kendisini Zeyve Türbesi'ne götürmesini, ikindi vakti kendini oradan almasını istemiş. Oğlan, babasını türbeye bıraktıktan sonra ikindi vakti almayı unutmuş; ancak hava kararmaya başladığı zaman aklına gelmiş. Aceleyle türbeye koşarken yolda babasıyla karşılaşmış. Babasının yürüyerek kendine doğru geldiğini görmüş. Şaşkınlık içinde kalan oğlan, babasına neler olduğunu sormuş. Babası Şeyh Mehmet'in kendisine şifa verdiğini söylemiş. (Kaynak Kişi: 31)

1.2.5. İsteddiği Kişilerin Rüyalarına Girme ile İlgili Anlatılar

Bayramören ilçesinin Dolaşlar köyünde bulunan Isıtma Türbesi'yle ilgili bir anlatıya göre köylüler camiye yaparken türbede yatan zatın rahatsız olup olmayacağı konusunda tereddüde düşmüşler. Yöre halkından bir adam bir gece rüyasında yağmur yağdığını ve türbenin yakınlarında bir yere yağmurdan korunmak için sığındığını görür. Bu sırada türbede yatan zat: "Oğlum, buraya gel, camiye buraya yapabilirsiniz" der. Ertesi gün adam, rüyasını yöre halkına anlatınca caminin inşaatı konusunda tereddütler ortadan kalkar. İnanişâ göre bir gece türbede yatan zatın kerametiyle caminin temelleri kibleye doğru çevrilmiştir. (Kaynak Kişi: 12)

Ilgaz ilçesindeki Kayı Türbesi'nde yattığına inanılan Şeyh Muharrem'i Kaynak kişi rüyasında gördüğü kadarıyla uzun boylu, sarışın, heybetli, güzel sesli bir zat olarak tarif etmektedir. Köyde Şeyh Muharrem'i rüyalarında görenler de aşağı yukarı aynı tasviri yaparlar. (Kaynak Kişi: 23)

İKİNCİ BÖLÜM

ÇANKIRI TÜRBELERİNDEKİ UYGULAMALAR

2.1. Çankırı Türbelerinde Yağmur Duası Geleneği

Tarihin belli dönemlerinde doğayı anlamlandırmaya çalışan insanlar, onu bazı durumlarda kendilerinden üstün görmüşler ve dileklerinin gerçekleşmesi için çeşitli çözüm yolları aramışlardır.

Doğayla barışık olma isteği bir takım ibadetler ve ritlerle tamamlanır. Bir istek duası olan yağmur dualarının kökeni arkaik ve geleneksel topluluklara, mitosların ritüel davranışlarıyla insana ve insan topluluklarının hayatlarını yöneten kurallar ve kurumlar ilişkisine dayanır. (erişim: www.turkoloji.cu.edu.tr/cukurova/makaleler/22.ph)

Yağmur duası, “daha çok yapay sulama teknolojisinin ulaşmadığı yöre ve toplumlarda görülen, kuraklık dönemlerinde kuraklığı gidermek için doğaüstü güçlere doğrudan ya da doğaüstü güçlere yakın olduğu tasarımlanan güçler aracılığıyla dolaylı bir biçimde ilişki kurma ve onlardan yağmur yağıdirmaları isteğine yönelik olarak uygulanan dinsel/büyüsel ritüellerin bir türüdür.” (Erginer 1997: 211)

Günümüzde Anadolu’nun hemen her yerinde yağmur duası sırasında değişik sayılarda küçük çakıl taşlarının toplanıp, üzerine çeşitli sureler okunup, duadan sonra bir akarsuya atıldığı hakkında bilgiler veren kaynaklar vardır. Pek çok araştırmacı, bu uygulamayı Türklerin “yada, yat, yede, cada, sata, yeda, veda” adlarıyla anılan bir taşla yağmur, dolu, kar yağıdırdıklarına; rüzgar çıkarttıklarına dair anlatılarla ilişkilendirir. Türklerin yağıdırdığı yağmur bazen bereket için bazen de düşmanları yenmek için kullanılmıştır. Kaynaklar, bu taş hakkında değişik bilgiler verir.

“Bu sihirli taş hakkındaki ilk habere Çin kaynaklarında rastlanmaktadır: Tang sülalesi tarihine göre “Türklerin büyük ataları Hunların kuzeyinde bulunan

So sülalesinde idi. Oymağın başbuğu Ananbu idi. Bunlar yetmiş kardeş idi. Birincisi dişi kurttan türemiş olup adı içjini-nişibu idi. Ananbu ve kardeşleri doğuşundan budala oldukları için onların bütün sülalesi imha edildi. Nişibu tabiatüstü hususiyetlere malikti; yağmur yağdırıp, fırtına çıkarabilirdi. İki karısı vardı. Diyorlar ki biri yaz ruhunun kızı, ikincisi de kış ruhunun kızı idi.” (İnan 2000: 160)

Bazı taşlarla yağmur yağdırıldığını anlatan ve buna tanık olduğunu söyleyen ilk müellif Kaşgarlı Mahmut’tur. Eserinde bu olayı şöyle anlatmaktadır: “Yat, bir nevi kâhinliktir. Özel taşlarla yapılır. Bu şekilde yağmur ve kar yağdırılır, rüzgâr estirilir. Bu gelenek Türkler arasında tanınmış bir şeydir. Ben bunu Yağma ülkesinde gördüm. Orada bir yangın çıkmıştı, mevsim yazdı. Bu suretle yağmur yağdırıldı ve Ulu Tanrı’nın izniyle yangın söndürüldü.” (Tanyu 1987: 46)

Ortaçağ İslam coğrafyacılarından, Gerdizi’nin Zeynü’l-Ahbar, Yakut el-Hamavi’nin Mu’cemu’l-Büldan, Ebu Zeyd el-Belhi’nin el-Bed’ ve Tarih, Ebu Reyhan el-Buruni’nin el-Asarü’l-Bakiye an el Kurunü’l-Haliye, yine Biruni’nin el-Cemahir fi Ma’rifetü’l Cehavir adlı eserlerinde ve yazarı bilinmeyen H. 520 tarihli Muçmelu’t-Tevarih adlı yazmada yada taşından bahsedilmektedir. (Çoruhlu 2002: 45)

Gerdizi’nin “Zeynü’l-Ahbar” adlı eserinde yada taşının kökeni Nuh Peygamber’in duasına bağlanır. Bu anlatıya göre Nuh Aleyhisselam dünyayı dört oğlu arasında bölüştürdüğü zaman Türklerin atası olan Yafes’e istediği zaman yağmur yağdırabilmesini mümkün kılan bir dua öğretmesini niyaz eder. Allah, bu duayı kabul ederek Yafes’e bir dua öğretir. Yafes, bu duayı unutmamak için bir taşla yazar ve muska gibi boynuna asar. Yafes, öldükten sonra bu taş Türkiye Türklerinin atası olan Oğuzlara kalır. Fakat diğer Türk kavimleri de Yafes’in oğlu oldukları için bu taş üzerinde hak iddia ederler ve kavimler arasında savaş çıkar. (Sümer 1953: 2534)

Ziya Gökalp, “Eski Türklerde Din” başlıklı makalesinde “Mücemü’l-Büldan”ın ikinci cildinde Türklerin yanlarında bulunan bir taşla yağmur

yağdırdıklarını, Ahmet b. Muhammedü'l Hamedani'nin Ebü'l Abbas İsa b. Muhammedi'l Mervezi'den naklettiği bir olayda anlatır. Davut b. Mansur adlı eski Horasan valisi Oğuz Türklerinin hükümdarının oğlu Belkik'e Türklerin yağmur ya da kar yağdırmalarının doğru olup olmadığını sorar. O da sadece Türklerin yapmadığını; bu yağmur yağdırma işinin bir taşla gerçekleştiğini bir anlatıyı aktararak açıklar. (Tanyu 1987: 67) Bu anlatıya göre Oğuzların atalarından biri babasına karşı çıkar. Hükümdardan ayrılıp kendi maiyetiyle doğuya doğru yol alır. Sonunda yerlilerin çıkış noktasının olmadığını söyledikleri bir yere varır. Yerliler ona: "Güneş bu dağın ardından yere çok yakın bir yerde doğar. Orada üzerine düştüğü şeyleri yakar" derler. O da orada insanın ve hayvanın yaşayıp yaşamadığını sorar. Yerliler oradaki insanların dağlar altındaki denizlerde yaşadıklarını, hayvanların ise dağdan alıp ağızlarına koydukları bir taşla gölgelendiklerini anlatırlar. Oğuzların atası bu ilginç yere gitmeye karar verir. Oraya vardığında bahsedilen bu taştan adamlarına toplatır ve ülkesine götürür. Türkler, bu taşla istedikleri zaman yağmur yağdırır. (Çoruhlu 2002: 47)

Horasan emiri İsmail b. Ahmet'in Ebu'l Abbas'a aktardığı bir anlatı ise şöyledir: "Yirmi bin kişi ile Türklere karşı savaşa çıktım. Karşımızda baştan ayağa kadar silahlı altmış bin Türk vardı. Bunlardan bir kısmı bizim tarafımıza geçti. Bunlar bize Türklerin iri dolu yağdıracaklarını söylediler. Biz onlara "Sizin kalbinizden küfür hâlâ çıkıp gitmemiştir. Böyle işleri hiçbir insan yapamaz" dedik. Onlar 'Biz haber veriyoruz; sizi ikaz ediyoruz. Siz daha iyi bilirsiniz. Onların tayin ettikleri vakit yarın sabah'tır' dediler. Sabah oldu. Korkunç bulutlar bizim üzerimizi kapladı. Korkunç gürültü oluyordu. Herkes korktu. Ben iki rekât namaz kıldım. Tanrı'ya dua ettim. Biraz sonra korkunç bulutlar Türk ordusunun üzerine çöktü. Müthiş dolu yağdı. Böylece Türkler mağlup oldu". (İnan 2000: 162)

Nesalı Muhammed'in aktardığı bir anlatıya göre: "1228 yılında Moğolların önünden kaçan Sultan Celalettin, Doğu Anadolu'daki Eleşkird kasabasına gelir. Buradaki halk yağmursuzluktan şikâyet eder. Bunun üzerine taşlarla yağmur yağdırmaya karar verilir. Merasimi bizzat Sultan Celalettin düzenler. Derhal gök

kararmaya ve yağmur yağmaya başlar. O kadar çok yağmur yağar ki çamurdan sultanın otağına dahi girilmez.” (Sümer 1953: 2534)

Şaban Şifai Efendi'nin yada taşı hakkında verdiği bilgilere göre “Eski zamanlarda Semarkand şehrinde yağmura ihtiyaç olmuş. Semerkandlılar yada taşını bir tas içinde suya bırakıp bir yere koyarlar. Hafız adında bir adam bilmeyerek bu suyu içer. O anda yağmur yağmaya başlar ve gece-gündüz dinmez nihayet durum anlaşılnca zavallı adam şehirden çıkarılır. Hafız'ın gittiği yerde yağmur, seller olup akar. Sonunda adam memleketinden sürülür ve Mısır'a gider. Gittiği memleketin uğuru ile bu hal kendinden zail olur. Adam yıllar sonra memleketine gider. Kendisinde böyle hallerin meydana gelmesinden ötürü adı “Hafız Yeda” olarak anılır. (Ünver 1952: 83)

Fuat Köprülü “Eski Türklerde Dini-Sihiri Bir Anane, Yat veya Yağmur Taşı” adlı makalesinde Harezmilerde bu adetin yaşandığını gösteren bir delili Mahmud b.Mansur'un eserindeki bir olaya bağlar. (Tanyu 1987: 70) Harizm devleti hükümdarlarından Sultan Alaeddin Mehmed'in huzurunda (ölümü 1220) ihtiyar bir adam bir tasa su doldurarak otağın ortasına koymuş. Mevsim yaz imiş Bu tasın sağ ve soluna iki boru diken ihtiyar, ikinci bir boruyu da yüksek yere koymuş, yağmur taşı renginde bir yılan bu sonuncu borudan aşağı sarkıvermiş. İhtiyar Türk iki yat taşını tasa daldırmış. Daha bir dakika olmadan bunları sudan çıkararak birbirine sürtmüş ve ikisini de bir tarafa fırlatmış. Bunu yedi defa tekrar ettikten sonra tastan su alarak her tarafa serpmiş. Ayakları çıplak bulunan yatçının hiddetlendiği ve bazı sözler mırıldandığı görülüyormuş. Bu ameliyenin hitamında gökyüzünde kalın bulutlar peyda olmuş ve bunlardan yağmur yağmaya başlamıştır. İhtiyar Türk bu ameliye esnasında daimi bir yorgunluk ve ıstırap duyduğunu söylemiş. (Sümer 1953: 2535)

“Biruni, Türklerden birine yağmur yağdırması için bir deneme yaptırır, ancak girişim başarısızlıkla sonuçlanır. Sonuçta bir bilim adamı kişiliğine sahip olan bu Ortaçağ Türk yazarı, bu rivayetlere geniş halk kitlesi yanında okumuş kimselerin de inanmasına şaşırdığını belirtir ve yaptırdığı denemede olduğu gibi

taş bir işe yaramadığı zaman insanların bu taşın Türklerin ülkesinde etkili olduğunu ileri sürdüklerini söyler.” (Şeşen 1975: 199)

Yada taşının rengi, şekli ve bulunduğu yer hakkında kaynaklarda değişik bilgiler vardır. Bu taşın bazı hayvanların karnlarından çıkarılan bir taş olduğu veya özel bir kuşun yumurtası olduğu hakkında değişik bilgiler bulunur.¹

Yağmur yağdırmaya ilişkin ritüeller, toplumun inanç sisteminin yapısına göre kimi kez ata ruhlarına; kimi kez atmosfer olaylarına hükmettiği tasarımlanan doğaüstü güce ya da güçlere yöneliktir. Bu ritüellerin büyük bir bölümünün, büyüün taklit ve benzetme prensiplerine dayalı olarak işlerlik kazandığı tasarımlanmaktadır. Yağmur yağdırma ritüelleri toplumdan topluma, hatta aynı toplum içinde yöreden yöreye farklılıklar göstermektedir. Bu ritüellerin bir kesiminde kanlı kurban yer alırken, bir kesiminde kansız kurban yer almaktadır. (Erginer 1997: 211)

¹ Abdulkadir İnan’ın aktardığı bilgilere göre: Yakutlar yada taşına sata derler. Bu taş, Yakutlara göre at, inek, kurt gibi hayvanların içinde bulunur. En kuvvetli sata taşı kurdun karnından çıkarılan taştır. Sata taşıyla şamanlar yağmur, yazın kar yağdıra bilirler; müthiş fırtına estirirler. Sata taşı canlı bir cisimdir. İnsan kafasına benzer. Yüzü, gözü, kulağı, ağzı çok açık görülür. Kadın ya da bir yabancının eli yada gözü dokunursa ölür, kuvvetini kaybeder. Canlı sata ele alınıp yukarı kaldırılırsa derhal soğuk rüzgâr eser, Yağmur veyahut kar yağar. Elinde bu taşı bulunan adam uzak yola çıkarsa atının yelesi ve kuyruğunun altına buna bağlarsa at terlemez; daima esen serin rüzgâr altında rahat rahat seyahat eder. Şamanlardan birine satayı kartal vermiştir. (İnan 2000: 162, 163)

Faruk Sümer’in aktardığı bilgilere göre “yağmur taşı yumuşak, büyük bir kuş yumurtası büyüklüğünde olup üç türdür. Bazılarına göre bu taş Çin’in doğu sınırlarında bulunan madenlerden ortaya çıkmıştır. Bazılarına göre ise bu taş Çin sınırındaki “sürhab” adlı kırmızı, kanatlı, büyük bir su kuşunun mahsulüdür.” (Sümer 1953: 2535)

Şaban Şifai, bazıınının bu taş hayvanı dediklerini, “hanazir cinsinden” bir hayvanın karnında bulunduğunu söylediklerini fakat çok kişinin Çin iklimlerinde ve İran’da bir nevi yabani ördekte olduğunu söylediğini, ‘serhab’ denilen bu büyük ördeğin kanatlarının kızıl olduğunu, suyu sığ olan yerlerde yuva yaptığını, yaz günleri o mahallin suyu çekilince, serhabın yuvasının bulunduğu mahalli iki zir’a miktarı kazıp taşı bulduklarını, buldukları taşları hazineye teslim ettiklerini, bu kuştan Mısır diyarında da olduğunu, buna ‘semur’ dediklerin aktarır. (Ünver 1952: 79)

Anadolu'nun pek çok yerinde "Çömce Gelin" ritüeli çocuklar tarafından gerçekleştirilen ve yağmur yağdırmak için kullanılan bir uygulamadır. Bir tür çocuk oyunu olan bu ritüel için kuraklık zamanında çocuklar toplanıp bir tahta kepçeyi çocuk gibi giydirirler. Çocuklar ev ev gezerek:

Çömce gelin ne ister çömce gelin su ister
Ver, Allahım, ver! Yağmur ile sel!
Koç koyun kurban, göbekli harman
Yaz yağmuru yalancı gavur kızı dilenci
Ver, Allahım, ver! Yağmur ile sel!
Koç koyun kurban, göbekli harman

diye dua ederler. Her evden bir kadın çıkarak "çömce gelin"ın başına su döker ve çocuklara hediye verir. (İnan 2000: 165)

Bu ritüellerde yaygın olarak görülen uygulamalarda, özellikle doğaüstü gücü acındırmaya yönelik eylemler arasında ritüeli yönlendiren kişinin dua ile yakarması; çocukların, kadınların yüksek sesle bazen de ağlayarak okunan duaya "Amin" diyerek yalvarıp yakarmaları Anadolu'nun hemen her yöresinde görülmektedir. (Erginer 1997: 212)

Yağmur dualarında at kafatasına bazı dualar ve ayetler yazarak bir akarsuya atmak, bir eşeği kesip kurtların ve kuşların yemesi için bir araziye bırakmak, asma dalına kırk bir kere Yasin suresini okumak, (Kalafat 1996: 39, 40) kaplumbağaları ayağından bir ağaca asmak, bir akrebin öldürülerek ağaca asılması, (Erginer 1997: 213) koyunları kuzularından ayırarak meletmek, çocukları analarından ayırarak ağlatmak, kısırakları yavrularından uzaklaştırmak (Karamuk 1941: 856; Terzibaşı 1976: 307) taşla ilgili uygulamalardan kırk bin, yetmiş bin, yedi bin küçük taşın göle ya da akarsuya atılması, taşların üzerine dua okunup yalanarak bir torbaya konması ve torbanın bir akarsuya bırakılması (Karamuk 1941: 856; Kalafat 1996: 39, 40) kurban kesmek, oruç tutmak, namaz

kılmak (Erginer 1997: 213) kesilen kurbanın kanını bir dibeğin içine akıtmak ve bunu yağacak olan yağmurun temizleyeceğini düşünmek (Terzibaşı 1976: 306) yağmur duasını gerçekleştirmek için yatır, türbe, tekke, kutsal sayılan adak yerlerini ziyaret etmek gibi çeşitli uygulamalar yapılır.

Gürbüz Erginer'e göre bu uygulamalar doğaüstü gücü acındırmaya yöneliktir. (Erginer 1997: 212) Bu törenlerde kuzuyu meletmek, yavru çocuğu anasından ayırarak ağlatmak aslında dini inanmalardan gelmedir. Nitekim bunun kaynağı bir hadise dayanır. Türkçesi "Süt emen çocuklar, rüku'a varan yaşlılar ve yaylak hayvanları olmasaydı azapla muamele görecektiniz" hadisinden Allah'ın masum çocuklara, güçsüz insanlara, dilsiz hayvanlara acıdığını, onların haline merhamet ettiğini anlıyoruz. (Terzibaşı 1976: 313)

Çankırı'da yağmur duaları kutsal sayılan bir türbenin ya da yatırın çevresinde yapılır. Hatta bazı türbeler sadece bu ritüel için kullanılır. Önce yağmur duasında kesilecek kurban için para toplanır, kurban temin edilir. Toplu olarak yemek yemek için yiyecek kapları hazırlanır, bazı yörelerde suya atmak için küçük taşlar toplanır veya herhangi bir dağın zirvesine gömmek için muska hazırlanır. Yöre halkının katılımıyla başlayan törende imam önde yürür. Yağmur yağdıracağına inanılan yatırın yanında yağmur duası yapılır. Duanın ardından kurban kesilir. Kurban etiyle yapılan pilav topluca yenilir.

Çankırı'da yağmur duasıyla ilgili dikkat çekici uygulamalardan biri de Yapraklı ilçesinin Kullar köyünde yapılır. Kullar köyündeki türbede yattığına inanılan "Kara Dede" adlı bir velinin tahta kılıcı yöre halkı tarafından yağmur dualarında kullanılır. Kuraklık zamanlarında yağmur duasına çıkan halk, dua sırasında tahta kılıcı suya koyar ve bu uygulamayla yağmur yağacağına inanılır.

Şamanist gelenek ve uygulamalarla ilgili bilgilerimiz, Şamanların ayin yaparken kullandıkları aletlerden birinin de tahta kılıç olduğunu gösteriyor. Şamanlar, ayin yaparken vecd haline girebilmek için çaldıkları davuldan başka bir de tahta kılıç bulundururlar. Şamanlar bununla kötü ruhlara karşı savaşır. (İnan: 2000: 80)

Menakıbnamelerde de bu konuyla ilgili bilgilere rastlamak mümkündür. Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli’de anlatıldığına göre Hacı Bektaş tahta kılıç kuşanarak kafirlerle savaşı, Hacım Sultan’ı tahta kılıçla kuşatarak savaşa gönderir. Yine Sarı Saltuk ejderha ile savaşa tutuştuğu zaman tahta kılıcını kullanır. Tevarih-i Al-i Osman’da anlatıldığına göre Menteşe tarafılarına bir “Uryan Derviş” bütün havaliyi elindeki tahta kılıçla fetheder. (Ocak 1983: 180, 181, 182)

İslamiyet öncesindeki dönemlerde Türkler arasında “yada” taşını kullanarak yağmur yağdırdığı anlatılan bazı kişiler hakkındaki bilgileri daha önce aktarmıştık. İslamî dönemde de bu doğaüstü güce sahip olduğu anlatılan bazı velilerin menkabeleri vardır. Ahmet Yaşar Ocak, velilerin tabiat varlıkları veya eşya üzerinde cereyan eden keramet motifleri arasında yağmur, kar ve dolu yağdırma; rüzgar ve fırtına çıkarma; şimşek çaktırma ve yıldırım kullanma; yağın kar, dolu ve yağmuru durdurma; rüzgarı ve fırtınayı dindirme motiflerini sıralamaktadır. (Ocak 1992a: 89)

İslamiyet öncesi dönemlerde kaynaklarda verilen bilgilere göre yada taşını kullanarak yağmur yağdırmakta amaçlanan başlıca iki öge bulunmaktadır. Bunlardan birincisi felaket getirerek düşmanı yok etmek, zarara uğratmak; ikincisi ise bereket vermesi için kullanmak. İslami dönemde de bu amaçlar için yağmur yağdırıldığı hakkında bilgi veren anlatılar vardır:

Kur’an-ı Kerim’de Hz. Süleyman’ın rüzgara hükmettiğini gösteren ayetler bulunduğunu biliyoruz. Hz. Muhammed’in mucizeleri arasında, kıtlık anlarında dua ederek yağmur yağdırdığından bahs olunur. Bunun gibi, bazı mutasavvıfların menkabelerinde de benzer kerametler nakledilir. Mesela fırtınaya yakalanan bir gemide bulunan İbrahim b. Edhem, gemi tam batmak üzereyken dua ederek fırtınanın dinmesini sağlamıştır. Bayezid-i Bistami, kıtlıktan şikayete gelenlerin talebi üzerine dua ederek yağmur yağdırmıştır. (Ocak 1983: 164, 165)

Bektaşî menakıbnamelerindeki öğeler ise hasımdan öc almaya yöneliktir: Bir gün, Seyitgazi tekkesi şeyhi Kara İbrahim Hacım Sultan’ı ateşle imtihan edip

gerçek veli olup olmadığını anlamak istemiş, bunu farken Hacım Sultan, havada tek bulut olmadığı halde bir dua ile ani bir fırtına çıkarmış, yağmur ve dolu yağdırarak etrafı tufana boğmuştu. Tam bu sırada bir yıldırım Kara İbrahim'in başına isabet ederek öldürmüştü.

Otman Baba, bir defasında elindeki değneği yere vurur vurmaz gökyüzünde bulutlar toplanmış, aniden şiddetli bir fırtına çıkarak etraf şimşek parıltıları ve gök gürültüleriyle dolmuş ve herkes selde boğulacak hale gelmiş. Otman Baba bunu, kendine kötü davranan Fatih'e kızarak yapmış, hatta onun sarayının bir duvarını yıldırımla harabeye çevirmiş. (Ocak 1983: 162)

İslamiyet öncesindeki dönemlerde yağmur yağdırdığına ve bazı doğaüstü güçleri harekete geçirebildiğine inanılan kişilerin özellikleri Anadolu'da velilere yüklenmiş ve bu tür inançların karşılığı İslami tabanda da bazı peygamberlerin mucizeleriyle örtüşmüştür. Bu nedenle yağmur duaları için öldükten sonra da keramet gösterdiğine inanılan velilerin türbeleri kullanılır. Yağmur dualarında dikkati çeken nokta, kutsal sayılan şeylerin suyla temasıdır. İrili ufaklı taşların toplanıp üzerine bazı ayetlerin okunarak suya atılması veya Çankırı'da örneğini gördüğümüz gibi kutsal sayılan tahta kılıcın suyun içine bırakılması yani kutsalın istenen şeyle temas ettirilmesi ile amaca ulaşma uygulaması görülmektedir.

2.2. Çankırı Türbelerinde Halk Hekimliği Uygulamaları

Dünyada bugün yaşayan tüm insan toplulukları kuşaklar boyunca çok fazla sayıda değişik sağlık sorunları ile karşılaşmışlar ve deneme-sinama/yanılma yoluyla bu sorunlara çözümler aramışlardır. Bu süreçte, hatalı tedaviler, yanlış tutumlar kültürel evrim içinde elenerek yerlerini daha sağlıklı ve uyumlu tepkilere bırakmıştır. (Güleç 2000: 34)

Böylece geleneksel halk hekimliği doğmuştur. Çeşitli kaynaklarda halk hekimliğinin tanımı ve gelişimi hakkında şu bilgiler verilmektedir: Halk hekimliği, halkın imkanları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne denir. (Boratav 1973: 149) Önceleri efsane ve mitoloji ile karışık olan halk hekimliği bilgileri nesilden nesile, çağdan çağa geçerek günümüze kadar gelmiş ve çeşitli ülkelerin kendine özgün folklor bilgileriyle karışarak onların bugünkü halk hekimliği bilgilerini oluşturmuştur. (Demirhan 1985: 199)

Geleneksel kültürlerde hastalıklar mistik nedensellik, animistik nedensellik ve majik (büyüsel) nedensellik kuramları ile açıklanmıştır. Değişik kültürlerdeki, kavimlerdeki halk hekimliği, bilimsel olarak kanıtlanamaz bazı öğeler içerse de en azından sağlam bir ampirik bilgi birikimi de içerirler. (Güleç 2000: 34, 35)

Halk hekimliğinin tarihçesine bakacak olursak hayvanların iç güdülerıyla yaptıklarını gözleyen insanoğlu, daha sonra bunları kendilerine uygulayarak kendi kendilerinin hem doktoru hem eczacısı olmuşlardır. Bu dönemlerde hastalıkların nedenlerinde ve tedavisinde insanoğlu yetersiz kalmış ve hastalıklar ay ve güneş tutulmaları, yıldızlar, fırtınalar ve şimşek çakması gibi tabiat olaylarına bağlanmıştır. Bu nedenle eski çağlarda insanlar hastalıklarını tedavi etmek için büyüden yararlanmışlardır. Zamanla ilk insan bu tür varlıkları kutsal tutmaya başlamış ve böylece totem–klan anlayışı doğmuştur. Tedavi

amacı olarak totemin sembolü olan muskalar, sihir ve düğmeler kullanılmıştır. İlk insanın açıklamaktan aciz kaldığı her olayı metafiziğe bağlama eğilimi zamanla yerini dini tesirlere bırakmıştır. (Şar 1989: 222)

O çağda tedavilerin güçlüğü, insanların çare aramak için şifa tanrılarına yönelmelerine neden oluyordu. Tanrılar günlük yaşamın parçası olduklarından ilahi yardım aramak ilk çare oluyordu. Bu tanrı ve tanrıçalar hem hastalıklara yol açar hem de hastalıkları iyileştirirlerdi. Hastalığın tanısı ve seyri tamamen tanrılar tarafından kontrol edilir insanın burada bir etkisi olamazdı. (www.folklor.org.tr/haber-detay.asp?id=58)

Toplumların mitolojilerinde şifa tanrılarıyla ya da tanrıçalarıyla sık sık karşılaşırız. Örneğin Yunan dünyasında hekim-tanrı veya hekimlik tanrısı olarak büyük bir ünü olan ve Romalıların da Aesculapius adıyla benimseyip tapındıkları Asklepios, Apollon'un oğludur. Asklepios, hekimliğin ve cerrahliğin bütün bilgilerini edinir ve ölüleri diriltme yoluna bile gider. (Erhat 1972: 77, 78)

Mezopotomya'da yaratıcı tanrı fikri vardır. Her tanrı yarattığı kişinin ömrü boyunca koruyucusu olur. Fakat bu koruyuculuğun devamı ferdin tanrıya saygıda ve ona karşı vazifelerinde kusurda bulunmaması ile mümkündür. Tanrının himayesi kalkar kalkmaz kişinin başına türlü felaketler ve musibetler gelebilir; bunlardan biri de hastalıktır. (Sayılı 1982: 414)

Babiller'in tıp tanrısı özellikle sihir bakımından ön planda gelen Marduk'tur. Asurluların tıp tanrısına verdikleri ad ise "Nabu" dur. Eski Mısır'da Sekhmet adlı tanrıçanın hem şifa dağıttığına hem de veba salgınları yolladığına inanılırdı. Şifa getirme vasfı bakımından tıp tanrılarının en önemlisi Thot'tu. Genellikle "ibis kuşu" ile temsil edilen Thot'un ilimlerin kurucusu olduğu kabul edilmekteydi. Daha sonraları Yunanlılar bu tanrıya Hermes Trismegistos adını vermişlerdir. (Sayılı 1982: 137)

Hititlerde hastalıklar, tanrısal cezalardır. Bunlardan kurtulmanın yolu tanrılara gerekli özenin gösterilmesi ve kurbanların sunulmasıdır. (Eren 1996: 37)

İnsanlar, hastalıkları bu şekilde tanrıların verdiği cezalara ve dini inançlara bağlamalarının yanında zamanla mabetlerden de şifa arama yoluna gitmişlerdir.

İlk insanlar arasında hastalıklarına çare bulamayanlar, hastalarını meydana ya da mabetlerin önüne koyarak gelip geçen halktan buna benzer bir derde uğrayıp iyileşenlerin tecrübe ve fikirlerinden faydalanmak isterlerdi. (Şar 1989: 222)

Akdeniz medeniyetinde hastalıkları dini telkin yoluyla tedaviyi, Batı Anadolu, Ege Adaları, Yunanistan ve İtalya'da M.Ö. VIII. yy.'da kurulmaya başlayan ve yaklaşık bin yıl bölge halkına umut dağıtan asklepionlarda görmekteyiz. Asklepionlar, tıp tanrısı Akslepios adına kurulmuş, temeli telkine dayanan, bunun yanında güneş, su, müzik ve basit ilaçlardan yararlanan tedavi merkezleriydi. Asklepion hekimlerince seçilen ve daha sonra abatron denilen karanlık koridorlarda uykuya yatırılan hastalar, telkinle rüyalarında gördükleri Asklepios'un tavsiyelerine göre tedaviye alınırlardı. (Bayat 1989: 71, 72)

Aesculape adına yapılmış olan sağlık mabedleri oraya, uzaktan yakından gelecek hasta ve yakınlarının sıkılmamaları, hoşca vakit geçirebilmeleri için koruluklar, tenezzüh yolları, tiyatro ve hipodromlarla süslenmiş, pazarı, çarşısı ve hamamlarıyla birlikte yerlileri ve gelen misafirleri barındıracak evleri de ihtiva eden küçük kentler şeklinde tesis edilmiştir. Buralara getirilen hastalardan herhangi bir ücret alınmamakta fakat hasta sahipleri mecburi bağışlara zorlanmaktalarmış. (Samuk 1981: 12)

Anadolu'da bazı tekkelerde hastaların tedavileri, (her ikisinin de Batı Anadolu'da oluşu, adak geleneği, hastaların seçimi, şifa suda yıkanma, kutsal yerde uykuya yatma, özel diyet, meşguliyet) asklepionlardaki tedavi şekli ile büyük bir benzerlik şekli göstermektedir. (Bayat 1989: 72) Simgelediği tüm tedavi anlayışının ve yönteminin izlerine olsa olsa Selçuk ve Osmanlı çağlarındaki yapıtlarda rastlanır. (Erhat 1972: 78)

Eskiden Çankırı’da “Darüşîfa, Darülhadis, Darülafiye, Şifahane” adlarıyla anılan, Şelçuklu dönemi eserlerinden olan ve içinde Cemalettin Ferruh’un kabrinin olduğuna inanılan Taş Mescit bu izleri taşıyan yapılardan biridir. Zamanında çeşitli hastaları tedavi etmek için yapılan bu binada tıp biliminin sembolü olan “yılan” figürü kabartmalı bir şekilde taşla işlenmiştir. Ayrıca eczacılığın sembolü olan gövdesinde yılan sarılı kupa, Çankırı müzesinde sergilenmektedir. Günümüzde hâlâ Çankırı halkı, çeşitli hastalıklara çare bulmak için buraya gelir ve Cemalettin Ferruh’un türbesini ziyaret eder.

Günümüzde Anadolu’nun hemen her yerinde karşımıza çıkan türbeler, halk açısından çok önemli tedavi merkezleridir. Hemen hemen her türlü hastalığa şifa dağıtan türbeleri bulmak mümkündür. Ama genellikle halk hekimliği için kullanılan türbeler bir hastalık alanında uzmanlaşmıştır.

Hemen hemen her ilçe ve köyde bulunan ocaklar, yatırlar, tekkeler birer sinir ve ruh hastalıkları kliniği, birer sağlık merkezi, birer hükümet tabipliği gibi iş görmekte sanıldığından daha çok rağbet bulmaktadır. (Örnek 1981: 139)

Türbelerde yapılan tedavi şekillerine gelmeden önce Türklerde halk hekimliğinin tarihi ile ilgili bilgileri incelemek yararlı olacaktır.

Eski Türkler, hastalığı iki temel nedene bağlamışlardır: insanın ruh’u (ruh’larında biri) bedeni terk eder ve dolaşır ya da yabancı bir tin hastanın bedenine girmiştir. Tedavi ya bu kötü tini bedenden uzaklaştırmaktan ya da ruh’un geri gelmesini sağlamaktan ibarettir. (Roux 2005: 164)

Kamlar, tedavi sırasında kültik sihirli unsurlar taşıdığına inanılan davulları eşliğinde döne döne yaptıkları eksantrik dans ve söyledikleri şarkılarla hastanın baskı altındaki duygu ve düşüncelerini açığa çıkartıp bir çeşit katharsiz meydana getirmekte idiler. Bu seanslar sonunda ajita hastaların sakinleştiği, melankolik hastaların uyarıldığı tesbit edilmiştir. (Bayat 1989: 61)

Ne var ki insandaki canların (“ruh”ların) çokluğu bütün bu işlemleri hayli karmaşıktır. Birçok “ilkel” halklar, insanın birden fazla, üç, hatta yedi canı (ruhu) olabileceğine inanırlar. Ölümde bunlardan biri mezarda kalır, bir başkası

gölgeler (hayaletler) ülkesine iner, üçüncüsü de göğe çıkar. Dünya yaşamında vücuttan kaçmasıyla hastalıklara neden olan can/ruh da işte bu ölümden kötü ruhlar tarafından yutulan ya da ölümler diyarına inen candır. Bu tür bir sağıltım işine ancak şaman girişebilir, çünkü yalnız o ruhları görür ve nasıl etkisizleştirileceklerini bilir; canın kaçtığını yalnız o anlar ve esime halinde ona ulaşıp bedene geri getirmeyi de yalnız o başarabilir. Çoğu sağıltım bazı kurbanlar sunulmasını gerektirir ki bunların gerekliliğine ve şekline de ancak şaman karar verebilir. (Eliade 1999: 248)

Dinlerin pek çoğunda her insanın içinde onun bir kopyası ya da bir ruh bulunduğuna ve bu ruhun zaman zaman rüya yaşantıları gibi deneyimleri yaşamak için bedenden geçici olarak ayrıldığına, ölümden sonra ise bedeni tamamıyla terk ettiğine dair bir inanç vardır. Eğer ölüm ruhun nihai olarak bedenden ayrılması olarak tanımlanırsa, ruhun daha kısa süreli olarak bedenden ayrılmasının da bazı hastalıklara özellikle de ruhsal bozukluklara (psikoz ve epilepsi gibi) neden olabileceğini mantıksal olarak çıkarabiliriz. (Güleç 2000: 36)

Araştırmacıların “yabancı bir ruhun bedene girmesi” şeklinde tanımladıkları hastalığa da Güleç, şu şekilde bir açıklama getirir: Ruhların agresyonu (spirit aggression): Bu tipte hastalık, bazı doğa üstü güçlerin hostile ve cezalandırıcı tepkileri ile açıklanır. “Açık insan agresyonu”ndan farkı, buradaki agresörün bir insan değil, ruhlar ya da cinler dünyasından bir yaratık olmasıdır. Bu tip tüm doğa üstü nedensellik teorileri içinde en yaygın ve en sık görülenidir. (Güleç 2000: 36)

Ruhun bedenden gitmesi veya yabancı bir ruhun bedene girişi hastalıkların tek nedeni değildir. Hastalığın çoğu kez bir “suç”un, yani bir tabuya karşı gelme veya görünmeze karşı işlenmiş kabahat sonucu geldiğine inanıldığını daha büyük bir ilgiyle saptamaktayız. Bu durumda hastalığı tedavi etmek için sadece büyüyle yetinilmiyor, iyi davranışlarda bulunmaya

çalışılıyordu. Örneğin esirler serbest bırakılıyor. Daha fazla sadaka veriliyordu. (Roux 2001: 85)²

Orta Asya'da göz ile görülebilen, maddi sebeplerle ortaya çıkan hastalıklar genellikle yörenin bitki, maden ve hayvanlarını ilaç olarak kullanan emci, otacı denilen günümüz hekiminin eşdeğeri kişiler tarafından tedavi edilirken ruhi bozukluklar ve akıl hastalıkları gibi, sebebi bilinemeyen, ancak kötü ruhların tesiri altına girmiş olduğuna inanılan kimselerin tedavilerini de "kam, şaman" ve İslami devirdeki adıyla "baksılar" üstlenmişti. (Bayat 1989: 61)

Bu farklı iki tedavi tarzını Kutatgu Bilig'de açık olarak görmekteyiz. Yusuf Has Hacip ağırlı hastalıkların otacılar; cin ve periden gelen ruhi hastalıkların da efsuncular (kam, şaman) tarafından tedavi edildiğini kaydeder. (Arat 1999: 438; Bayat 1989: 61)

Orta Asya Türk dünyasında cin ve periden kaynaklandığına inanılan akıl hastalıkları çeşitli yöntemlerle tedavi edilmeye çalışılırken Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleriyle islam'ın akıl hastalarına bakış açısı Türklerin bu konudaki gelenekleriyle örtüştüğü için benimsenmiştir.

Batı dünyasında çoğu zaman hor görülen, toplumdan itilen, mümkün mertebe sağlıklı kişilerden uzaklaştırılarak kapalı yerlere, zindanlara, hapisanelere kapatılan hatta Engizisyon mahkemelerinde ölüme nakhum edilip "lanetli" olarak görülen akıl hastalarına Doğu'da özellikle İslam dünyasında birer "hasta" gözüyle bakılmış, hastaneler inşa edilerek tedavileriyle uğraşmıştır.

² Örneğin Yakutlarda kartal, kutsal sayılırdı. Hastaya çağrılan şaman hastanın kartal öldürdüğü için hastalandığını ruhlarından öğrenirse çürük ağaçtan bir kartal sureti yapar, güney doğuya doğru açılan pencereye karşı döner. Kartal adına kürek kemikleri üzerinde beyaz leke bulunan, yağız at kurban kesilir. Şaman hazırladığı, suret üzerine kurbanın yürek kanıyla göz, ağız gibi resimler çizer. Dualarında hastanın kartala saygı göstereceğine dair söz verir. Şaman tarafından yapılan kartal sureti, içine hastanın öldürdüğü kartalın ruhu (sür) konulup, evin bir köşesine asılır. Ayin tamam olduktan sonra bu suret ormana götürülüp bırakılır. Ateşe saygısızlık gösteren adamlar deri hastalığına tutulurlar. Bu hastalığı, çakmak taşıyla ateş yakmak suretiyle, ancak kartaldan türemiş olan şaman tedavi edilebilir. (İnan 2000: 119)

(Samuk 1981: 12, 13) Türk-İslam dünyasında böylelerinin dokundukları hastaların iyileşecekleri, bedduasını alanların sıkıntıya düşecekleri inancıyla akıl hastalarına “deli” denmekten kaçınılmış “mecnun, şeyda, divane” gibi adlarla anılmışlardır. Halk nazarında Tanrısal ilhama mazhar oldukları düşüncesiyle “Allah’ın sevgili kulları, veli” kabul edilerek saygı görmüşlerdir. (Bayat 1989: 63)

İslam dünyasında ve Türkler arasında akıl hastalıklarının nedenlerini araştıran ve bu konuda kayda değer çalışmalar yapan bilim adamları da çoktur. Ali Bin Abbas El-Ehvezi, Altuncuzade Davud-i Antaki, Hacı Paşa, İbn-i Sina, İbn-i Mülka, Razi, Erzurumlu İbrahim Hakkı bu konuya önemli yorumlar getirmiş bilim adamlarıdır. (Müslüman Bilim Adamları: 2005, Cilt I: s.51, 71, 169, 227; Cilt II: s. 97, 119, 271)

İslam dünyasında ve Türk bilim adamları arasında tıp konusundaki bu ilerlemelere rağmen Anadolu’da türbeler etrafında oluşan tedavi pratikleri İslam öncesi halk hekimliğinin izlerini taşır.

Anadolu’da özellikle akıl, sinir, ruh, felç, baş ağrısı, sarılık, sıtma, sara, yılcık gibi hastalıklar başta olmak üzere çeşitli hastalıklara yakalananlar türbelerden şifa aramaya devam etmişlerdir.

Halkın sağlık-hastalık hakkındaki düşüncesinin, kültürü ile şekillenmesi, özellikle gelenekselliğini büyük ölçüde korumakta olan topluluklarda insanların hastalandıklarında doktora gitmelerini önleyici rol oynayabilmektedir. Doktora gittiği halde şifa bulamayan hastaların ise bu tür yerleri ziyareti, bir son çare olarak değerlendirilmelidir. Halk kültürünün temel prensiplerinden birisi olan ananevi değerlerin, maddi değerlere nazaran daha ağır değişime uğraması, halkın bu konudaki geleneksel değerlerini daha ağır değiştirmesinde önemli rol oynamaktadır. (Santur 2001: 241, 242)

Türbede yatan evliyanın gücünün çevresindeki canlı ve cansızlara yayıldığı inancı Orta Asya’da olduğu gibi Anadolu’da da mevcuttur. (Bayat 1989: 72) Türbe ve yatırlar etrafındaki şifa talebine yönelik uygulamaları, ölen kişinin

herhangi bir biçimde yaşamını sürdürmesi inancına bağlı olarak “ölüler ibadeti” ve “ölüler kültü” ile açıklamak gerekmektedir. (Santur 2001: 238)

Radloff'a göre Orta Asya'da hasta insanlar, iyileşebilmek için en yüksekteki gök ilahları ile karanlığın ruhlarına doğrudan başvuruya cesaret edemez. O, bunun için bir aracıya muhtaçtır. Bu araçlar, cennette yaşayan cedlerdir. İnsanlar bu cedler vasıtasıyla gökteki yüksek ilahlara ihtiyaçlarını bildirir ve onlardan yardım diler. (Güleç 2000: 36)

Anadolu'da türbelere şifa bulmak amacıyla gelenlerde bu inancın izlerine rastlamak mümkündür. Velilerin kerametleriyle şekillenmiş anlatılar çerçevesinde ziyaretçiler, türbede yatan zatı aracı koyarak “onun yüzü suyu hürmetine” Allah'tan şifa dilerler.

Olağanüstü kudrete sahip ve Tanrı'ya yakın bir şahsiyet olarak düşünülen eren, sağ iken ya da öldükten sonra insanlara yardım edebilme kudretini de bir işlev olarak üzerinde taşır. Hatta erenin yaşarken gösterdiği keramet ve üstün vasıflar onun ölümü ile birlikte daha da güçlenir ve onun ismi etrafında oluşan söyleneceklerdeki (menkabe) inandırıcılık vasfının daha da artmasını sağlar. (Güleç 2000: 35)

Bu bağlamda menakıbnamelerde velilerin hastaları iyileştirmek amacıyla gösterdikleri kerametlere değinmek gerekir.

Menakıbu'l- Kudsiye'de Baba İlyas'ın ileri gelen halifelerinden Hacı Mihman'ın, hangi hastaya nefesi ererse mutlaka iyileştirdiği ve bu kerametın şeyhi tarafından kendisine bağışlandığı anlatılır. Vilayetname-i Otman Baba'da ise, Otman Baba'nın misafir olduğu Musa Beğ adındaki zatın tekkesinde, civardaki hastaları yanına çağırdığı, onları iyileştireceğini ilan ettiği hikaye olunur. Şeyh, tekkeye toplanan hastalara nefes edilmiş sular içirmiş ve gerçekten de hepsini iyileştirerek yerlerine göndermiştir. Hastaları nefesiyle iyileştirme motifi, Veli Baba Menakıbnamesin'de de sık görülen motiflerden biridir. Rivayete göre, “ağız eğri ve kendisine cünun (delilik) arız olan, ve masru'

(saralı) bulunan ve meflüç (felçli) olan ve sair ağrı ve sancı illetleriyle mübtela olanlar gelir, bi-iznihi Huda şifayab olurlardı” (Ocak 1983:147, 148)

Bu inançlar çerçevesinde Anadolu’da türbelerde uygulanan pek çok tedavi yöntemi vardır. Anadolu’da türbeler, özellikle çocuk hastalıkları için önemli tedavi merkezleridir. Türbelerde bazı çocuk hastalıklarını iyileştirmek için uygulanan yöntemlere örnek vermek gerekirse: Konuşması geciken ya da kememe olan çocuklara türbenin toprağı yedirilir veya ağzının kenarına sürülür, türbenin yanında kutsal olduğuna inanılan sudan içirilir veya çocuk bu suyla yıkanır, türbede yakılan bir hasırın dumanı çocuğun yüzüne savrulur, türbenin çevresinde üç kere dolaştırılır, bir hayvanın çene kemiği yemeniye sarılarak türbeye bırakılır; (Akçaöz 1998: 197, Hınçer 1976 134, 135, Oğuz; Kolcu 2006: 57, 70, 84, 104) yürümeyen çocuklara türbenin etrafında yürüme hareketleri yaptırılır, çocuklar türbenin yanındaki ağaçların ortasından geçirilir, üst üste üç hafta türbe ziyareti yapılır; (Ölmez 2005: 35, 80; Seyirci 1985: 137; Hınçer 1976: 134) zafiyet geçiren, çişini tutamayan çocuklar türbedeki kutsal sayılan taşın çevresinde ve türbenin etrafında dolaştırılır türbenin yakınlarında bir yere çivi çakılır; (Sarıkçioğlu 1979: 142; Ölmez 2005: 80), boğmaca geçiren ve öksürük hastalığı olan çocuklar için türbenin kapısından içeri “hemecik” denilen bir bebek atılır, türbe anahtarı çocuğun boğazına sürülür, bir küçük baş hayvanın ciğeri türbenin yakınlarındaki bir ağaca asılır. (Türkmen 1975: 15; www.folklor.org.tr/haber_detay.asp?id=58; Ölmez 2005: 83, 88) sarılık hastalığını tedavi etmek için çocuk türbenin yakınlarında kutsal olduğuna inanılan suyla ve toprakla yıkanır, çocuğun bir giysisi türbeye bırakılır; (Seyirci 1985: 6, Oğuz; Kolcu 2006: 87) burnu sürekli kanayan çocuklar türbeye getirilir hastalığının iyileşmesi için adak adanır, türbeden bir kiremit alınır ve çocuğun burnu kanayınca bu kan, kiremite damlatılır. (Ölmez 2005: 89)

Çocuk hastalıklarının dışında sıtma, baş ağrısı, kuduz, göz ağrısı, felç, sara gibi hastalıklardan şikayetçi olan yetişkinler de türbelerde şifa ararlar. Bu tür hastalıklar için hasta, türbe penceresinden geçirilir, türbenin çevresinde

dolaştırılır, türbede kutsal olduğuna inanılan eşyalar ağrıyan sızlayan yerlere sürülür, hasta kişinin başından bir tas su dökülür, şifalı olduğuna inanılan sudan içilir veya bu suyla yıkanılır, hasta bir gece veya daha uzun bir müddet türbede bırakılır, türbede yatan veliye ait olduğuna inanılan giysiler giydirilir, türbede varsa şifa verdiğiğine inanılan taşlar veya geyik boynuzları vücuda sürülür, hasta kişinin giysileri türbeye bırakılır... (Artan 1992: 6; Akpınar 1977: 10; Türkmen 1975: 12, 14; Sarıkçıoğlu 1979: 139, 140, 145; Ölmez 2005: 85; Seyirci 1985: 6, 7; Akçaöz 1998: 197; Oğuz, Kolcu: 2006: 36, 54, 61, 82, 89; www.folklor.org.tr/haber_detay.asp?id=58) Anadolu'da türbeler, çeşitli hayvan hastalıklarına şifa bulmak için de kullanılan yerlerdir. Sürülerinde salgın hastalıklar olan çobanlar hayvan hastalıklarına şifa verdiğiğine inanılan türbeye gelip türbenin çevresinde sürüyü dolaştırırlar, şifa verdiğiğine inanılan sulardan hayvanlara içirirler. (Seyirci 1985: 7)

Günümüz Türk hekimliğinde eski Türk tıbbının bazı majik yöntemlerin halen uygulanmaktadır. Çok eski çağlardan kaynağını alan temel hastalık tedavisinin esasını:

- a- Hastalığın bir başkasına veya bir başka nesneye transferi,
- b- Hastalık veya hastalık etmenini hastanın içinden çıkartmak, defetmek oluşturur.

Transfer; “can yerine can verme” düşüncesini, yani “kurban” fikrini doğurmuştur. Transfer, ya hastanın çevresinde dolaşılıp, yani “aylanıp” ya da temas (hastalığın ilk dokunana geçmesi prensibiyle) yoluyla gerçekleştirilir. Nakledilen taş, boncuk, ağaç, mezar da olabilir. (Çavdar 1992: 310, 311)

Türbelerde yapılan tedavilerle ilgili verdiğimiz yöntemlerden türbe çevresinde dolaşmak, çeşitli eşyaların vücuda sürülmesi, türbenin yakınlarına hayvan ciğeri bırakılması, bir bez bebek yapılıp türbeye atılması... vb yöntemler “transfer” yoluyla tedavi şekline girer.

Hastalığın başka bir canlıya ya da nesneye transfer edilerek tedavi edilmesinin yaygın bir uygulaması da kurban kesmektir. Anadolu'da birtakım

hastalıkların iyileşmesi için türbelerin yakınlarında kurban kesildiğini biliyoruz. Bu uygulamayı Orta Asya Türkleri arasında şamanların yaptığı bazı merasimlerde bulabiliriz.

Gmelin Onon Tunguzlarında hastasını iyileştirmek için kuzu kurban eden şaman-hekim görmüştür. Bir Buritay efsanesinde şöyle anlatılır: “Bu iki kız kardeşin dayısı bir mide hastalığına yakalandığında bir boğayla (yani boğayı kurban ederek) iyileştirmişlerdir, çünkü aileleri şaman ailesidir.”

Zelenin, kurbanın “hastanın bedeninden çıkan ruha ikamet yeri” olabileceği düşüncesiyle adandığını ileri sürmüştür. Ama şu açıklamayı eklemiştir: “Bu düşünce yeni inançlarla ortaya çıkmıştır, kurban edilen hayvanın ruhunun hastanın ruhuyla yer değiştirdiği düşünülür.” Castagne, Kırgız Kazaklarında kaldığı günlerde hayvanlara, kuşlara, böceklerle bazı hastalıkları iyileştirme mucizesini ve olağanüstü bir güç affettiklerini saptamış ve şu açıklamayı yapmıştır: “Geçiş ayinleri olarak adlandırılan ve hastalıkların hayvanlara geçirilmesinden oluşan adetlerdir bunlar.” (Roux 2005: 196, 197)

Hastalıkların bu yolla tedavi edilmesinde bazen hastalığın başka birine aktarımını anlatan metinler de mevcuttur. Ancak bu tür metinlerde dikkat çeken nokta hastalığın, bir başkasının yönlendirmesiyle transfer edilmemesi; hasta yakınlarının bu hastalıkların kendilerine geçmesi konusunda gönüllü davranmalarıdır.

Şamanlar, babasının ölümünden sonra kağan olan Ögedey'i tedavi etmekte yetersiz kalınca küçük kardeşi Tuluy kendisine gelir ve kardeşinde olan hastalığın kendisine geçmesi için Tanrı'ya dua eder. (Roux 2001: 85)

Baburname'nin son kısmının yazarı, Hindistan İmparatorluğu'nun kurucusunun ölümünü, hasta olan oğlu Hümayun'u kurtarmak için bir özveri olarak tanıtmaktadır: “Bu dünyadaki hangi şey onunla bir ayarda tutulabilir? Onun diyeti ben olabilir miyim acaba, çünkü durumu ağır ve kendi gücümü onun halsizliğine katmanın gerekli olduğu an geldi. Daha sonra odasına girdim,

yatağının çevresinde üç defa döndüm ve dedim ki: Senin hastalığın ne ise üzerime alıyorum.” (Roux 2001: 86)

Hastalık veya hastalık etmeninin hastanın içinden çıkartılmasına dayalı işlemler arasında, eski kamların tedavi ayinlerindeki; davul çalmaları, tokmak veya kamçıyla hastanın sırtına vurmaları, maskeler takmaları, ok atmaları ve hastanın bedenini oğuşturmaları sayılabilir. (Çavdar 1992: 311)

Anadolu’da türbeler, verdiğimiz örneklerde görüldüğü gibi bazı fiziksel hastalıkların tedavi edildiği yerler olmalarının haricinde ruhsal hastalıklara şifa bulmak için de kullanılır. Akıl hastalarının tedavilerinde değişik yöntemler uygulanır:

Diyarbakır-Mardin yolu üzerinde bulunan Pir Hattab Türbesi’nde hastalar sandukanın yanında gerektiğinde bağlı olarak 1,3,5,7 gün bırakılırlar. İyileşen hasta için kesilen adak kurbanı fakirlere dağıtılır. (Bayat 1989: 66)

Sinop’ta hastalar geceyi oradaki bir türbenin eşiğinde geçirirler. Gördükleri rüyaya göre tedaviye çalışılır. Daha sonra da türbede adak kurbanı kesilir. (Ülkütaşır 1935: 203)

Ankara/Keskin’in Haydar Dede köyünde eski bir kilise harabesi üzerindeki Haydar Sultan Tekkesi ile avlusundaki “Deliler Kuyusu” Türkiye’de benzeri bulunmayan bir şekilde, akıl hastalıklarının tedavisi için yüzyıllardır kullanılmaktadır. İçinde hidrojen sülfür buharı bulunan kuyuya başı kısa bir süre için sokulan ve iki üç nefes, gazı soluyan hasta kısa süreli bir şoktan sonra gevşeyip kendine gelir ve genellikle de iyileşirler. Gazı fazla soluyanların öldükleri, tekke civarındaki büyük mezarlıktan anlaşılmaktadır. Buraya bilhassa yaz aylarında sayıları günde yetmiş sekseni bulan, Türkiye’nin çeşitli yerlerinden akıl hastaları getirilmektedir. Burada kesilen adak kurbanın etleri köy halkına dağıtılır. Adağın yerine getirilmemesi halinde hastalığın daha da artacağına inanılır. (Bayat 1989: 67)

Ankara/Nallıhan, Tekke köyünde bulunan Taptuk Emre’nin kızı Balım Sultan’ın türbesi bilhassa karasevdaya tutulan kadın akıl hastalarının tedavisi

için gelinen bir yerdir. Buraya getirilen hastalar, önce türbenin iki yüz metre kadar aşağısındaki şifalı olduğuna inanılan Bacım Sultan kuyusunun tuzlu suyuyla yıkanır, saçları kesilir. Daha sonra da tekkenin şeyhinin yanına götürülmüş ifade edildiğine göre, şeyhle görüşen hastalar sakinleşmiş. Hastaların durumuna göre 5-6 gün tokmak veya ağaç tomruklara bağlama, az yemekli özel bir diyet tatbik edilmekteymiş. Burada tedavi amacıyla getirilip ölenlerin gömüldüğü deliller mezarlığı da mevcuttur. (Tanyu 1967: 142, 143)

Aziz Mahmud Hüdai'nin türbesindeki Mehmed Muhtar Efendi'nin sandukası üzerindeki tesbihten hastalar geçirilirken aynı zamanda okunup üflenir. Günümüzde nöbetçi türbedar odası olarak kullanılan odaya eskiden akıl hastaları okunarak alınır ve üzerlerine gömlek giydirilerek kapatılırdı. Azılı hastalar, odanın duvarlarında bugün de bulunan büyük halkaya bağlanırdı. (Aytar 1980: 50, 58)

Bursa'da bir mekan olan Somuncu Baba türbesi'nde akıl hastalarının gömlekleri cuma gecesi sanduka üzerine bırakılır, iki gün sonra da hastaya giydirilir. (Ünver 1977: 385, 411)

Batı Anadolu'nun bir çok yerinde Karaca Ahmed adına kurulan köy, tekke ve türbeler, genellikle akıl hastalıklarının tedavisi için başvuru yerleri arasındadır. Tedavi, muhtelif tekkelerdeki küçük varyasyonlarla şöyle idi: Hastalar kutsal sayılan su ile yıkandıktan sonra, türbe içinde ayakları iki kütük arasında hapsedilerek dışarı çıkmaları engellenir. Böylece gün ve gecelerini türbe içinde yalnız geçirmeye başlayan hastaya, sebze yemeği ve tuzsuz ekmekten ibaret özel bir diyet ile civarda şifalı olduğuna inanılan toz haline getirilmiş cüher denen toprak yedirilir. Belli aralıklarla şeyh veya ocaklılarca kontrol edilen hasta iyileşmeye yüz tutunca köyde serbest dolaşmaya başlardı. (Bayat 1989: 70, 71)

Çankırı türbelerinde fiziksel ve ruhsal hastalıklar için uygulanan tedavi yöntemleri Anadolu'nun çeşitli yerlerinden verdiğimiz örneklerle paralellik gösterir. Fiziksel hastalıklar için çoğunlukla "transfer yoluyla tedavi" yöntemi

uygulanır. Çankırı türbelerinde hastalıkların tedavisi için en çok kullanılan madde, türbe toprağıdır:

Yörede sıtma, felç hastaları, yürüyemeyen çocuklar veya vücudunun herhangi bir yerinde ağrısı bulunanlar rahatsızlık hissettikleri bölgeye türbenin toprağını sürerler veya bu toprak, suyla karıştırılıp içilir. (Isıtma türbesi-Bayramören, Kısaç Köyü Türbeleri-Çerkeş, Yel Türbesi-Çerkeş, Isıtma Türbesi-Çerkeş, Kabal Dede Türbesi-Çerkeş, Alıç Türbesi-İlgaz, Çal Türbesi-Kurşunlu, Zeyve Türbesi-Kurşunlu, İğdir Türbesi-Kurşunlu, Elvan Seydi Türbesi-Orta) Ayrıca türbede kutsal olduğuna inanılan taşlar, geyik boynuzları, tokmaklar, türbede yatan veliye ait olduğuna inanılan eşyalar ve kesilen adak kurbanının yağı gibi maddeler de vücuda sürmek suretiyle tedavi için kullanılır. (Akçaören Türbesi-İlgaz, Yağlı Dede Türbesi-İlgaz, Elvan Seydi Türbesi-Orta, Hacı Murad-ı Veli Türbesi-Eldivan, Hacı Ali Turab-ı Veli Türbesi-Şabanözü, Fethiye Türbesi-Yapraklı) Türbelerin yakınlarında kutsal olduğuna inanılan sulardan da hastalar ya bir miktar içerler ya da bu suyla yıkanılır. (Hacı Murad-ı Veli Türbesi-Eldivan, Paşa Sultan Türbesi-Şabanözü, Kızıl Deli Yahya Dede Türbesi-Şabanözü, Şeyh İsmail Rumi'nin Yeşil Direk Tekkesi, Şıhlar Türbesi-Korgun) çeşitli çocuk hastalıklarının tedavisinde genellikle böyle hastalıklara şifa verdiğine inanılan türbelerde çocuklar bir müddet uyutulur veya kıbleye doğru sallanır. (Yukarı Türbe-Bayramören, Cemalettin Ferruh Türbesi-Merkez, Erenler Türbesi-Bayramören). Yörede “siğil” hastalığının tedavisinde bu hastalığı iyileştirdiğine inanılan velinin mezarının çevresinde bulunan çalıdan bir parça dal kırılır. (Akız Sultan Türbesi-Merkez, Bicek Türbesi-Korgun). Çankırı'da türbeler değişik hayvan hastalıklarına şifa bulmak için de kullanılan yerlerdir. Hayvan hastalıklarını iyileştirdiğine inanılan türbenin çevresinde hayvan sürüleri dolaştırılır, hayvanların hastalıklı yerlerine türbenin toprağı sürülür ve şifa verdiğine inanılan sudan hayvanlara içirilir. (Çoban Dede Türbesi-Çerkeş, Paşa Sultan Türbesi-Şabanözü)

Çankırı’da ruhsal hastalıkların tedavisinde kullanılan en önemli türbeler Hoşislamlar Türbesi (Atkaracalar), Pir-i Sani Çerkeşi Hacı Mustafa Efendi Türbesi (Çerkeş), Akçaören Türbesi (İlgaz), Kayı Türbesi (İlgaz), Benli Muhittin Türbesi (Yapraklı)’dır. Bu türbelerde akıl hastaları türbede bir gece veya daha fazla uyutmak yöntemiyle tedavi edilir. Ali Haydar Bayat Hoşislamlar Türbesi ile ilgili şu bilgileri aktarır: “Türbede deliler, tekbirlerle üç defa tesbihten geçirilir. Çamur cöferi (türbe toprağı) parmakla, hastanın alnına, yanaklarına ve çenesine sürülür, kuru cöferden yutturulur. Gerektiğinde hastalar bir iki gece mezarın bulunduğu odada yatırılır. (Bayat 1989: 67) Ancak günümüzde hastanın türbede yatırılmasının haricindeki diğer uygulamalara rastlanmamaktadır.

Tekkeler, inançlı insanların günlük olaylara bağlı reaktif ruhi bozukluklar, mani ve melankoli gibi efektif ve manevi kamçılanmalar, çöküntü durumlarında faydalı olabilir. Burada tedavi, inanan hastanın yalnız başına, gece nefsiyle mücadele etmesi, psikanalizin öne sürdüğü savunma mekanizmasını uyararak, manevi temizleme yapması esasına dayanır. Bugünün ruh hekimlerine göre bu tip tedaviler, eğer hastaya zarar vermiyorsa, hastanın çevresi ile münasebetlerini bozmuyor ve onu rahatlatıyorsa yapılabilir. (Bayat 1989: 73)

Yürüyemeyen çocukların kollarının altından tutulup sallanması, yatır ve ziyaretlerin çevresinde dolaştırılmaları, bugünkü tıp bilimlerinin de metodlarıyla aynıdır. Nöroloji kliniklerinde kasların kuvvetlendirilmesi, reflekslerin uyumu için aynı fiziksel egzersizler yaptırılmaktadır. (Hınçer 1976: 137)

Konuşamayan, yürüyemeyen, duyamayan ve dengesiz çocuk ve kişilerin, karanlık bir odaya, türbeye konulması, sarp kayalara tırmanılması, suya bırakılması, tütsü ve dumanın nefes yoluna savrulması, onda boğulma, düşüp parçalanma, dehşete kapılma halini yaratmaktadır. Bu durum karşısında bir şok geçiren hasta, refleksleri birdenbire hareket haline geldiği için konuşabilmekte, yürüyebilmekte, dengesine kavuşmaktadır. (Hınçer 1976: 136)

SONUÇ

“Çankırı Türbeleri” adını taşıyan bu çalışma, 2006-2007 yıllarında Çankırı’nın il, ilçe ve bu birimlere bağlı bazı köylerinden elde edilen bilgilerle yapılmıştır. Çalışma, zaman ve mekân açısından bazı sınırlılıklar taşıdığı için bu bölümde yapılacak değerlendirmeler de bu sınırlı zamana ve mekâna bağlıdır. “Bu değerlendirmeler Çankırı’daki ve Anadolu’daki bütün türbeler için geçerlidir” demek bilimsel açıdan yanlış bir tutumdur.

Erich Fromm’a göre bir yön bulma ve tapınma sistemi için duyulan gereksinim, insan varlığının doğasında olduğundan, çok şiddetli bir duygudur. (Fromm 2006: 34) Her insanın kişisel yaşantısına, deneyimlerine duygu ve düşüncelerine uygun bir dinî inanç sistemi vardır. Bu çeşitliğin yanında konunun din boyutuna bakacak olursak benzer inançlara sahip olanlar tarafından da oluşturulan bir sosyal inanç sistemi bulunmaktadır. Ancak bütün bu inanç sistemlerinin özelliklerini kapsayacak bir din tanımı henüz bulunamamıştır. Araştırmacıların yaptıkları “Din, ilkel insanın tabiat kuvvetlerinin şerrinden kurtulmak ve kendisi koruyan kuvvetleri celp etmek için yaptığı birtakım yalvarış, yakarış amellerinin ve inançlarının toplamıdır.”, “Din, insanının eşya ve tabiat işaretlerinin sebeplerine karşı olan cehaletinden ibarettir.”, “Din, ruhlara ve insanın kaderi üzerinde etkili olduğunu düşündüğü varlıklara olan esrarengiz inancından ibarettir.” (Şeriati 2001: 96)... gibi daha onlarcasını sıralayabileceğimiz tanımlar, konunun karmaşıklığını gösterir.

Toplumdan topluma değişen bu sosyal inanç sisteminin “dinî fenomenlerdeki çeşitliliği din bilimcilerini oldukça değişik kuramsal şemalar ortaya koymaya yöneltir.” (Günay 2003: 2) Bu dinî fenomenlerin türbeler çevresindeki boyutu, çok çeşitli dallara ayrılarak tarihe, edebiyata, mitolojiye ve daha pek çok araştırma alanına varır.

Çankırı’da birer “dinî çekim merkezi” olan türbelerin yöre halkının inançlarındaki yerini belirlemek için öncelikle yörede “veli” kavramının nasıl algılandığına bakmak gerekir. Derlemeler sırasında toplanan anlatılara ve kaynak kişilerin bu anlatılara olan sarsılmaz inancına dayanarak yöredeki

“veli” algısının kesinlikle bir kutsallık içerdiğini söyleyebiliriz. Anlatılarda farklı donlara girme, hastaları iyileştirme, uçma, insanların içlerinden geçenleri bilme, istediğinde görünmez olma...vb. yeteneklere sahip olan velilerin kutsallıklarının ölümlerinden sonra da devam ettiğine, hatta ölümlerinin sıradan insanların ölümlerine benzemediğine; öldüklerinde sadece boyut değiştirdiklerine, öteki dünya ile bu dünya arasında gidip gelebildiklerine, ruhlarındaki dirilik ve kutsallığın asla tükenmeyeceğine, bu nedenle bedenlen değilse de ruhen ölümsüzlüklerinin devam ettiğine inanılır.

Çankırı türbelerinde yaptığım gözlemlerden yola çıkarak özellikle kırsal kesimlerde üzerine bir yapı inşa edilmiş türbelerin iç düzenlemesinin daha çok bir evi andırdığını söylemek mümkündür. Genellikle tek odadan oluşan bu türbelerin tabanı ve duvarları halılarla kaplıdır. Bazılarının içinde minderler, seccadeler, hatta yer yatakları, yastıklar, yorganlar bulunmaktadır. Bu eşyalar, gelen ziyaretçilerin kullanmaları için bırakılmalarının yanında pek çoğuna orda yatan velinin abdest alması için bırakılan içi su dolu ibrikler türbelerin, ölümsüzlüğüne inanılan velinin de kullanması için tasarlanmış birer yapı olduğunu göstermektedir. Bu değerlendirmeyi yaparken “Orhun Kitâbeleri’nde türbe anlamına gelen ‘bark’ sözcüğünün günümüz Türkçesindeki ‘ev bark’ ikilemesindeki kullanımı”nı (Günay: 2003: 9) ve İslam inancına göre peygamberlerin ölümlerinden sonra evlerinin bir odasına defnedildikleri hakkındaki bilgileri de göz ardı etmemek gerekir.

Yörede türbelerin etrafında bulunan ağaçların kesilmemesi, türbenin yakınlarındaki su kaynaklarının şifa verdiğine dair inançlar, türbede bulunan bazı eşyaların hastalıkların tedavisinde kullanılması... gibi uygulamalara dikkat edilecek olursa velilerde var olduğuna inanılan kutsallığın bazı nesnelere de sirayet ettiği inancı ortaya çıkar. Böylece türbede yatan velinin kabri etrafında bir kutsal alan oluşur. Bu kutsal alanda bireylerin yapmaları ve yapmamaları gereken davranışları, toplumsal normlar belirler. Derlemeler sırasında yöredeki insanların türbe ziyaretinden önce abdest aldıkları, ziyaret sırasında ağırbaşlı bir tavır takındıkları, alçak sesle konuştukları, türbeden çıkarken kabirlere sırtlarını dönmedikleri gözlemlenmiştir.

Türbelerin çevresinde oluşan “kutsal alan inancından” ötürü Ünver Günay bu ziyaret yerlerini “fizikötesi olağanüstü kutsal gücün tezahür merkezleri veya kaynakları” şeklinde tanımlamıştır. (Günay 2003: 14) Türbelerin çevresine yayılan bu kutsal alanın yörede biçimlenen anlayışıyla bazı işlevleri oluşur. Bu nedenle yağmur duaları için öldükten sonra da keramet gösterdiğine inanılan velilerin türbeleri kullanılır.

“Velilerin ölümlerinden sonra da kutsallıklarının ve kerametlerinin devam ettiği”ne dair inanç çevresinde türbelere tedavi merkezi olma işlevi de yüklenmiştir. Kaynaklarda velilerin kerametleriyle ilgili anlatılarda onların bazı hastalıkları iyileştirme gücüne sahip oldukları konusunda bilgiler vardır. Hatta Türklerin Anadolu’ya yerleşmeye başladıkları dönemlerde bazı hastalıkların “abdal” adı verilen ulu kişiler tarafından bitkilerle tedavi edildiği bildirilmektedir. Çankırı’da bu çalışmanın kapsamına giren türbelerde fiziksel hastalıkların tedavisi için çoğunlukla “transfer yoluyla tedavi” yöntemlerinin uygulandığı gözlemlenmiştir. “Velilerin kutsallıklarının sirayet edici olması” inancından ötürü bu tür hastalıkların tedavisi için yaygın olarak kullanılan madde ise türbe toprağıdır. Ruhsal hastalıkların tedavisinde ise “veliyle doğrudan ilişki kuracağı” inancıyla hastalar bir veya birkaç gece türbede yalnız bırakılır.

Yörede bu uygulamalar yapılırken hastanın da iyileşeceğine dair bir inanç içinde olması ve bu hastalıktan kurtulmak için türbede dua etmesi durumunda hastalıkların iyileştiğine dair anlatılar vardır. “Psikolojik yapının işleyişinden ileri gelen bazı ruhsal bozuklukların dua ve dinî telkin yoluyla şifaya kavuşturulması psikolojiye yabancı olmayan bir konudur.” (Hökelekli 2001: 232) Hatta Jung, yaptığı bazı çalışmalarda bu tür yöntemlerle bazı fiziksel hastalıkların tedavi edilebileceğini savunmaktadır. (Jung 1997: 24)

Özkul Çobanoğlu’nun da dediği gibi “halkbilimi normatif bir bilim değildir.” Bu nedenle ele aldığı herhangi bir konuda inançların “iyi-kötü”, “doğru-yanlış” olup olmadıklarını araştırmaz halk inanışlarını tespit eder ve onların içeriklerini, uygulanış biçimlerini ve belli örnekler üzerinde kalıplaşarak yapılanışlarını analiz eder. (Çobanoğlu 2003: 12)

Elinizdeki çalışma ile ilgili inanışlar ve uygulamalardaki kalıplaşmalar her ne kadar dinle ilgili olsa da bunların dinlere göre doğruluğu veya yanlışlığı ilahiyat bilimine bırakılarak işlenmiştir. Halkbilimin genel prensiplerine uygun olarak bu inanışlar “batıl” olarak ötekileştirilmeden değerlendirildiği için bu tezin ileride yapılacak çalışmalara kaynaklık edeceğine inanıyorum.

KAYNAKÇA

ABDULKADİROĞLU, Abdulkerim; Şeyh Ahmed Abduşoğlu, Ankara, Anıl Matbaa, 2004

AKÇAÖZ, Suat; “Çal-Akkent’te Ömer Gazi ve Türbesi Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar”, **II. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, , Kültür Bakanlığı Yay., 1998, s.197

AKPINAR, A. Turan; “Ahmet Hacı”, **Sivas Folkloru**, 1977, S. 57, s. 10

ALTINTAŞ, Hayrani; “Tasavvuf“, **Ankara üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.31, 1989, s. 7474 Naklen Necati Kertiş, Kastamonu Yatırırlarının Sosyal Bütünleşme Açısından Bölge Halkı Üzerindeki Tesirleri, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1999, s. 14-15

ARAT, Reşit Rahmeti; **Kutatgu Bilig (Yusuf Has Hacip)**, Ankara, TDK Yay., 1999

ARIK, M. Oluş; “Erken Devir Anadolu Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri”, **Anadolu, (Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Eski Önasya-Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Dergisi)**, S. 11, 1967, s.57, 58

ARTAN, Gündüz; “İçel’de Ziyaret Yerleri”, **İçel Kültürü**, 1992, S. 21, s. 6

AYTAR, Selçuk; **İstanbul Tıbbî Folkloru**, İstanbul, Bozak Matbaası, 1980, Naklen, Bayat, Ali Haydar: 1989, s.69

AYTÜRK, Nihat, ALTAN, Bayram; **Türkiye’de Dini Ziyaret Yerleri**, Ankara, Altanoğlu İlim ve Kültür Hizmetleri, 1992

BALTAŞ, Zuhai; **Sağlık Psikolojisi**, İstanbul, Remzi Kitabevi Yay., 2000

BARKAN, Ömer Lütfi, **Kolonizatör Türk Dervişleri**, Vakıflar Dergisi II’ den Ayrı Basım, 1942

BAŞER, Tayip; **Çankırı Karatekin Uluları**, Ankara, Ajans-Türk Matbaası, 1967

BAYAT, Ali Haydar; “Türk Dünyasında Özellikle Anadolu Tıbbi Folklorunda Akıl Hastalıklarının Tedavi Yolları ve Kaynakları”, **Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 1989, s. 71-72

BİLMEN, Ömer Nasuhi; **Büyük İslâm İlmihali**, İstanbul, Bilmen Yayınları, 1986

BORATAV, Pertev Naili; **100 Soruda Türk Folkloru**, İstanbul, Gerçek Yay., 1973

BORATAV, Pertev Naili; **100 soruda Türk Halk Edebiyatı**, İstanbul, 2003

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Cilt 1, 6,16

CAHEN, Claude; **Türklerin Anadolu’ya İlk Girişi**, Ankara, 1992

CANAN, İbrahim; **Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte**, İstanbul, Akçağ Yayınevi, t.y.

CEBECİOĞLU, Ethem; **Hacı Bayram-ı Veli**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 2006

ÇAVDAR, Ayşenur; “Günümüz Türk Halk Hekimliğinde İslam Öncesi Türk Tıbbının İzleri”, **I. Türk Tıp Tarihi Kongresi Bildirileri**, Ankara, TDK Yay., 1992, s. 310-311

ÇOBANOĞLU, Özkul; **Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları**, Ankara, Akçağ Yay., 2003, 12

ÇORUHLU, Yaşar; **Türk Mitolojisinin Ana Hatları**, İstanbul, Kabalcı Yay., 2002

DEMİRHAN, Ayşegül; “Halk Hekimliğinin Tanımı Tarihi Gelişimi ve Özellikleri”, **Tıp Dünyası**, C. 58, S. 6, 1985, s. 199

DEVELLİOĞLU, Ferit; **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât**, Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 2006

DOĞAN, Lütfi; **Adak Kitabı**, Ankara, Alkan Matbaası, 1966

DRURY, Nevill; **Şamanizm**, Çev. Erkan Şimşek, İstanbul, 1989

ELİADE, Mircea; **Şamanizm (İlkel Esrime Teknikleri)**, Çev. İsmet Birkan, Ankara, İmge Kitabevi, 1999

ER, M.Emin; “Keramet”, **İslam**, S.14, 1984, s. 30

ERAYDIN, Selçuk; **Tasavvuf ve Tarikatler**, İstanbul, İFAV Yay., 1997

EREN, Nevzat; **Çağlar Boyunca Toplum, Sağlık ve İnsan**, Ankara, Feryal Matbaası, 1996

ERGİNER, Gürbüz; **Kurban (Kurbanın Kökenleri ve Anadolu’da Kanlı Kurban Ritüelleri)**, İstanbul, YKY, 1997

ERHAT, Azra; **Mitoloji Sözlüğü**, İstanbul, Remzi Kitabevi Yay., 1972

ERÖZ, Mehmet; Türk Boylarında Kansız Kurban Geleneği, **Türk Kültürü**, S. 211, 1980, s. 17-22

FIĞLALI, Ethem Ruhi; **Geçmişten Günümüze Halk İnançları İtibariyle Alevilik**, Bektaşilik, Ankara, 1991

FROMM, Erich; **Psikanaliz ve Din**, Çev. Elif Erten, İstanbul, Say Yay., 2006, 34

GÜLEÇ, Cengiz; “Anadolu Kültüründe Hastalık Sağlık Kavramlarına Transkültürel Bakış”, **Klinik Psikiyatri**, S. 3, 2000, s. 34-39

GÜLER, M.İzzet; “Türk Mimarisinde İlk Türbe Yapıları”, **İller Bankası Dergisi**, S .2, 1967, s. 26

GÜMÜŞHANEVİ, Ahmed Ziyaüddin; **Camii’l Usul**, İstanbul, Pamuk Yay., 1981

GÜNAY, Ünver; “Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dinî Ziyaret Yerleri”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 15, 2003, s. 2

GÜNER, Ahmet; **Tarikatler**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1986

GÜZEL, Abdurrahman: **Hacı Bektaş Veli ve Makalat**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2002

HACI REŞİD PAŞA ; **Tasavvuf, Tarikatlar Silsilesi ve İslam Ahlakı**, İstanbul, Salah Bilici Kitabevi Yayınları, 1965

HİNÇER, İhsan; “İnançlarımız Açısından Yatırlar ve Ziyaretlerin Müspet Yönleri”, **I. Uluslar arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., C.IV, 1976, s. 134- 135

Hindistan Evliyalari, Cilt 2, Türkiye Gazetesi Yayınları İstanbul, 2006, s. 184-185

HÖKELEKLİ, Hayati; **Din Psikolojisi**, Ankara, Diyanet Vakfı Yay., 2001

İŞİK, Kazım; **Anadolu’ya Nur Saçan Evliyalar**, Çankırı, 1985

İNAN, Abdulkadir: “Türk Boylarında Dağ, Ağaç, Orman ve Pınar Kültü”, **Makaleler, İncelemeler**, TTK Yay., 1987,s. 254

İNAN, Abdulkadir; **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara, TTK Yay., 2000

İslâm Ansiklopedisi, Cilt 1, 12

İslami Bilgiler Ansiklopedisi, C.3, s.285

İZ, Mahir; **Tasavvuf, Mahiyeti Büyükleri ve Tarikatler**, İstanbul, 1981

Jung, Carl Gustav; **Din ve Psikoloji**, Çev. Cengiz Şişman, İstanbul, İnsan Yay., 1997

KALAFAT, Yaşar; **İslamiyet ve Türk Halk İnançları**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 1996

KALAFAT, Yaşar; **Kuzey Azerbaycan-Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'ta Eski Türk Dini İzleri-Dini Folklorik Tabakalaşma**, Ankara, 1988

KAPLAN, Mehmet; **Tip Tahlilleri**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2001

KARA, Mustafa; **Tasavvuf ve Tarikatler**, İstanbul, Dergah Yay., 1998

KARAMUK, Hayri; "Çorum'da Yağmursuzluk ve Halktaki Ananeler", **Çorumlu**, S.28, 1941, s. 856

KISAKÜREK Necip Fazıl; **Veliler Ordusundan 333 Halkadan Pırıltılar**, İstanbul, Büyük Doğu Yayınları, 1977

KISAKÜREK, Necip Fazıl; **Başbuğ Velilerinden Altun Silsile**, İstanbul, Büyük Doğu Yayınları, 1974

KISAKÜREK, Necip Fazıl; **Esseyid Abdülhakim Arvasi Tasavvuf Bahçeleri**, İstanbul, Büyük Doğu Yayınları, 1983

KÖPRÜLÜ, Fuat; **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara, 1984, s.27

Kuzey Afrika Evliyalari, Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 348-358

MEVLANA CELALEDDİN RUMÎ: **Mesnevi**, C. II, s.1323, Naklen: Velioğlu Tarık: Aşk ve Esrar, Nesil Yay., İstanbul, 2006, s.142

Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi, Cilt 3

Müslüman Bilim Adamları; İstanbul, Türkiye Gazetesi Yay., Cilt I, s.51, 71, 169, 227; Cilt II, s.97, 119, 271; 2005

OCAK, Ahmet Yaşar; **Bektaşî Menakıbnâmelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri**, İstanbul, 1983

OCAK, Ahmet Yaşar; **Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler**, Ankara, TTK Yay. 1992a

OCAK, Ahmet Yaşar; Türk Folklorunda Rum Abdalları, **II. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri**, HAGEM Yay., 1992b, s. 273

OĞUZ, M. Öcal; KOLCU, Bengisu; **2004 Yılında Çorum'da Halk İnançları ve Türbeler**, Ankara, Hitit Üniversitesi Fen Fakültesi Türk Halk Bilimi Topluluğu Yay., 2006

ORTAYLI, İlber; "Menkıbe", **Osmanlı Devletinin Kuruluşu Efsaneler ve Gerçekler Panel Bildirileri**, İstanbul, 2004, s.11

ÖGEL, Bahattin; **Türk Mitolojisi**, İstanbul, MEB Yay., C. II, 2001

ÖLMEZ, Filiz Nurhan; "Isparta İl Merkezinde Bulunan Türbeler", **Bilig**, S. 35, Güz 2005, s. 80

ÖRNEK, Sedat Veyis; **Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki**, Ankara, DTFC Basımevi, 1981

ÖZEN, Kutlu; **Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri**, Sivas, 1996, s. 20

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri; **Son Devir Türk Tasavvufu ve Bosnalı Muhammed Tevfik Halveti**, İstanbul, Yeni Boyut Yayınları, 1996

PAZARLI, Osman; **Din Psikolojisi**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1968

PİLAVOĞLU, Mehmet Kemal; **Tarikatte Sofilik ve Sofiler**, Ankara, Pilavoğlu Kitabevi Yayınları, 2005

Rehber Ansiklopedisi, Cilt,17, s. 43

ROUX, Jean Paul; **Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar**, İstanbul, Kabalcı Yay., 2005 ROUX, Jean Paul; **Türklerin ve Moğolların Eski Dini**, İstanbul, Kabalcı Yay., 2001

SAMUK, Fevzi; **Anadolu'da Akıl Hastaları**, İstanbul, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Psikiyatri Kliniği Vakfı Yay., 1981

SANTUR, Alparslan; “Eren (Evliya) Mezarları Etrafında Oluşan Şifa ve Sağlık Talebine Yönelik İnanışların Etnolojik Değerlendirilmesi”, **I. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalar Kongresi Bildirileri**, Ankara, Ervak Yay., 13-16 Ağustos 1998, s.435

SANTUR, Alparslan; “Türbe ve Yatırlar Etrafındaki İnanışların Atatürk Devrimleri ve Halk Hekimliği Çerçevesinde Değerlendirilmesi” **I. Uluslar Arası Atatürk ve Türk Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 2001 s. 241- 242

SARIKÇIOĞLU, Ekrem; “İsparta ve Çevre Köylerindeki Günümüz Ziyaret ve Adak Yerleri”, **Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi**, S. 3, 1979, s. 142

SARIKOYUNCU, Ali; “Kütahya Merkez Karaağaç; Kızık, Duva ve Geven Köylerindeki Tekkeler ve Halk İnançları”, **I. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalar Kongresi Bildirileri**, Ankara, Ervak Yay., 13-16 Ağustos 1998, s.444

SAYILI, Aydın; **Mısırlılarda ve Mezopotomyalılarda Matematik, Astronomi ve Tıp**, Ankara, TTK Yay., 1982

SEYİRCİ, Musa; “Afyonkarahisar Yöresi Tekke ve Yatırları”, **Türk Folkloru**, S. 65, 1985

SEZGİN, Abdulkadir; “Eren ve Evliya Kavramının Tarihi Folklorik izahı ve Eren İnancı Üzerine Düşünceler”, **I. Uluslar arası Türk Dünyası Eren ve Evliyalar Kongresi Bildirileri**, Ankara, Ervak Yay., 13-16 Ağustos 1998, s. 463

SÖNMEZ, Ahmet; **Merzifon Yöresinde Yaygın Halk inanışları ve Dini İnançların Fert Üzerindeki Etkileri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul,1997,

SÜMER, Faruk; “Eski Türklerde Yağmur ve Kar Yağdırma Âdeti”, **Resimli Tarih Mecmuası**, 1953, S. 44, s. 2534

ŞAR, Sevgi; **Halk Hekimliğinin Dünü ve Bugünü**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1989

ŞERÂTÎ, Ali; Dinler Tarihi, Çev. Erdoğan Vatansever, İstanbul, Kırkambar Kitaplığı Yay., 2001, 96

ŞEŞEN, R.; **Onuncu Asırda Türkistan'da Bir İslam Seyyahı İbn-i Fazlan Seyahatnamesi Tercümesi**, İstanbul, 1975, s.199; Naklen Çoruhlu, Yaşar: Türk Mitolojisinin Ana Hatları, s.48

TANYU, Hikmet; **Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri**, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., 1967

TANYU, Hikmet; **Türklerde Taşla İlgili İnançlar**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 1987

TEBEROĞLU, Haydar; **Hacı Ali Turab-ı Velî Velayetnamesi**, Ankara, 1999

TERZİBAŞI, Ata; "İrak Türkmenleri Arasında Yağmur Duası Törenleri ve Sosyolojik Değeri", **I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., C. IV, 1976

TOGAN, Zeki Velidi; **Umumi Türk Tarihine Giriş**, Ankara, 1981

TUĞLACI, Pars; **Osmanlı Şehirleri**, İstanbul, Milliyet Yay., 1985

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, Ankara, TDK Yay., 1992

TÜRKMEN, Muharrem; "Tokat'ta Yatırlar, Ziyaretler", **Sivas Folkloru**, S. 33, 1975, s. 15

ULUDAĞ, Süleyman, **Bayezid-ı Bistami**, Ankara, TDV Yay, 1994

ULUDAĞ, Süleyman, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Marifet Yay., 1991

URAZ, Murat ; **Türk Mitolojisi**, İstanbul 1994

ÜÇÖK, Ahmet Kemal: **Çankırı Coğrafyası**, Ankara, Okuyan Adam Yayınları, 2002

ÜÇÖK, Hacışeyhoğlu Hasan; **Çankırı Tarih ve Halkıyatı**, Ankara, Okuyan Adam Yayınları, 2002

ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir; “Sinop ve Çevresinde Sıhhat Hakkında İnanmalar”, **Halk Bilgisi Haberleri**, S. 45, 1935, s. 203; Naklen Bayat, Ali Haydar; 1989, s.66-67

ÜNVER, A.Süheyl; “Hemen Her Yerde Birbirinden Farklı Mistik Folklor ile Telkin Tedavileri Esasları ve Buna Bursa’nın Verdiği Tam Örnek”, **I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, Ankara, C. IV, 1976, s. 385-411

ÜNVER, Süheyl; “Yağmur Taşı Hakkında”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, C. IV, S. 7, 1952, s. 83

VELİOĞLU, Tarık; **Aşk ve Esrar**, İstanbul, Nesil Yay., 2006

YUND, Kerim: Türklerin Kutlu Ağacı Kayın (Huş) Üzerine”, **Türk Kültürü** (Ekim 1972), s.36

YURDAYDIN, Hüseyin Gazi: “Türk-İslam Kültürüne Giriş”, **Diyanet Dergisi Hicret Özel Sayısı**, Ankara, 1981, s.264-302

(erişim) www.buyukgenc.azbuz.com (18.03.2006)

(erişim) www.cankiri.gov.tr/ana/coğrafya/coğrafya.htm (25.02.2006)

(erişim) www.cankiri.gov.tr/ana/nüfus/nüfus.htm (17.06.2006)

(erişim) www.cankiri.gov.tr/ana/tarih/tarih.htm (14.04.2006)

(erişim) www.cankiri.gov.tr/ana/turizm/hamamlar/htm (08.07.2006)

(erişim) www.folklor.org.tr/haber_detay.asp?id=58 (21.09.2006)

(erişim) www.folklor.org.tr/haber_detay.asp?id=58 (07.12.2006)

(erişim) www.haber18.com/ana/tarih.htm (04.02.2006)

(erişim) www.kenthaber.com/II.Detay.aspx?ID=1295 (04.02.2006)

(erişim) www.tasavvufalemi.com-sayfa_php?yaziNo=420 (09.11.2006)

(erişim) www.turkmania.com/archive/index.php?t-24814.html (06.05.2006)

(erişim) www.turkoloji.cu.edu.tr/cukurova/makaleler/22.ph (08.09.2006)

EKLER

I. Çankırı Merkez ve Merkeze Bağlı Köylerdeki Türbeler

- A) Emir Karatekin Türbesi (Merkez)
- B) Taşmescit ve Cemalettin Ferruh Türbesi (Merkez)
- C) Şeyh Mehdi (Billur Bey) Türbesi (Merkez)
- D) Akkız Sultan Türbesi (Merkez)
- E) Çare Baba Türbesi (Merkez)
- F) Toprak Baba Türbesi (Merkez)
- G) Yeşil Türbe (Merkez)
- H) Hatçe Sultan Türbesi (Handırı Köyü)

II. Atkaracalar İlçesi Türbeleri

- A) Hoşisamlar Türbesi (Merkez)
- B) Yedi Uyurlar Türbesi (Merkez)

III. Bayramören İlçesi Türbeleri

- A) Âşık Hasan Türbesi (Merkez)
- B) Ambar Deviren Türbesi (Köy Sorulacak)
- C) Balıdede Türbesi (Akseki Köyü)
- D) Erenler Türbesi (Erenler Köyü)
- E) Isıtma Türbesi (Dolaşlar Köyü)
- F) Dolaşlar Türbesi (Dolaşlar Köyü)

IV. Çerkeş İlçesi Türbeleri

- A) Kısaç Köyü Türbeleri
- B) Yel Türbesi (Halkoğlu Köyü)
- C) Isıtma Türbesi (Kiremitçi Köyü)
- D) Çoban Dede Türbesi (Aydınlar Köyü)
- E) Şeyhdoğan Köyü Türbeleri
- F) Aliözü Köyü Türbeleri
- G) Pîr-i Sâni Çerkeşî Hacı Mustafa Efendi Türbesi (Merkez)
- H) Vehbi Sultan Türbesi (Merkez)

V. Eldivan İlçesi Türbeleri

- A) Hacı Murad-ı Velî Türbesi (Seydiköy)
- B) Hacı Zekeriya Türbesi (Sarıtarla Köyü)

VI. Ilgaz İlçesi Türbeleri

- A) Alıç Türbesi (Alıç Köyü)
- B) Akçaören Türbesi (Akçaören Köyü)
- C) Kayı Türbesi (Kayı Köyü)
- D) Eskice Türbeleri (Eskice Köyü)
- E) Şeyh Yunus Türbesi (Şeyh Yunus Köyü)

- F) Hacı Kuşçu Efendi Türbesi (Cendere Köyü)
- G) Yağlı Dede Türbesi (Kavaklı Köyü)
- H) Ilgazlı Hacı Baba Türbesi (Şeyh Ahmet Abduşoğlu-Cendere Köyü)

VII. Korgun İlçesi Türbeleri

- A) Mitik Türbesi (Merkez)
- B) Kuşaklı Dede Türbesi (Merkez)
- C) Bicek Türbesi (Merkez)
- D) Ersarı Mehmet Dede Türbesi (Alpsarı Köyü)

VIII. Kurşunlu İlçesi Türbeleri

- A) Çal Türbesi (Merkez)
- B) Çırdak Türbesi (Çırdak Köyü)
- C) Zeyve Türbesi (Köprülü Köyü)
- D) İğdir Türbesi (İğdir Köyü)

IX. Orta İlçesi Türbeleri

- A) Elvanseydi Türbesi (Elmalık Kasabası)
- B) Erenler Türbesi (Kalfat Kasabası)
- C) Hoca Sinan Türbesi (Kalfat Kasabası)
- D) Saka Baba Türbesi (Sakaeli Köyü)
- E) Paşa Sultan Türbesi (Merkez)

X. Şabanözü İlçesi Türbeleri

- A) Hacı Ali Turab-ı Velî Türbesi (Mart Köyü)
- B) Kızıl Deli Yahya Dede Türbesi (Kutluşar Köyü)

XI. Yapraklı İlçesi Türbeleri

- A) Hacı Hafız Efendi Türbesi (Hasan Sarıkaya-Merkez)
- B) Hacı Mustafa Efendi Türbesi (Mustafa Okutkan-Merkez)
- C) Fethiye Türbesi (Merkez)
- D) Benli Muhittin (Mustafa Elimadioğlu Şeyh Mehmet Yavsi Muhittin) Türbesi (Akyazı Köyü)
- E) Yeşil Direk Tekkesi (Sazcağız Köyü)
- F) Hatip Dede (Hatip Ali Efendi) Türbesi (Buluca Köyü)
- G) Çam Dede Türbesi (Gürmeç Köyü)
- H) Kara Dede Türbesi (Kullar Köyü)

I. Çankırı Merkez ve Merkeze Bağlı Köylerdeki Türbeler

A) Emir Karatekin Türbesi (Merkez)

Çankırı Kalesi içerisinde bulunan Emir Karatekin Bey Türbesi, Danişmendliler döneminde, XIV. yüzyılda yapılmıştır. Türbe moloz taş ve tuğladan yapılmış olup, içerisinde Emir Karatekin Bey'e ve çocuklarına ait olduğuna inanılan dört sanduka bulunmaktadır. (Fotoğraf: 1)

Eskiden Çankırlılar, her yıl ilkbaharda erguvan çiçeklerinin açtığı haftanın ilk cumartesi günü Emir Karatekin'in türbesini ziyaret edip topluca İhlâs ve Fatıha surelerini okuyup Emir Karatekin'in ve ailesinin ruhlarına hediye eder, türbenin çevresinde piknik yaparmış. Bu ziyarete "kale gezmesi" adı verilirmiş. Günümüzde bu uygulama yapılmamaktadır. (Kaynak Kişi: 1)

Eskiden çocuğu olmayan kadınların Emir Karatekin'in Türbesi'nde yaptıkları uygulamayı Hacışeyhoğlu Hasan Üçok şu şekilde anlatmaktadır: "Kadın, kaleye götürülerek Danişmend ümerasından kalede metfun Karatekin'in merkadindeki kayış kemeri boğazına takılarak yedi defa merkat dolaştırıldıktan sonra kadın makberin başucuna bağlanırdı. Kadın, bir çeyrek saat kadar ayakta başını merkata dayayarak mütevekkilâne durur 'Eğer çocuğum olursa bir kurban keserim' diye nezirde bulunur, çocuk olur ise kurban behemehâl kesilirdi." (Üçok 2002: 168)

Günümüzde de çocuğu olmayan kadınlar, bir çocuk dilemek için türbeye gelirler ve çeşitli sureleri okuyarak Emir Karatekin'in ruhuna hediye ederler. (Kaynak Kişi: 1)

B) Taşmescit ve Cemalettin Ferruh Türbesi (Merkez)

"XII. yüzyılda Selçuklu Devleti'nin ünlü sultanı Alaaddin Keykubat'ın Çankırı'ya tayin ederek gönderdiği Cemalettin Ferruh, o zamanların Çankırı valisidir. Kendisine Alaaddin Keykubat tarafından bir hastane yapımı emri verilince, günümüzde 'Taşmescit' adıyla anılan hastaneyi yaptırır. Zamanla hastane Mevlevîhane olarak kullanılmaya başlar. Burada dervişlerin oturması

için yapılmış hücreler, üzerinde de Mevlevî şeyhlerinin oturması için yapılmış evler bulunmaktaymış.” (Başer 1967: 9,10), (Fotoğraf: 2)

Tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra Mevlevihane yıkılmış. Geriye hastane binası ve bu binanın levhası kalmıştır. Beyaz kalker üzerine Selçuk usulüyle yazılmış beş satırlık kitabede Türkiye Türkçesiyle: “Fetihler babası büyük ve âdil Sultan Keyhüsrev oğlu Alaaddin Keykubat, ki Tanrı yardımcılarını ve dostlarını kutlu kılsın, saltanat günlerinde Allah’ın rahmetine âciz bendesi azatlı melik kölesi Atabek Cemalettin Ferruh bu uğurlu hastanenin yapılmasını emretti 1235” yazmaktadır.

Eskiden Çankırı’da çocuğu çeşitli hastalıklara yakalanan kadınlar cuma günleri selâ ile cuma ezanı arasında Taşmescit’e gider, Cemalettin Ferruh’un türbesini ziyaret ederlermiş. Bu ziyaret esnasında hasta olan çocuk, bir bez parçasına konularak kibleye doğru sallanır “Salladım selâyâ, yalvardım Mevla’ya, Rabbim duamı kabul et, gelecek cumaya” şeklindeki kalıplaşmış sözler tekrarlanarak çocukların iyileşmesi için dua edilirmiş. Günümüzde bu uygulama yapılmamaktadır. (Kaynak Kişi: 2)

C) Şeyh Mehdi (Billur Bey) Türbesi (Merkez)

Şeyh Mehdi’ye ait olduğuna inanılan türbe, Çankırı merkez Karataş Mahallesi’nde Kayabaş mevkiindedir.

Hacışeyhoğlu Hasan Üçok’a göre Billur Bey, Cemalettin Ferruh’un kardeşidir. Eskiden Çankırı’da çocuğu olmayan kadınlar, türbeyi ziyaret ederek Billur Bey’e ait olduğuna inanılan hırkayı giyip çocuklarının olması için dua ederlermiş. (Üçok 2002: 68)

Günümüzde Billur Bey Türbesi’ne Çankırı’nın değişik yerlerinden ziyaretçiler gelir. Sınavlarını kazanmak isteyen gençler, iyi bir kısmet arayan genç kızlar, bir çocuk dileyen kadınlar, parasal sıkıntılardan kurtulmak isteyen insanlar ve değişik dilekleri olanlar bu türbeye gelip dua ederler. Dileklerinin gerçekleşmesi için adak adarlar. (Kaynak Kişi: 2)

D) Akkız Sultan Türbesi (Merkez)

Akkız Sultan adlı bir kadın veliye ait olduğuna inanılan türbe, Çankırı Karatekin Mahallesi'nde etrafı alçak duvarlarla çevrili bir bahçe içindedir. (Fotoğraf: 5) Kaynak kişinin verdiği bilgilere göre Akkız Sultan, keramet sahibi büyük bir kadındır. (Kaynak Kişi: 3)

Türbeye ziyaretçiler, siğil hastalığına çare bulmak için gelirler. Elllerinde siğil olan hastalar abdestli olarak türbeye girerler. Türbenin yanında bulunan çalılardan küçük bir dalı hafifçe kırıp üç kere İhlâs, bir kere Fatiha surelerini okurlar. Dal kuruyup düşünce siğilin de yok olacağına inanılır. Türbeye siğil hastalığına çare bulmak için çeşitli illerden gelenler ziyaretçiler de vardır. (Kaynak Kişi: 3)

E) Çare Baba Türbesi (Merkez)

Çare Baba Türbesi, Çankırı Yeni Mahalle, Hacı Demir Sokağı, İmraniye Camii karşısında açık bir alandadır. Biri büyük boyutta, ikisi küçük boyutta mermerden yapılmış üç mezar bulunmaktadır. (Fotoğraf: 6) Kabirlerde Çare Baba'nın ve ailesinin yattığına inanılmaktadır. (Kaynak Kişi: 4)

Çankırı halkı arasındaki inanca göre Çare Baba, Amme Suresi'ni çok severmiş. Çeşitli dilekleri olanlar Amme Suresi'ni otuz dokuz kere evde, kırkıncısını da türbede okurlar. Bu sayede dileklerin kabul olacağına inanılır. Eskiden dilekleri olanlar türbenin yanında mum yakarlarmış. Günümüzde bu uygulama yapılmamaktadır. (Kaynak Kişi: 4)

F) Toprak Baba Türbesi (Merkez)

Çankırı'nın Karataş Mahallesi'nde bulunan türbe, iki odadan oluşmaktadır. Türbede Toprak Baba'ya ait olduğuna inanılan bir sanduka bulunmaktadır. Sanduka, yeşil örtülerle kaplanmış ve üzerine tespihler koyulmuştur. Türbenin duvarları halılarla ve seccadelerle süslenmiştir. (Fotoğraf: 7) Türbe, küçük bir bahçe içinde bulunmaktadır. (Kaynak Kişi: 5)

Toprak Baba Türbesi'ni özellikle salı günleri kadınlar ziyaret etmektedir. Yapılan ziyaretlerde çeşitli sıkıntılardan kurtulmak için dua edilir, namaz kılınır, Toprak Baba'nın ruhuna İhlâs ve Fatiha sureleri okunarak hediye edilir. (Kaynak Kişi: 5)

G) Yeşil Türbe (Merkez)

Çankırı Mimar Sinan Mahallesi'nde bulunan türbenin içinde üç kabir bulunmaktadır. Türbede bulunan ve yörede "Karataş" adı verilen bir taş, gelen ziyaretçiler tarafından kullanılır. Gelen ziyaretçiler bu taşı ağrıyan yerlerine sürerek şifa aralar. (Kaynak Kişi: 6)

H) Hatçe Sultan Türbesi (Handırı Köyü)

Çankırı'nın merkez köylerinden Handırı (Dereçatı) köyünde bulunan Hatçe Sultan Türbesi, köyün en yüksek tepesinde etrafı demir parmaklıklarla çevrilmiş, açık bir alanda bulunmaktadır.

Yöredeki inanişâ göre Hatçe Sultan, Hacı Murad-ı Velî'nin annesidir. Çeşitli sıkıntılardan kurtulmak ve çeşitli dileklerde bulunmak için yöre halkı tarafından ziyaret edilen türbede aynı zamanda yağmur duaları da yapılmaktadır. (Kaynak Kişi: 7)

II. Atkaracalar İlçesi Türbeleri

A) Hoşislamlar Türbesi (Merkez)

Hoşislamlar Türbesi, Atkaracalar'da Dumanlı dağlarının eteklerinde olup, ilçeye 3 km. uzaklıktadır. Türbenin çevresine yakın tarihlerde cami, misafirhane, yemekhane, iki çeşme ve bir tuvalet yapılmıştır. Hoşislamlar Türbesi kubbeli bir yapıdır, hemen yanında cami bulunmaktadır, içinde tek sanduka vardır. (Fotoğraf: 8, 9) Türbeyi tanıtıcı yazılardan anlaşıldığına göre türbede Şeyh Hamza Sultan adında bir zat yatmaktadır.

Şeyh Hamza Sultan'ın bir ismi de "makamı yüksek, en büyük zat" anlamına gelen "Gulbi Sultan-ı Pîr"dir. Şekaik-i Numaniye ve Sicil-i Osmaniye kayıtlarında Şeyh Hamza Sultan'ın Fatih Sultan Mehmet zamanında Şeyh Seyyid Yahya müritlerinden olduğu, Çankırı vilayetinin Karaca köyünde vefat ettiği ve kabrinin ziyaretgâh olduğu yazılmaktadır. (Işık 1985: 6, 7) Şeyh Hamza Sultan, aynı zamanda Atkaracalar ilçe merkezinde metfun bulunan Habib-i Karamanî Hazretleri'nin de halifesidir. (Başer 1967: 23)

Hoşislamlar Türbesi'nde her yıl "Geleneksel Hoşislamlar Şenlikleri" düzenlenmektedir. Şenlikler, Atkaracalar Belediyesi'nin, Çankırı Valiliği'nin ve Kültür Bakanlığı'nın katkılarıyla gerçekleştirilir. Şenliklerde halk oyunları, eğlenceler, çeşitli spor dallarında yarışmalar düzenlenir. Şenliğe katılanlara keşkek ve pilav ikramı yapılır. (Kaynak Kişi: 8)

Türbe özellikle ilkbahar ve yaz ayında ziyaretçi akınına uğrar. Şeyh Hamza Sultan'ın hayattayken akıl hastalıklarını çeşitli özel yöntemlerle tedavi ettiği rivayet edildiği için türbeye özellikle sara hastaları, aklî dengesi bozuk insanlar getirilir. Bu tür hastalıkların tedavisi için hastalar türbede bir müddet uyutulur. Hastalığın iyileşmesi için dua edilir ve adak adanır. Bunun haricinde çocuklarını düşüren ve bu yüzden çocuk sahibi olamayan kadınlar yörede "satılmak" şeklinde ifade edilen uygulamayı yaparlar. Dileklerin gerçekleşmesi için türbenin yakınlarındaki bir ağaca çaput bağlanır. Hoşislamlar Türbesi'nde her yıl sayısız adak kurbanı kesilmektedir. Türbenin yanında bulunan yemekhanede adak kurbanları pişirilip dağıtılır. Hoşislamlar

Türbesi, sadece Çankırı'dan değil çeşitli illerden de ziyaretçi akınına uğrar. (Kaynak Kişi: 8)

B) Yedi Uyurlar Türbesi (Merkez)

Atkaracalar ilçe merkezinde bulunan Yedi Uyurlar Türbesi ilçe merkezindeki Hamza Sultan Camii'nde camekânlı bir bölümünde bulunmaktadır. Türbenin içinde yedi sanduka vardır. Sandukaların üstü yeşil örtülerle kaplanmıştır. (Fotoğraf: 10) Yöre halkının inancına göre türbede Şeyh Hamza Sultanın mürşidi Habib-i Karamanî altı müridiyle beraber yatmaktadır. (Kaynak Kişi: 8)

Yedi Uyurlar Türbesi, Hoşisamlar Türbesi ile birlikte ziyaret edilir. Habib-i Karamanî Hazretlerinin ve müritlerinin ruhlarına İhlâs ve Fatiha sureleri okunur. Yöre halkı türbeyi cuma namazlarından sonra ziyaret eder. Herhangi bir hastalığa çare bulmak için Hoşisamlar Türbesi'ni ziyaret edecek olanlar, öncelikle Yedi Uyurlar Türbesi'ne gelirler. (Kaynak Kişi: 8)

III. Bayramören İlçesi Türbeleri

A) Âşık Hasan Türbesi (Merkez)

Âşık Hasan Türbesi, Bayramören ilçesindeki mezarlığın yakınlarındadır. Türbeye oldukça taşlık bir yoldan gidilir. Türbe, kerestelerle kaplı çardak görünümlü bir yapı içindedir. Kaynak kişinin verdiği bilgilere göre 1970'li yıllarda türbenin çevresi taşlarla kaplanmış; ahşap kısmı da 2006'da yapılmıştır. İçinde dört sanduka bulunmaktadır, sandukaların üstü yeşil örtülerle ve namazlıklarla kaplanmıştır. Türbede Âşık Hasan'ın haricinde oğlu ve iki müridinin yattığına inanılmaktadır. (Fotoğraf: 11)

Türbeye genellikle çocuğu olmayan kadınlar bir çocuk dilemek için gelirler. Bunun haricinde yöre halkı türbeyi yağmur duasında ziyaret eder. Askere ya da hacca gidecek olanlar türbeyi ziyaret ederek memleketlerinden ayrılırlar. Dilekler gerçekleşirse türbeye tülbent, seccade gibi ibadet esnasında ziyaretçilerin kullanacağı eşyalar bırakılır. Dileğin gerçekleşmesi için adak kurbanı adanmışsa adak kurbanı kesilir ve yöre halkına dağıtılır. (Kaynak Kişi: 9)

B) Ambar Deviren Türbesi

Türbe, köy meydanının ortasında bulunmaktadır. Tek odalı, mavi kapılı bir yapıdır. Türbenin içinde tek sanduka bulunmaktadır. Sandukanın üstü yeşil örtülerle kaplanmıştır. Türbede gelen ziyaretçilerin ibadet etmeleri için bırakılmış seccadeler, başörtüleri ve tespihler bulunmaktadır. (Fotoğraf: 12)

Türbeye çoğunlukla çocuğu olmayan kadınlar gelir çocuklarının olması için dua edip adak adarlar. (Kaynak Kişi: 10)

C) Balıdede Türbesi (Akseki Köyü)

Akseki köyünde bulunan türbe, taş bir yapıdır. Üzeri ahşap malzemeye yapılmış olan türbenin içinde tek sanduka bulunmaktadır.

Balıdede'nin gerçek isminin ne olduğuyla ilgili herhangi bir bilgi yoktur; ancak Âşık Hasan'ın oğlu olduğuna inanılmaktadır.

Türbe yöre halkı tarafından sık sık ziyaret edilir herhangi bir dileği olan kişi türbeye gelip dua eder, duasının kabul olması için Balıdede'yi aracı kılar. (Kaynak Kişi: 9)

D) Erenler Türbesi (Erenler Köyü)

Türbe erenler köyünün çıkışında kapalı bir mekân içinde, tek odalı bir yapıdır. Türbede tek kabir bulunmaktadır. Kabrin üzerine beton atılarak yükseltilmiş ve alçıyla sıvanmıştır. Üzerinde seccadeler, başörtüleri ve tespihler bulunmaktadır. (Fotoğraf: 13) Kaynak kişinin verdiği bilgilere göre türbeyi çevreleyen duvarlar 2007 yılında bir hayırsever tarafından yapılmıştır. (Kaynak Kişi: 11)

Türbeye çocuğu olmayan kadınlar, hasta çocuklar getirilerek dertlerine derman ararlar. Türbe yöre halkının sık sık ziyaret ettiği bir mekândır. Düğünlerde baba evinden çıkan gelin, oğlan evine gitmeden önce türbenin etrafında üç kez dolandırılır. Askere veya hacca gidecek olanlar köyden ayrılmadan önce türbeyi ziyaret ederler. Herhangi bir dilek için kurban adanmışsa dilek gerçekleşince adak kurbanı türbenin yakınlarında kesilip köy halkına dağıtılır. Ayrıca yöre halkı yağmur dualarını da türbede yapmaktadır. (Kaynak Kişi 11)

E) Isıtma Türbesi (Dolaşlar Köyü)

Dolaşlar köyünde bulunan türbe, köy camiinin yanında açık bir alandadır. Kaynak kişinin verdiği bilgilere göre yirmi yıl önce türbenin etrafı taşlarla çevrilmiştir. Günümüzde türbe tellerle çevrelenmiş ve üstü yeşillendirilmiştir. (Fotoğraf: 14)

Türbeye eskiden "sıtma" hastalığına çare bulmak için gelinir ve dua edilirmiş. Ancak günümüzde bu hastalık yaygın olmadığı için yöre halkı herhangi bir dileğin gerçekleşmesi için türbeyi ziyaret etmekte türbede yatan

zâtın ruhuna Fatiha ve İhlas surelerini okuyarak hediye etmektedirler.
(Kaynak Kişi: 12)

F) Dolaşlar Türbesi (Dolaşlar Köyü)

Dolaşlar köyünün yukarısında, patika bir yolun üst tarafında, ağaçlık bir alanda bulunan türbenin etrafı kayalarla çevrilmiştir. (Fotoğraf: 15)

Türbeye genellikle çocuğu olmayan kadınlar gelip çocuklarının olması için dua ederler. Türbede yatan zatın kerametiyle doğduğuna inanılan çocuklara “Satı, Saniye veya Satılmış” adları koyulur. Bunun haricinde yörede zayıf, cılız, hasta, sürekli ateşlenen çocuklar getirilip türbenin yanında bir müddet uyutulur. Böylece çocuğun iyileşeceğine inanılır. (Kaynak Kişi: 12)

IV. Çerkeş İlçesi Türbeleri

A) Kısaç Köyü Türbeleri

Kısaç köyünde yöre halkının “Aşağı Türbe” ve “Yukarı Türbe” diye adlandırdıkları iki türbe bulunmaktadır. Aşağı Türbe, köy meydanında tek odalı, içinde bir sanduka bulunan beton bir yapıdır. Daha önceleri açık bir alanda olan türbe, kaynak kişinin verdiği bilgilere göre üç beş sene evvel bir hayırsever tarafından yaptırılmıştır. (Fotoğraf: 16) Yukarı Türbe ise köyün üst tarafında, ormanlık alanda köy mezarlığının içindedir. Türbede üç sanduka bulunmaktadır. (Fotoğraf: 17)

Çeşitli hastalıklara çare bulmak için her iki türbe de yöre halkı tarafından ziyaret edilir ve türbelerden alınan toprak hastalıklara şifa olması için suyla karıştırılıp içilir. Yörede yağmur duaları bu türbelerde yapılmaktadır. (Kaynak Kişi: 13)

B) Yel Türbesi (Halkoğlu Köyü)

Halkoğlu köyünde bulunan Yel Türbesi, köy meydanında etrafı taşlarla çevrili, bahçe görünümlü açık bir alandadır. Kaynak kişinin verdiği bilgilere göre türbe, yaklaşık seksen yıl önce çevrelenmiştir. Yöre halkı, türbenin define arayanlar tarafından sürekli tahrip edildiğini söylemektedir. (Fotoğraf: 18), (Kaynak Kişi: 14)

Türbede yatan zatın kimliği hakkında yörede bir bilgi yoktur. Türbeye “romatizma ve siğil” hastalıklarına çare bulmak için gelinir. Ziyaretçiler, rahatsız oldukları yerlere türbenin toprağını sürerler ve iyileşmek için dua ederler. Yel Türbesi, yöre halkı tarafından ziyaret edilir. (Kaynak Kişi: 14)

C) Isıtma Türbesi (Kiremitçi Köyü)

Kiremitçi köyünde bulunan Isıtma Türbesi, tek odalı bir yapıdır. İçindeki kabrin üzerinde “Sahibul Hayrat Ruhuna Fatiha” yazmaktadır. (Fotoğraf: 19) Kaynak kişinin verdiği bilgilere göre daha önce bakımsız bir

halde bulunan türbe, köyün yerlilerinden olan Durmuş Şahinoğlu ve Ahmet Şahinoğlu tarafından 2006 yılında yaptırılmıştır. (Kaynak Kişi: 15)

Yörede türbede yatan zat hakkında bir bilgi toktur. Isıtma Türbesi'ne eskiden "sıtma" hastalığına çare bulmak için gelinirmiş. Günümüzde bu hastalık yaygın olmadığı için yöre halkı türlü hastalıklara şifa aramak için türbeye gelmektedir. Hastalar, rahatsızlık hissettikleri yerlere türbenin toprağını sürerler ve hastalığın iyileşmesi için dua ederler. Yörede çocuklar yürümeye başladıkları zaman bu türbeye getirilir, hayırlı bir ömür sürmeleri için dua edilir. İslam dini için kutsal sayılan günlerde yöre halkı türbeyi ziyaret eder. Köydeki yağmur duaları da Isıtma Türbesi'nde yapılır. (Kaynak Kişi: 15)

D) Çoban Dede Türbesi (Aydınlar Köyü)

Aydınlar Köyü'nün Kınık Mahallesi'nde bulunan Çoban Dede Türbesi, köyün girişinde etrafı taşlarla ve tel örgülerle çevrili bir mezar şeklindedir. Kaynak kişinin verdiği bilgilere göre türbenin çevresi, otuz sene önce bir hayırsever tarafından yapılmıştır. (Fotoğraf: 20), (Kaynak Kişi: 16)

Türbenin toprağı, yörede hastalanan hayvanlara sürülür. Kaynak kişinin verdiği bilgilere göre eskiden herhangi bir dileğin gerçekleşmesi için türbeye çaput bağlanırmış. Günümüzde bu uygulama yapılmamaktadır. Bayram sabahları, yöre halkı bayramlaşmak için türbeye gelir; ayrıca köyde yağmur duaları da Çoban Dede Türbesi'nde yapılır. (Kaynak Kişi: 16)

E) Şeyhdoğan Köyü Türbeleri

Şeyhdoğan köyünde dört türbe bulunmaktadır. Bunlar: Şeyh Kudbiddin Türbesi, Kabal Dede Türbesi, Kara Abdullah Türbesi ve Sarıkız Türbesi'dir. Bunlardan Şeyh Kudbiddin Türbesi, köyün içinde etrafı duvarlarla çevrili bahçe görünümünde açık bir alandadır. Türbede üç tane kabir bulunmaktadır. (Fotoğraf: 21) Yöre halkına göre Şeyh Kudbiddin, Çerkeş ilçe merkezinde türbesi bulunan Pîr-i Sanî Çerkeşî Hacı Mustafa Efendi'nin mürididir. Türbe, İslâm dini için kutsal sayılan günlerde yöre halkı tarafından ziyaret edilir. Bunun haricinde herhangi bir dileği olanlar, türbeyi ziyaret

ederek Şeyh Kudbiddin'in ruhuna İhlâs ve Fatiha surelerini okuyarak hediye ederler, dileklerinin gerçekleşmesi için Şeyh Kudbiddin'i aracı kılarlar. Yörede askere veya hacca gidecekler de köyden ayrılmadan bu türbeyi ziyaret ederler. (Kaynak Kişi: 17)

Kabal Dede, Kara Abdullah ve Sarıkız türbeleri köyün dışındaki arazilerde bulunmaktadır. Yöre halkı konuşamayan, yürüyemeyen çocukları ve felçli hastaları Kabal Dede Türbesi'ne götürerek şifa arar. Bu türbenin toprağının bu tür hastalıklara şifa verdiğiğine inanılır. Hastalar iyileşirse adak kurbanı kesilip dağıtılır. Yörede ziyaret edilen bir başka türbe de Sarıkız türbesidir. Anlatılara göre Sarıkız, zaman zaman bir geyiğe binerek Kabal Dede Türbesi'ni ziyaret eder. Yörede yağmur duaları ise Kara Abdullah Türbesi'nde yapılır. (Kaynak Kişi: 17)

F) Aliözü Köyü Türbeleri

Aliözü köyünde köy mezarlığının içinde Aliözü Türbesi diye adlandırılan kubbeli, tek odalı, yeşil bir türbe bulunmaktadır. İnanişaya göre kapının hemen yanında bulunan kabir, Murtaza Efendi'ye, yan yana bulunan üç kabirden ortadaki Murtaza Efendi'nin oğlu Mustafa Efendi'ye, bu kabrin sağındaki Mustafa Efendi'nin oğlu Murtaza Efendi'ye; solundaki Murtaza Efendi'nin oğlu Mehmet Efendi'ye aittir. (Fotoğraf: 22, 23), (Kaynak Kişi: 18) Yani türbede Murtaza Efendi, oğlu ve torunları yatmaktadır. Köy camiiinde bu şeyhlere ait olduğuna inanılan dört asa ve seccade olarak kullandıkları bir geyik postu bulunmaktadır.

Köy mezarlığında ayrıca Şeyh Recep Efendi'ye ait olduğuna inanılan bir türbe de vardır. (Kaynak Kişi: 18) Açık bir alanda bulunan bu türbe çevrelenmiş, mozaikle kaplanmış ve demir parmaklıklarla koruma altına alınmıştır. (Fotoğraf: 24)

Köyün yüksekçe bir tepesinde Uzun Dede Türbesi bulunmaktadır. Açık bir alanda bulunan kabrin uzunluğu yaklaşık 15 metredir. Yöredeki inanişaya göre türbede köyün yerlilerinden Kavasoğulları sülalesine mensup bir zat yatmaktadır. (Fotoğraf: 25), (Kaynak Kişi: 18)

Aliözü köyündeki tarlaların ortasında yöre halkının “baş ağrısı çamı” diye adlandırdıkları bir çam ağacının yanında Sinan Dede Türbesi vardır. (Fotoğraf: 26) Kaynak kişinin verdiği bilgilere göre bu çamın önünde bulunan silindirik şeklindeki taşın üzerinde haç işareti bulunmuş ve köyün yaşlılarının tavsiyesiyle bu işaret kazınmıştır. (Kaynak Kişi: 18)

G) Pîr-i Sâni Çerkeşî Hacı Mustafa Efendi Türbesi (Merkez)

Türbe, ilçe merkezindeki Kadınşah Camii bitişiğindedir. Türbeye caminin içinden geçilerek girilir. Dış cephesi moloz taşla yapılmış türbenin üstü kubbelidir. İçinde Pîr- Sâni Hazretleri'ne ait olduğuna inanılan bir sanduka bulunmaktadır. Sandukanın etrafında demir parmaklıklar vardır.

Pîr-i Sâni Efendi'nin çocukları ve torunları:

Şeyh Mehmet Efendi: “Büyük Deli Şeyh” diye bilinir. Birinci postnişindir. Tahir, Cüneyt, Mustafa, Muhyiddin adlarında dört oğlu vardır. Mustafa'nın oğlu Mehmet beşinci postnişin olmuştur. Mustafa'nın kızı Zehra'dan doğan Şeyh Hüseyin Peykarcıoğlu son postnişindir.

Şeyh Hacı Mes'ud Efendi: İkinci postnişindir. Pîr-i Sâni Hazretleri'nin en küçük oğludur. Annesi Sultan Mahmud Adli'nin bağışladığı cariyedir. Şeyh Mehmet adında bir oğlu olup, “Küçük Deli Şeyh” diye tanınmıştır. Hac sırasında Mekke'den Medine'ye giderken Rabiğ'de vefat etmiştir.

Osman Efendi: Ankara'da yaşamıştır. İlim ve fazilet sahibi bir zat olarak yetişmiş ve Ankara Müftülüğü'nde bulunmuştur. Ahmet Refi ve Mehmet Tevfik adında iki oğlu olmuştur.

Emine Hanım: Pîr-i Sâni'nin kızı olan Emine Hanım, dergahın imamı, Pîr-i Sâni'nin halifelerinden Buharalı Şeyh İbrahim Efendi ile evlenmiş, kendilerinden Hacı Mustafa Efendi dünyaya gelmiştir. Çerkeş Müftülüğünde bulunan Hacı Mustafa Efendi Aksaray yakınlarında Sofular Camii'nin bahçesinde yatmaktadır. (erişim: www.buyukgenc.azbuz.com)

Pîr-i Sâni Hacı Mustafa Efendi'nin türbesi, Çerkeş'in ve Çankırı'nın önemli ziyaret yerlerindendir. İslam dini için kutsal sayılan günlerde yöre halkı türbeyi ziyaret eder. Baba evinden çıkan gelinler, oğlan evine gitmeden önce

türbeye getirilir evliliklerin hayırlı olması için dua edilir. Hacca veya askere gidecek olanlar, yöreden ayrılmadan önce türbeyi ziyaret ederler. Türbeye çeşitli hastalıklara çare bulmak için gelenler de çoktur. Özellikle akıl hastaları ve sara hastaları türbeye getirilerek iyileşmesi için dua edilir. Yöredeki yağmur duaları da türbede yapılır. (Kaynak Kişi: 19)

H) Vehbi Sultan Türbesi (Merkez)

Çerkeş ilçe mezarlığında açık bir alanda bulunan türbenin etrafı tel örgülerle çevrelenmiştir. Türbede toplam altı kabir bulunmaktadır. Pîr- Sâî Hazretleri'nin dedesi olarak bilinen Vehbi Sultan'ın Horasan'dan geldiğine ve Çerkeş'e yerleştiğine inanılmaktadır. Vehbi Sultan'ın türbesi Pîr-i Sâî Hacı Mustafa Efendi'nin türbesiyle birlikte ziyaret edilir. (Kaynak Kişi: 19)

V. Eldivan İlçesi Türbeleri

A) Hacı Murad-ı Velî Türbesi (Seydiköy)

Eldivan ilçesi, Seydiköy’de Hacı Murad-ı Veli Camii’nin yanında yer alan türbe, caminin doğu duvarına bitişiktir. Kare planlı ve üzeri kubbe ile örtülüdür. Türbenin ön kısmında ahşap tavanlı bölümde Hacı Murad-ı Velî’nin oğlu Abdulgaffar’ın ve kızlarının yattığına inanılan sandukalar bulunmaktadır. (Fotoğraf: 27, 28) Ayrıca türbede yörede kutsal sayılan iki “göktaşı” vardır. Yanındaki cami ile birlikte bu türbenin de ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. (Kaynak Kişi: 20)

Çankırı’nın önemli ziyaret yerlerinden biri olan Hacı Murad-ı Velî Türbesi’ne çeşitli hastalıkların tedavisi için, dileklerin gerçekleşmesi için sık sık gelinir. Özellikle çocukları olmayan kadınlar türbeye gelerek dua ederler, “satılma” adı verilen uygulamayı yaparlar. Bu uygulama için birkaç kadın türbeye gelir, çocuğu olmayan kadının yemenisinden tutularak yürütülür, bu sırada “bu kadını getirdim satmaya, ardına buzağısını katmaya” şeklinde sözler tekrarlanarak türbenin etrafında üç kez dönülür. Ayrıca yörede yağmur duaları da bu türbede yapılmaktadır. Türbede yıl boyunca sayısız adak kurbanı kesilir. (Kaynak Kişi: 20)

B) Hacı Zekeriya Türbesi (Sarıtarla Köyü)

Sarıtarla köyünün meydanında bulunan türbede Hacı Zekeriya’nın ve oğlu Necip’in yattığına inanılmaktadır. Türbe, kerpiç bir yapıdır. Hacı Zekeriya’nın yattığına inanılan kabrin üstü, yeşil örtülerle ve namazlıklarla süslenmiştir. Türbenin duvarlarına halılar asılmıştır. (Fotoğraf: 29)

Yörede yapılan yağmur duaları Hacı Zekeriya’nın türbesinde gerçekleştirilir. Ayrıca aşure aylarında tüm köylülerin katılımıyla yapılan aşureler beraberce yenilir. Hacı Zekeriya Türbesi köy halkı tarafından ziyaret edilir. (Kaynak Kişi: 20)

VI. Ilgaz İlçesi Türbeleri

A) Alıç Türbesi (Alıç Köyü)

Alıç köyünde bulunan türbe, köy mezarlığının içinde ahşap bir yapıdır. Kaynak kişinin verdiği bilgilere göre 1943'te türbenin çevresi ahşapla kaplanmış, 2007'de de dış cephesine duvar çekilmiştir. Türbenin içinde üç sanduka bulunmaktadır. (Fotoğraf: 30) İnanışa göre türbede yatan zatlar üç kardeştir ve Horasan'dan gelmişlerdir. (Kaynak Kişi: 21)

Türbenin yanında kurumuş bir çam ağacı bulunmaktadır. Yöre halkı, bu ağacı kutsal saymakta ve bu ağaçtan yapılan çıranın alevinin yeşil bir renk çıkardığını söylemektedir. Yörede bu ağacın çırası sadece adak kurbanları pişirilirken kullanılır. (Kaynak Kişi: 21)

Türbeye çocuğu olmayan kadınlar çocuk dilemek için gelirler. Bu yolla çocuk sahibi olduklarına inananlar doğan çocuğa "Satı" ya da "Satılmış" adını koyarlar. Baba evinden çıkarılan gelinler, oğlan evine gitmeden önce Alıç Türbe'sine getirilir ve türbenin çevresinde üç kez dolaştırılır ve evliliklerinin hayırlı olması için dua edilir. "Sara" hastaları ve büyüden kurtulmak isteyenler türbeye gelip dua ederler. Çeşitli hastalıklardan muzdarip olanlar, türbenin toprağını alarak hasta yerlerine sürerler. Dileklerinin gerçekleşmesi için adak adayanlar dilekleri gerçekleşirse türbede adak kurbanı keserler. Ayrıca köyde yağmur duaları da Alıç Türbesi'nde yapılmaktadır. (Kaynak Kişi: 21)

B) Akçaören Türbesi (Akçaören Köyü)

Ilgaz'ın Akçaören köyünde bulunan türbe, kerpiç bir yapıdır. Sözlü kaynaklara göre türbe binası eskiden Şeyh Şakir Efendi'nin eviymiş. Türbenin içinde iki sanduka bulunmaktadır. Türbenin tavan kısmı ahşap malzemeye kaplanmış. Sandukaların olduğu kısım ahşap bir bölmeyle ayrılmıştır. (Fotoğraf: 31) Kaynak kişinin verdiği bilgilere göre türbede Nakşibendi tarikatına bağlı Şeyh Şakir Efendi ve kızı Adeviye Hanım yatmaktadır. Türbede Şeyh Şakir Efendi'ye ait olduğuna inanılan bir hırka ve tespih bulunur. (Kaynak Kişi: 22)

Kaynak kişi, eskiden daha çok felçli hastaların ve sara hastalarının gelip türbede bir müddet kalıp dua ettiklerini söylemektedir. Günümüzde bu tür rahatsızlıklara çare bulmak için gelenlerin sayısı hayli azalmıştır. Türbeye genellikle herhangi bir dileği olanlar, askere gidecek olan delikanlılar, oğlan evine gidecek olan gelinler gelip dua ederler. Herhangi bir dilek için adak adanmış ve dilek gerçekleşmişse adak kurbanı türbenin yakınlarında kesilip yöre halkına dağıtılır. (Kaynak Kişi: 22)

C) Kayı Türbesi (Kayı Köyü)

Kayı köyünde köy camiinin yanına yapılmış Kayı Türbesi'nde tek sanduka bulunmaktadır. Türbenin yapımında ahşap malzeme kullanılmıştır. İçindeki sanduka yeşil örtüyle kaplanmıştır. (Fotoğraf: 32)

Türbede yatan zatın kim olduğuyla ilgili bilgiler köydeki caminin yapılışıyla ilgili bazı anlatılarla i içe geçmiştir. Yukarı Türbe'de türbe duvarına asılmış bilgilere göre cami, Hicri 719, Miladi 1300 yılında Selçuklular devrinde yapılmıştır. Cami dıştan 120 metre kare olup tamamen taştan ve 120 cm kalınlığında duvarla inşa edilmiştir. Ancak inşaatta kesme değil doğal taş kullanılmıştır. İ meknların cemaat için net alanı 61 metre karedir. Cami kapısı eğilmeyince girilmeyecek yüksekliktedir. Caminin minaresi ahşaptır. Günümüze kadar kubbenin dış örtüsü ve minaresi bir kaç kez tamir grmştir. Cami kapısı üzerinde bulunan orijinal kitabesi Arapça ve Farsça yazılmış olup kitabede şeyh Muharrem ve şeyh Mahmut hayrına yapıldığı yazılır.

Kayı köyü ve evre köylerinin (Güney, Açıklar, Kırışlar, İlıkavak) halkı caminin bir gecede yapıldığına inanır. Bu yüzden Kayı Camii kutsal kabul edilmektedir. Kayı köyünde ve civar köylerde yaşayanlar, yakın zamana kadar "Kayının camisi çarpsın ki..." diyerek yemin ederlermiş. (Kaynak Kişi: 23)

Eskiden köy camiinin içinde bir direk bulunuyormuş. Günümüzde bu direk, bir dolabın içine yerleştirilip kamufle edilmiştir. ocuğu olmayanlar bu direğe çaput bağlayıp, adak adar ve çocuklarının olması için dua ederlermiş.

Halen çocuğu olmayan kadınlar Şeyh Muharrem'in türbesine gelip çocuklarının olması için dua etmektedirler. Türbeye sara hastalığına çare bulmak için gelenler, türbede bir müddet kalıp hastalıklarına çare aralar. Akıl hastaları ise türbede bir süre uyutulur, böylece bu hastalıktan kurtulacaklarına inanılır. Köydeki yağmur duaları da Şeyh Muharrem'in türbesinin yakınlarında yapılmaktadır. Yağmur dualarında kurban kesilip pilav pişirilir. Çeşitli dilekleri olanlar da türbeye gelip dileklerinin gerçekleşmesi için dua ederler. Adak kurbanları türbenin yakınlarında kesilip köy halkına dağıtılır. (Kaynak Kişi: 23)

D) Eskice Türbeleri (Eskice Köyü)

Eskice köyündeki yüksek tepede karşılıklı tek odalı, iki türbe bulunmaktadır. Bu türbelerden birinde tek sanduka; diğesinde iki sanduka vardır. İki sandukanın bulunduğu türbenin tabanı halılarla kaplanmış, kabirlerin üzerine yeşil örtüler örtülmüştür. (Fotoğraf: 33) Diğeri türbenin yapımı halen devam etmektedir. (Fotoğraf: 34)

Eskice köyü türbelerine civar köylerden de ziyaretçiler gelir. Ziyaretlerde namaz kılınır, herhangi bir dilek varsa gerçekleşmesi için dua edilir. (Kaynak Kişi: 24)

E) Şeyh Yunus Türbesi (Şeyh Yunus Köyü)

Şeyh Yunus Türbesi köy camiinden yaklaşık 100 metre kuzeyde, hâkim bir tepe üstündedir. Türbenin etrafı taşlarla çevrilmiştir. Yöre halkından alınan bilgilere göre türbenin çevresi kapatılmış; ancak belli bir süre sonra nedensiz yere yıkılmıştır. Türbede bulunan mezar taşında "Ziyaretten murat duadır, bugün bana ise yarın sanadır, (H.700)" yazmaktadır. (Fotoğraf: 35) Türbenin yakınlarına gelen ziyaretçilerin ibadet etmeleri için küçük bir mescit, türbeye giden yola da mermer merdivenler yapılmıştır.

Köyde her yedi senede bir Şeyh Yunus Şenlikleri düzenlenir. Bu şenliklerde yedi tane büyükbaş hayvan kesilir, pilavlar pişirilir ve civar

köylerden gelen misafirlerle topluca yenilir. Türbeye genellikle çocuğu olmayan kadınlar ve çocuklarını düşüren kadınlar gelip Şeyh Yunus'u aracı koyarak Allah'tan bir çocuk dilerler. Şeyh Yunus'un kerametiyle doğduğuna inanılan çocuklara "Yunus" ya da "Satı" adı verilir. Bunun haricinde türlü dilekleri olan kişiler de türbeye gelip dua ederler. Şeyh Yunus Türbesi'ne Çankırı'nın değişik yerlerinden ziyaretçiler gelir. (Kaynak Kişi: 25)

F) Hacı Kuşçu Efendi Türbesi (Cendere Köyü)

Hacı Kuşçu Efendi'nin türbesi Cendere Köyü sınırları içerisinde köye ve çevreye hâkim bir tepe üzerindedir. Türbesinin üzerinde herhangi bir kitabe yoktur. (Fotoğraf: 36) Türbenin hemen yanında içi oyulmuş ağzı kapaklı bir taş vardır. Gelip geçenlerin su içmesi için içine su konulmaktadır. Anlatılara göre bu zat, Ilgaz ve çevresini çekirge sürüsü istila ettiğinde çekirgeleri uzaklaştırmasından sonra Hacı Kuşçu Efendi diye anılmaya başlamıştır. (Kaynak Kişi: 2)

G) Yağlı Dede Türbesi (Kavaklı Köyü)

Kavaklı köyü, Ören mevkiinde bulunan türbenin etrafı taşlarla çevrilidir. Türbenin içinde üstü oyuk bir dikili taş bulunmaktadır. Yöre halkı türbeyi genellikle yağmur dualarında ziyaret eder. Yağmur duasında kesilen kurbanın yağı türbenin içinde bulunan dikili taşın oyuk kısmına doldurulur. Türbe ziyaretlerinde bu yağ, çeşitli hastalıklara çare bulmak için ağrıyan sızlayan yerlere sürülür. (Kaynak Kişi: 2)

H) Ilgazlı Hacı Baba (Şeyh Ahmet Abduşoğlu-Cendere Köyü)¹

Şeyh Ahmet Abduşoğlu, Ilgaz ilçesinin Aşağıdere köyünde 1890 yılında dünyaya geldi. Babası Hacı Mahmut Efendi, annesi Ayşe Hanım'dır. Mahmut Efendi bu köyün imam hatibi iken oğlunu hafızlığa başlatır ve küçük Ahmet, kısa bir sürede, henüz yedi yaşında iken, köyün hocalarında

¹ Ilgazlı Hacı Baba ile ilgili bilgiler, Abdülkerim Abdulkadiroğlu'nun "Şeyh Ahmet Abduşoğlu" adlı kitabından alınmıştır.

Cengizoglu Hoca Mehmet Efendi'den hıfzını ikmal eder. Çok geçmeden de babası Rahmet-i Rahman'a kavuşur. Annesi Ayşe Hanım, oğlunun üstün zekâsını sezerek tahsil için onu İstanbul'a gönderir. Küçük Ahmet, İstanbul'da Fatih Medresesi'ne devam ederek dersiâmdan merhum Hasan Fehmi Başoğlu'ndan mantık, Safranbolulu merhum İsmail Necati Efendi'den hadis tahsil eder ve icazetname alır. Ayrıca Fatih dersiamlarından merhum Şevket, Dalgıç Süke Bağarası (?) Bahri ile Abdurrahman Efendilerden de dinî ve fennî ilimler tahsil ederek icazetname alır. Böylece o zamanın kuvvetli ve şöhretli hocalarının tedrisinde yetişir.

Ahmet Efendi, tahsilini tamamlayıp İstanbul'dan memleketi olan Ilgaz'a dönünce doğduğu köy olan Aşağıdere'de altı yıl kadar imam hatiplik, bir buçuk yıl kadar adliyede zabıt kâtipliği yapar. Memuriyet hayatı kısa süren Ahmet Efendi, bilhassa 1950'den sonra kendi köşesine çekilerek öteden beri esas meşgalesi olan talebe yetiştirme konusunda bütün zamanını hasreder. Ahmet Efendi'nin devlet memuriyetinden isteği ile ayrılmasının esas sebebi, verilen maaşlara şüpheli birtakım paraların karışmış olması endişesidir. Tarlasının, bağının ve bahçesinin ziraatı ile meşgul olarak onların geliri ile kimseye muhtaç olmadan geçimini sürdürmüş ve şerefli bir hayat yaşamıştır.

Ahmet Efendi, iki evlilik yapmıştır. Birinci hanımı Cendere köyünden Hatice Hanım'dır. Bir evin bir kızı olduğu için bu evlilik içgüveyi bir evlilik olmuştur. Hatice Hanım'ın yakalandığı bir hastalıktan dolayı vefat etmesi üzerine aralarında akrabalık bağı bulunan Okçular köyünden Servinaz Sıdika Hanım ile ikinci evliliğini mecburen yapmış; iki hanımının da aile mirasları olduğu gibi Ahmet Efendi'ye kalmıştır. İkinci hanımı kendisinden altı ay sonra vefat etmiştir. Ahmet Efendi Cendere köyünün kabristanında hanımlarının arasında yatmaktadır. (Fotoğraf: 37)

Ahmet Efendi'nin birinci evliliğinden Ayşe adında bir kız çocuğu olur. İkinci evliliğinden ise Mehmet, Said, Selim ve Ali adlarında dört oğlu ve Saide adında bir kızı dünyaya gelmiştir.

Ahmet Efendi'nin hilafet aldığı zat Kastamonu'nun Devrekani İlçesi'nde metfun Nakşibendilik'in son devir önemli şeyhlerinden Hacı Merdan Efendi'nin halifesi Çankırı Yapraklı ilçesinden Şeyh Mustafa Tuhtî Efendi'dir.

VII.Korgun İlçesi Türbeleri

A) Mitik Türbesi (Merkez)

Korgun ilçe merkezinde bulunan türbe, Mitik Camii'nin altındadır. Küçük bir oda şeklinde olan türbede karşılıklı iki sanduka bulunmaktadır. Sandukalar camekân içine alınmıştır.

Türbe, yöre halkı tarafından sık sık ziyaret eldir. Türbede yatan zatların ruhlarına ihlâs ve Fatiha sureleri okunur. (Kaynak Kişi: 26)

B) Kuşaklı Dede Türbesi (Merkez)

Korgun ilçe merkezinin yüksekçe bir tepesinde bulunan Kuşaklı Dede Türbesi, günümüzde doğalgaz inşaatı nedeniyle tahrip edilmiştir. Yöre halkının verdiği bilgilere göre türbe önceleri açık bir alanda kenarları taşlarla çevrili bir mezar şeklindeymiş. (Kaynak Kişi: 27)

Kuşaklı Dede türbesine eskiden yöre halkı kuraklık zamanlarında yağmur duasına gidermiş. (Kaynak Kişi: 27)

C) Bicek Türbesi (Merkez)

Korgun ilçe merkezinde mezarlıkta bulunan türbe açık bir alandadır. Çevresi taşlarla çevrili olan türbede kimin yattığına ilişkin yörede bir bilgi yoktur. Mezarın başındaki iğde ağacını yöre halkı siğil hastalığına çare bulmak için kullanır. Siğil hastalığı olanlar türbeye gelip iğde ağacının dalından bir parçayı kırarlar. Üç kere İhlâs bir kere Fatiha suresini okuyarak türbeden ayrılırlar. İnanişâ göre kırılan dal kuruyup düşünce ellerdeki siğiller de kaybolur. (Kaynak Kişi: 26)

D) Ersarı Mehmet Dede Türbesi (Alpsarı Köyü)

Türbesi Korgun'un Alpsarı köyünde olan Ersarı Mehmet Dede, yöre halkının inanişâna göre Ahmet Yesevî'nin emriyle Horasan'dan bu yöreyi irşat

etmek için gelmiştir. Yöredeki anlatılara göre köyün kurucusu olan Ersarı Mehmet Dede, XII. yüzyılın sonları ile XIII. yüzyılın başlarında yaşamış, Oğuz Türklerinin Ersarı boyundandır. Türbe, kıtlık ve kuraklık zamanlarına yağmur duası için ziyaret edilir. Ersarı Mehmet Dede'nin türbesinde yapılan yağmur duasından sonra yedi gün içinde yağmur yağacağına inanılmaktadır. (Kaynak Kişi: 28)

VIII. Kurşunlu İlçesi Türbeleri

A) Çal Türbesi (Merkez)

Kurşunlu merkezde bulunan türbe taş bir yapıdır. Çevresinde tek tük evler bulunmaktadır. Türbenin giriş kapısı küçük bir odaya açılır. Bu odanın sol tarafında sandukanın bulunduğu bölüm vardır. Sandukanın üstü yeşil örtülerle kaplanmıştır. Gelen ziyaretçilerin ibadet etmeleri için odaya gerilmiş bir ipe seccadeler ve başörtüleri asılmıştır. Ayrıca Kuran okumak için bir rahle koyulmuştur. (Fotoğraf: 38)

Yöre halkı, türbede yatan zatın kim olduğuyla ilgili kesin bir bilgiye sahip değil; ancak Atkaracalar'daki Şeyh Hamza Sultan'ın soyundan geldiğine inanılmaktadır. Genellikle ramazan aylarında ve kandil gecelerinde ziyaret edilen türbeye her gün bir ibrik su bırakılmaktadır. Bu suyla türbede yatan evliyanın abdest aldığına inanılmaktadır. (Kaynak Kişi: 29)

Türbeye genellikle felçli hastalar getirilir. Bu tür rahatsızlığı bulunan hastaların türbede bir müddet kalıp dua ettikten sonra iyileştikleri söylenmektedir. Ayrıca herhangi bir konuda dileği olan kişiler, türbeyi ziyaret etmekte ve dileğinin gerçekleşmesi için dua etmektedir. (Kaynak Kişi: 29)

B) Çırdak Türbesi (Çırdak Köyü)

Çırdak türbesi köy mezarlığının içinde tek odalı bir yapıdır. Türbede Şeyh Ahmet adında bir zatın yattığına inanılmaktadır. Kaynak kişinin verdiği bilgilere göre türbenin içinde bulunan diğer sandukalar Şeyh Ahmet'in karısına ve çocuklarına aittir. Sandukaların hepsi yeşil örtülerle kaplanmıştır. Şeyh Ahmet'e ait olduğuna inanılan sanduka, diğerlerinden daha yüksekçe yapılmıştır. Türbede ayrıca dilekleri gerçekleştirenlerin getirdiği ve gelen ziyaretçilerin ibadet etmeleri için bırakılan başörtüleri ve seccadeler bulunmaktadır. (Fotoğraf: 39)

Yörede her cuma Çırdak Türbesi ziyaret edilir. Cuma geceleri geyiklerin gelip türbeyi ziyaret ettikleri de anlatılmaktadır. Türbeye çocukları olmayan kadınlar, askere gidecek olan delikanlılar, baba evinden çıkıp oğlan

evine gidecek olan gelinler, hacı adayları gelip dua ederler. Kaynak kişinin verdiği bilgilere göre eskiden dileklerin gerçekleşmesi için türbenin yakınındaki bir ağaca çaput bağlanırmış; ancak günümüzde bu tür bir uygulamaya rastlanmamaktadır. Yöre halkı yağmur dualarını da Çırdak Türbesi'nde yapar. (Kaynak Kişi: 30)

C) Zeyve Türbesi (Köprülü Köyü)

Köprülü köyünün girişinde köy mezarlığının içinde bulunan Zeyve Türbesi, karşılıklı tek odalı iki ayrı kerpiç yapıdan oluşmaktadır. Kaynak kişinin verdiği bilgilere göre türbede Şeyh Mehmet adında bir evliya yatmaktadır. Karşılıklı yapıların birinde Şeyh Mehmet'in, oğlunun ve torununun; diğerinde ise kızının ve hanımının yattığına inanılır. Sandukaların üstü yeşil örtülerle kaplanmıştır. Türbenin içinde namazlıklar ve başörtüleri bulunur. (Fotoğraf: 40)

Zeyve Türbesi'ne çevre köylerden de ziyarete gelenler olmaktadır. Herhangi bir dileği olan kişi ya da bir hastalığına çare bulmak isteyenler türbeye gelip namaz kılıp dua ederler. Şeyh Mehmet'in nurundan nasiplenebilmek için kabrin üzerindeki örtüye yüz sürülür. "Yel" adı verilen hastalığa çare bulmak için Zeyve Türbeye gelinir. Hastalar ağrıyan yerlerine türbeden aldıkları toprağı sürerler. Ayrıca köyde yağmur duaları da Zeyve Türbesi'nde yapılır. (Kaynak Kişi: 31)

D) İğdir Türbesi (İğdir Köyü)

İğdir Türbesi, Kurşunlu'nun İğdir köyünden geçen bir yol üzerinde bulunmaktadır. Evlerin arasında sıkışmış, tek odalı, bahçesi bulunan bir yapıdır. Türbenin içinde bir sanduka yoktur. Zeyve Türbesi'nde yatan evlialardan birinin başının yuvarlanarak günümüzde türbenin bulunduğu yere geldiği ve bu nedenle buraya bir türbe inşa edildiği anlatılmaktadır. Zeyve Türbesi'ni ziyaret edenler bu türbeyi de ziyaret ederler. Türbenin toprağının çeşitli hastalıklara deva olduğuna inanılmaktadır. (Kaynak Kişi: 31)

IX. Orta İlçesi Türbeleri

A) Elvanseydi Türbesi (Elmalık Kasabası)

Elvanseydi Türbesi, yöredeki mezarlığın tam orta yerindedir. Bu türbe, kaynak kişinin verdiği bilgilere göre 1970’li yıllara kadar taş duvarlı, ahşap çatılı, oluklu kiremit döşeli bir yapıymış. 1970 yılında eski belediye başkanlarından merhum Hasan Akdemir’in başkanı olduğu bir dernek tarafından yaptırılarak betonarme, altıgen bir yapı inşa edilmiştir. Türbenin içindeki sandukanın yeri değiştirilmemiş; ancak ahşap sanduka yerine mermer kabir yapılmıştır. Günümüzde türbenin içinde gelenlerin ibadet etmesi için bırakılmış seccadeler ve başörtüleri bulunmaktadır. Ayrıca türbede bir geyik boynuzu ve ziyaretçilerin ağrıyan yerlerine sürüp şifa bulmak için kullandıkları yörede “sivama taşı” adı verilen büyükçe bir taş vardır. Türbenin yanında adak kurbanlarını kesip pişirmek için yapılmış bir yemekhane de bulunur. (Fotoğraf: 41)

Günümüzde Elvanseydi Türbesi çeşitli hastalıkların tedavisi için, dileklerin gerçekleşmesi için, türlü sıkıntılardan kurtulmak için ziyaret edilir. Ziyaretçiler, türbede bulunan “sivama taşı”nı rahatsızlık hissettikleri yerlerine sürerler. Türbede bulunan geyik boynuzuna çaput bağlayarak dileklerinin gerçekleşmesi için dua ederler. Ayrıca türbenin toprağından alınıp hasta kişiye içirilir. Bu şekilde iyileşeceğine inanılır. Dileklerin gerçekleşmesi için adak adanmışsa dilekler gerçekleştiğinde türbenin yanında bulunan yemekhanede adak kurbanı pişirilip yöre halkına dağıtılır. (Kaynak Kişi: 32)

B) Erenler Türbesi (Kalfat Kasabası)

Kalfat Kasabası’nda bulunan Erenler Türbesi, tek odalı taş bir yapıdır. Türbenin içinde betondan yapılmış tek kabir bulunmaktadır. Kabrin üstü yeşil bir örtüyle, renk renk yazmalarla ve tespihlerle süslenmiştir. Türbede gelen ziyaretçilerin ibadet esnasında kullanmaları için bırakılmış namaz örtüleri ve seccadeler vardır. (Fotoğraf: 42)

Türbeye genellikle herhangi bir hastalığa çare bulmak için gelinir ve hastalığın iyileşmesi için dua edilir. Dileklerin gerçekleşmesi için mum yakılır, adak adanır. Erenler Türbesi, ayrıca Kalfat kasabasında yapılan yağmur dualarında ziyaret edilir. (Kaynak Kişi: 32)

C) Hoca Sinan Türbesi (Kalfat Kasabası)

Kalfat Kasabası'nda bulunan Hoca Sinan Türbesi, kasabanın çıkışıındadır. Etrafı duvarlarla çevrili olan türbedeki kabir mermer malzemeye yapılmıştır. (Fotoğraf: 43)

Yörede herhangi bir dileği olan kişi, Hoca Sinan'ın türbesini ziyaret edip dileğinin gerçekleşmesi için dua eder; Hoca Sinan'ın ruhuna İhlâs ve Fatiha surelerini okuyarak hediye eder. Ayrıca yağmur dualarında Hoca Sinan'ın türbesi yöre halkı tarafından ziyaret edilir. (Kaynak Kişi: 32)

D) Saka Baba Türbesi (Sakaeli Köyü)

Sakaeli köyünde bulunan Saka Baba Türbesi, köyün güneydoğusunda oldukça yüksek bir tepenin üzerinde, kubbeli, tek odalı beton bir yapıdır. Yapılış tarihinin 2001, olduğu yazılıdır. Saka Baba'ya ait olduğuna inanılan kabrin üzeri yeşil örtülerle kaplanmıştır. (Fotoğraf: 44)

Türbe, yöre halkı tarafından ziyaret edilir. Türbeyi ziyaret edenler, Saka Baba'nın ruhuna İhlâs ve Fatiha surelerini okuyarak hediye ederler. Herhangi bir dileğin gerçekleşmesi için adak adanmış ve dilek gerçekleşmişse kurban, türbenin yakınlarında kesilir ve yöre halkına dağıtılır. (Kaynak Kişi: 33)

E) Paşa Sultan Türbesi (Merkez)

Paşa Sultan Türbesi, Orta İlçesi'nin güneydoğusunda, Sanı yaylasının Kışla mevkiinde bulunur. Taştan yapılmış yığma bir bina olan türbenin üstü kubbelidir. Türbenin avlusunda bir kuyu bulunmaktadır.

Türbede yattığına inanılan Paşa Sultan ile ilgili değişik anlatılar vardır. Bunlara göre Paşa Sultan Osmanlı zamanında Yıldırım Beyazıt ile Timur arasında yapılan Ankara Savaşı'nda şehit düşen bir Osmanlı paşasıdır. "Ağlarkaya" adı verilen yerde çıkan kaynak suyunun Paşa Sultan ile kızının gözyaşlarından oluştuğu anlatılmaktadır. (Kaynak Kişi: 34)

Başka bir anlatıya göre Paşa Sultan, Küçük Hacı Bey köyünün kurucusunun çobanlığını yapmıştır. Hacı Bektaş-ı Velî'nin Paşa Sultan'a çeşitli hayvan hastalıklarını tedavi etmesi için el verdiğiğine inanılmaktadır. (Kaynak Kişi: 34)

Günümüzde türbe, hayvanları hastalananlar tarafından ziyaret edilir. Hayvanların türbenin çevresinde üç kez dolaştırılarak ve avluda bulunan kuyunun suyundan içirilerek iyileşeceğine inanılır. (Kaynak Kişi: 34)

X. Şabanözü İlçesi Türbeleri

A) Hacı Ali Turab-ı Veli Türbesi (Mart Köyü)

Mart köyünde bulunan Hacı Ali Turab-ı Velî Türbesi, betondan yapılmış kubbeli bir yapıdır. (Fotoğraf: 45) Türbenin girişine on iki imamın resimleri asılmıştır. (Fotoğraf: 46) Türbenin alt katında bir yemekhane bulunmaktadır. Türbede Hacı Turab-ı Velî'ye ait olduğuna inanılan eşyalar vardır. (Hacı Ali Turab-ı Velî'nin avlanırken kullandığı yay şamdanlar ve bir fener) Türbede bulunan mermer bir taş, çeşitli hastalıkları tedavi etmek için gelen ziyaretçilerin vücutlarına sürülür. (Kaynak Kişi: 35)

Türbe, yöre halkı tarafından ziyaret edilmektedir. Çeşitli hastalıklardan kurtulmak için türbeye gelenlerin sayısı fazladır. Yörede yağmur duaları da türbede yapılır. (Kaynak Kişi: 35)

B) Kızıl Deli Yahya Dede Türbesi (Kutluşar Köyü)

Kutluşar köyüne yaklaşık iki kilometre uzaklıkta bulunan Kızıl Deli Yahya Dede Türbesi kubbeli bir yapıdır. (Fotoğraf: 47) Türbenin çevresinde adak kurbanlarını kesmek için ocaklar, masalar ve sandalyeler bulunmaktadır. Türbenin bahçesinde suyunun kutsal olduğuna inanılan bir kuyu vardır. (Fotoğraf: 48)

Türbe yöre halkı tarafından ziyaret edilir. Türlü dileklerinin gerçekleşmesi için türbeyi ziyaret edenler namaz kılıp dua ederler, türbenin yakınlarındaki kuyunun yanında mum yakarlar, ağaçlara çaput bağlarlar. Türbe yakınındaki kuyuda bulunan suyun çeşitli hastalıklara şifa verdiğine inanılmaktadır. Hastalıklardan kurtulmak için türbeye gelen ziyaretçiler bu sudan içerler. (Kaynak Kişi: 35)

XI. Yapraklı İlçesi Türbeleri

A) Hacı Hafız Efendi (Hasan Sarıkaya-Merkez)

Hacı Hafız Efendi, 1872 yılında Yapraklı'da doğmuştur. Genç yaşında medrese tahsili için İstanbul'a gitmiş, Fatih Medresesi'nde on yedi yıl tahsil görmüş, icazetini oradan almıştır. Tahsilinin son on yılında Osmanlı Padişahı II. Abdülhamit'in sarayında özel imam olarak görev yapmıştır. Hafız Sami, Hafız Burhan gibi ünlü kişilerle birlikte devrin mevlithanları arasında yer almıştır. Arkadaşları tarafından 'Altın Sesli Hafız' olarak isimlendirilen Hacı Hafız, genç yaşında gittiği Hac ziyaretini sırasında okuduğu Kur'an-ı Kerim ile Mekke valisinin dikkatini çekmiş ve onun bahşişine de mazhar olmuştur. (Kaynak Kişi: 36)

Tahsilini tamamladıktan sonra memleketi olan Yapraklı'ya dönen Hacı Hafız, İkizören'de imamlık görevini üstlenmiştir. Daha sonra Yapraklı'ya gelerek yaptırdığı bir medresede eğitim vermeye başlamıştır. 1940 yılından itibaren yetiştirdiği öğrenci sayısının bin beş yüz civarında olduğu tahmin edilmektedir. Yetiştirdiği talebelerden çoğu halen din görevlisi olarak çeşitli yerlerde görev yapmaktadır. Yaşlılığın da etkisiyle bir süre sonra gözleri tamamıyla dünyaya kapanan Hacı Hafız, yaşamının son on altı yılını âmâ olarak tamamlamış ve 18 Nisan 1970'te vefat etmiştir. Türbesi Yapraklı'daki aile mezarlığındadır. (Fotoğraf 49, 50), (Kaynak Kişi: 36)

Hacı Hafız Efendi'nin öğrencilerini eğitmekteki hüneri hâlâ yörede anlatılmaktadır. Hacı Hafız Efendi, öğrencileri Kur'an okurken altmış kişilik sınıfın içinde kimin nerede yanlış yaptığını söyler ve yanlışları düzeltirmiştir. (Kaynak Kişi: 36)

Yörede Hacı Hafız Efendi'nin vefatına yakın gözlerinin görmemesi için Allah'a dua ettiği Allah'ın huzuruna bu şekilde çıkmak istediği anlatılmaktadır. (Kaynak Kişi: 36)

B) Hacı Mustafa Efendi (Mustafa Okutkan-Merkez)

1870 yılında Yapraklı'da doğmuştur. Devrin kadısı olan ağabeyi Rıfat Efendi, Hacı Mustafa Efendi'yi tahsilini yapmak üzere İstanbul'a göndermiştir. İstanbul Fatih Medresesi'nde tahsilini tamamlayıp, müderris olarak Yapraklı'ya gelmiştir. (Kaynak Kişi: 37)

C) Fethiye Türbesi (Merkez)

Yapraklı'nın ilçe merkezinde bulunan Fethiye türbesi iki katlıdır. Kare planlı olan türbenin alt katında iki bölüm vardır. Her iki bölümde de birer kabir bulunmaktadır. (Fotoğraf: 53) Türbenin üst katı ise kütüphanedir. Türbenin üzeri beşik bir tonozla örtülüdür. Üst kattaki kütüphanenin asıl girişi kuzey cephesinden olmasına karşılık, bugün güney cephesine bitişik pencereden açılan bir kapıdan girilmektedir.

Yörede Fethiye türbesinde yatan zat ile ilgili fazla bilgi yoktur. Bazılarına göre Horasan'dan gelen bir zata aittir; bazılarına göre ise türbedeki evliya Yapraklı'nın yerlisidir. Türbedeki kabirlerde baba-oğlun yattığına inanılmaktadır ve soyları "Koçyiğitler" sülalesine bağlanmaktadır. (Kaynak Kişi: 36)

Türbede ağaçtan yontulmuş bir tokmak bulunmaktadır. Ziyaretçiler, bu tokmağı ağrıyan yerlerine sürerler. (Kaynak Kişi: 36)

D) Benli Muhittin (Mustafa Elimadioğlu Şeyh Mehmet Yavsi Muhittin) Türbesi (Akyazı Köyü)

Yapraklı'nın Akyazı köyünde bulunan Benli Muhittin Türbesi'nde üç sanduka bulunmaktadır. İnaniş'a göre türbede Benli Muhittin, iki müridiyle birlikte yatmaktadır. Türbedeki sandukalar, yerden oldukça yükseltilmiş ve üzerleri yeşil örtülerle kaplanmıştır. Türbede Benli Muhittin'i tanıtan bir yazı çerçevelenip duvara asılmıştır. (Fotoğraf: 54)

Çankırı halkı tarafından ziyaret edilen Benli Muhittin Türbesi'nde kaynak kişinin verdiği bilgilere göre günümüzde odunluk olarak kullanılan

yere eskiden akıl hastaları ve sara hastaları getirilir, bu odada bir müddet uyutulurmuş. Günümüzde bu uygulama yapılmamaktadır. Çocukları olmayan kadınların türbeyi ziyaret edip adak adadıktan sonra çocuklarının olduğuna inanılır. (Kaynak Kişi: 38)

E) Yeşil Direk Tekkesi (Sazcağız Köyü)

Şeyh İsmail Rûmî, Yapraklı'ya bağlı Bağdığin (Yukarıöz) köyünde doğmuştur. Burada uzun süre çobanlık yapmıştır. Daha sonra Yapraklı'ya bağlı Sazcağız köyüne gelerek bir tekke kurmuştur. Oradan da İstanbul'a giderek irşat görevine devam etmiştir. Halveti tarikatına girmiş, bir gece rüyasında "Sen Bağdat'a gidip Abdülkadir Geylani'ye avdet edeceksin" şeklindeki sözler nedeniyle Kadiri tarikatına bağlanmıştır. Şeyh İsmail Rûmî Hazretleri 1631 yılında vefat etmiştir. Tophane'de "Kadirihâne" denilen dergâhın yanında türbesi bulunmaktadır. (Kaynak Kişi: 38)

Türbesi İstanbul'da bulunan Şeyh İsmail Rûmî'nin yaptırdığına inanılan tekke, Çankırılılar tarafından ziyaret edilir. Tekke, teravih namazları ve cuma namazları için kullanılmaktadır. Tekkenin üst bölümünde tek insanın sığabileceği çilehaneler bulunmaktadır. Tekkenin içinde yeşile boyanmış ahşap bir direk vardır. Ziyarete gelenler, bu direğe sarılırlar. İnanişâ göre elleri kavuşanların dilekleri kabul olur. (Kaynak Kişi: 38)

F) Hatip Dede (Hatip Ali Efendi) Türbesi (Buluca Köyü)

İstanbul'dan gelerek Buluca köyüne yerleştiğine inanılan Hatip Dede, köyde dut ağacı yetiştirmesiyle tanınmış. Yetiştirdiği dutları herkese ikram ettiği için çevre köylerden de onun dutlarını yemeye gelenler olurmuş. Köyün adı bu yüzden "Dutluca" diye anılıyormuş. Daha sonra "Dutluca" ismi, "Buluca" haline gelmiş. Hatip Dede'nin mezarının yanında Horasan'dan geldiğine inanılan bir zatın da mezarı bulunmaktadır; ancak bu zat hakkında yörede herhangi bir bilgi yoktur. Hatip Dede, ölünce dut ağaçlarının altına defnedilmiş. Geride kalan akrabalarına ise Kartal sülalesi lakabı verilmiş.

Türbe, her bayram, cami çıkışından sonra bütün köy halkı tarafından ziyaret edilmektedir. (Kaynak Kişi: 39)

G) Çam Dede Türbesi (Gürmeç Köyü)

Gürmeç Köyü'nde bulunan Çam Dede Türbesi'nde yöre halkının inanişına göre Horasan'dan gelen bir zat yatmaktadır. Bir anlatıya göre Çam Dede, öldükten sonra köyün üst kısmında bulunan tepede iki çamın dibine defnedilmiş.

H) Kara Dede Türbesi (Kullar Köyü)

Kara Dede'nin türbesi, Kullar köyünde Dedeyakası mevkiinde bulunmaktadır. Kara Dede'ya ait olduğuna inanılan kabrin yanında iki kabir daha bulunmaktadır. Ancak bu kabirlerin kimlere ait olduğuna dair herhangi bir bilgi yoktur.

Kara Dede'ye ait olduğuna inanılan tahta kılıç yörede yağmur dualarında kullanılmaktadır. Köyde kuraklık olduğu zaman, tahta kılıç suya konularak ıslatılır. Ardından Kara Dede'nin türbesi ziyaret edilir ve yağmur duası türbenin yanında yapılır. (Kaynak Kişi: 39)

Kaynak Kişilerin Listesi

Kaynak Kişi 1

Adı-Soyadı: Ali Kara

Doğum Tarihi: 1937

Doğum Yeri: Korgun, Çankırı

Medenî Durumu: Evli, iki çocuk; altı torun sahibi

Mesleği: Emekli devlet memuru

Anlatı Mekânı: Emir Karatekin Türbesi

Kaynak Kişi 2

Adı-Soyadı: Muharrem Baykal

Doğum Tarihi: 1956

Doğum Yeri: Çankırı

Medenî Durumu: Evli, dört çocuk; bir torun sahibi

Mesleği: Devlet memuru

Anlatı Mekânı: Cemalettin Ferruh Türbesi

Kaynak Kişi 3

Adı-Soyadı: Hüseyin Astar

Doğum Tarihi: 1934

Doğum Yeri: Çankırı

Medenî Durumu: Evli, dört çocuk sahibi

Mesleği: Emekli imam

Anlatı Mekânı: Akkız Sultan Türbesi

Kaynak Kişi 4

Adı-Soyadı: Mustafa Akçay

Doğum Tarihi: 1932

Doğum Yeri: Çankırı

Medenî Durumu: Evli, üç çocuk; beş torun sahibi

Mesleği: Çiftçi

Anlatı Mekânı: Çare Baba Türbesi

Kaynak Kişi 5

Adı-Soyadı: Ayşe Kansu

Doğum Tarihi: 1940

Doğum Yeri: Çankırı

Medenî Durumu: Evli, iki çocuk; üç torun sahibi

Mesleği: Ev kadını

Anlatı Mekânı: Toprak Baba Türbesi

Kaynak Kişi 6**Adı-Soyadı:** Huriye Gün**Doğum Tarihi:** 1927**Doğum Yeri:** Çankırı**Medenî Durumu:** Evli**Mesleği:** Ev kadını**Anlatı Mekânı:** Kaynak kişinin evi**Kaynak Kişi 7****Adı-Soyadı:** Emine Öztürk**Doğum Tarihi:** 1942**Doğum Yeri:** Çankırı**Medenî Durumu:** Bekâr**Mesleği:** Emekli devlet memuru**Anlatı Mekânı:** Kaynak kişinin evi**Kaynak Kişi 8****Adı-Soyadı:** Tevhide Kara**Doğum Tarihi:** 1936**Doğum Yeri:** Çankırı**Medenî Durumu:** Evli, iki çocuk; altı torun sahibi**Mesleği:** Ev kadını**Anlatı Mekânı:** Hoşislamlar Türbesi, Yedi Uyurlar Türbesi**Kaynak Kişi 9****Adı-Soyadı:** Alaaddin Yavuz (Âşık Hasan'ın beşinci kuşaktan torunu)**Doğum Tarihi:** 1936**Doğum Yeri:** Ankara**Medenî Durumu:** Evli, üç çocuk; yedi torun sahibi**Mesleği:** Tüccar**Anlatı Mekânı:** Âşık Hasan Türbesi**Kaynak Kişi 10****Adı-Soyadı:** şükrü Suluca**Doğum Tarihi:** 1935**Doğum Yeri:** köyü**Medenî Durumu:** Evli, beş çocuk; on iki torun sahibi**Mesleği:** Çiftçi**Anlatı Mekânı:** Ambar Deviren Türbesi

Kaynak Kişi 11**Adı-Soyadı:** İsmail Sümer**Doğum Tarihi:** 1920**Doğum Yeri:** Erenler köyü**Medenî Durumu:** Evli, dört çocuk; altı torun sahibi**Mesleği:** Çiftçi**Anlatı Mekânı:** Erenler Türbesi**Kaynak Kişi 12****Adı-Soyadı:** Satılmış Çilesiz**Doğum Tarihi:** 1954**Doğum Yeri:** Dolaşlar köyü**Medenî Durumu:** Evli, beş çocuk; üç torun sahibi**Mesleği:** Emekli devlet memuru, Dolaşlar köyü muhtarı**Anlatı Mekânı:** Isıtma Türbesi**Kaynak Kişi 13****Adı-Soyadı:** Hikmet Özdemir**Doğum Tarihi:** 1944**Doğum Yeri:** Kısaç Köyü**Medenî Durumu:** Evli, üç çocuk; beş torun sahibi**Mesleği:** Çiftçi**Anlatı Mekânı:** Kısaç Köyü türbeleri**Kaynak Kişi 14****Adı-Soyadı:** Ali Öztürk**Doğum Tarihi:** 1927**Doğum Yeri:** Halkoğlu Köyü**Medenî Durumu:** Evli, üç çocuk sahibi**Mesleği:** Çiftçi**Anlatı Mekânı:** Yel Türbesi**Kaynak Kişi 15****Adı-Soyadı:** Mehmet Yemişerözü**Doğum Tarihi:** 1922**Doğum Yeri:** Kiremitçi Köyü**Medenî Durumu:** Evli, üç çocuk sahibi**Mesleği:** Çiftçi**Anlatı Mekânı:** Isıtma Türbesi

Kaynak Kişi 16**Adı-Soyadı:** Ali Coşkun**Doğum Tarihi:** 1970**Doğum Yeri:** Kastamonu**Medenî Durumu:** Evli, üç çocuk sahibi**Mesleği:** İmam**Anlatı Mekânı:** Çoban Dede Türbesi**Kaynak Kişi 17****Adı-Soyadı:** Hasan Asar**Doğum Tarihi:** 1956**Doğum Yeri:** Şeyhdoğan köyü**Medenî Durumu:** Evli, dört çocuk; bir torun sahibi**Mesleği:** Çiftçi, Şeyhdoğan köyü muhtarı**Anlatı Mekânı:** Köy meydanı**Kaynak Kişi 18****Adı-Soyadı:** Turan Siyer**Doğum Tarihi:** 1983**Doğum Yeri:** Aliözü Köyü**Medenî Durumu:** Bekâr**Mesleği:** Veteriner**Anlatı Mekânı:** Kaynak kişinin evi**Kaynak Kişi 19****Adı-Soyadı:** Abdullah Kantar**Doğum Tarihi:** 1932**Doğum Yeri:** Çerkeş-Hacılar Köyü**Medenî Durumu:** Evli, dört çocuk; beş torun sahibi**Mesleği:** Emekli imam**Anlatı Mekânı:** Kaynak kişinin evi**Kaynak Kişi 20****Adı-Soyadı:** Fatma Kaya**Doğum Tarihi:** 1953**Doğum Yeri:** Eldivan-Seydiköy**Medenî Durumu:** Evli, üç çocuk sahibi**Mesleği:** Çiftçi**Anlatı Mekânı:** Hacı Murad-ı Velî Türbesi

Kaynak Kişi 21**Adı-Soyadı:** Mehmet Baş**Doğum Tarihi:** 1933**Doğum Yeri:** Alıç köyü**Medenî Durumu:** Evli, yedi çocuk; yirmi beş torun sahibi**Mesleği:** Çiftçi**Anlatı Mekânı:** Alıç Türbesi**Kaynak Kişi 22****Adı-Soyadı:** Ahmet Ekmekçioğlu**Doğum Tarihi:** 1947**Doğum Yeri:** Akçaören köyü**Medenî Durumu:** Evli, üç çocuk; dört torun sahibi**Mesleği:** Emekli memur**Anlatı Mekânı:** Akçaören Türbesi**Kaynak Kişi 23****Adı-Soyadı:** Davut Karabıyık**Doğum Tarihi:** 1946**Doğum Yeri:** Kayı köyü**Medenî Durumu:** Evli, dört çocuk; dokuz torun sahibi**Mesleği:** Tekstil tüccarı**Anlatı Mekânı:** Kayı Türbesi**Kaynak Kişi 24****Adı-Soyadı:** Yüksel Kara**Doğum Tarihi:** 1956**Doğum Yeri:** Çankırı Korgun**Medenî Durumu:** Evli, üç çocuk sahibi**Mesleği:** Memur**Anlatı Mekânı:** Eskice Türbesi**Kaynak Kişi 25****Adı-Soyadı:** Yunus Sinan**Doğum Tarihi:** 1951**Doğum Yeri:** Şeyh Yunus köyü**Medenî Durumu:** Evli, beş çocuk; yedi torun sahibi**Mesleği:** Şeyh Yunus köyü muhtarı, çiftçi**Anlatı Mekânı:** Köy camii

Kaynak Kişi 26**Adı-Soyadı:** Bayram Akçay**Doğum Tarihi:** 1934**Doğum Yeri:** Korgun-Çankırı**Medenî Durumu:** Evli, dört çocuk; yedi torun sahibi**Mesleği:** Çiftçi**Anlatı Mekânı:** Kaynak kişinin evi**Kaynak Kişi 27****Adı-Soyadı:** Gülsüm Kara**Doğum Tarihi:** 1933**Doğum Yeri:** Korgun-Çankırı**Medenî Durumu:** Evli, beş çocuk; yedi torun sahibi**Mesleği:** Çiftçi**Anlatı Mekânı:** Kaynak kişinin evi**Kaynak Kişi 28****Adı-Soyadı:** Yunus Baykal**Doğum Tarihi:** 1977**Doğum Yeri:** Çankırı**Medenî Durumu:** Evli, bir çocuk sahibi**Mesleği:** Güvenlik görevlisi**Anlatı Mekânı:** Kaynak kişinin evi**Kaynak Kişi 29****Adı-Soyadı:** Zülbiye Kara**Doğum Tarihi:** 1965**Doğum Yeri:** Kurşunlu-Çankırı**Medenî Durumu:** Evli, üç çocuk sahibi**Mesleği:** -**Anlatı Mekânı:** Çal Türbesi**Kaynak Kişi 30****Adı-Soyadı:** Kemal Çelik**Doğum Tarihi:** 1943**Doğum Yeri:** Çırdak köyü**Medenî Durumu:** Evli, üç çocuk; beş torun sahibi**Mesleği:** Çırdak köyü muhtarı, çiftçi**Anlatı Mekânı:** Çırdak Türbesi

Kaynak Kişi 31**Adı-Soyadı:** Ayşe Erökten**Doğum Tarihi:** 1947**Doğum Yeri:** Çankırı**Medenî Durumu:** Evli, bir çocuk, bir torun sahibi**Mesleği:** Ev kadını**Anlatı Mekânı:** Zeyve Türbesi**Kaynak Kişi 32****Adı-Soyadı:** Ali Osman Kayacı**Doğum Tarihi:** 1977**Doğum Yeri:** Elmalık Kasabası**Medenî Durumu:** Evli, bir çocuk sahibi**Mesleği:** Bakkal**Anlatı Mekânı:** Elvanseydi Türbesi**Kaynak Kişi 33****Adı-Soyadı:** Mithat Köseloğlu**Doğum Tarihi:** 1935**Doğum Yeri:** Saka Köyü**Medenî Durumu:** Evli, dört çocuk sahibi**Mesleği:** Çiftçi**Anlatı Mekânı:** Saka Baba Türbesi**Kaynak Kişi 34****Adı-Soyadı:** Safiye Köksal**Doğum Tarihi:** 1942**Doğum Yeri:** Çankırı**Medenî Durumu:** Evli, iki çocuk; dört torun sahibi**Mesleği:** Ev Kadını**Anlatı Mekânı:** Kaynak kişinin evi**Kaynak Kişi 35****Adı-Soyadı:** Halil Özcanoğlu**Doğum Tarihi:** 1952**Doğum Yeri:** Şabanözü-Çankırı**Medenî Durumu:** Evli, üç çocuk sahibi**Mesleği:** Çiftçi**Anlatı Mekânı:** Hacı Ali Turab-ı Velî Türbesi

Kaynak Kişi 36**Adı-Soyadı:** Hidayet Sarıkaya (Hacı Hafız Efendi'nin torunu)**Doğum Tarihi:** 1955**Doğum Yeri:** Çankırı-Yapraklı**Medenî Durumu:** Evli, iki çocuk sahibi**Mesleği:** Yapraklı İlçesi Halk Eğitim Merkezi Müdürü**Anlatı Mekânı:** Hasan Sarıkaya Türbesi**Kaynak Kişi 37****Adı-Soyadı:** Ahmet Şükrü Özdemir**Doğum Tarihi:** 1929**Doğum Yeri:** Çankırı-Yapraklı**Medenî Durumu:** Evli, dört çocuk sahibi**Mesleği:** Çiftçi**Anlatı Mekânı:** Hacı Mustafa Efendi Türbesi**Kaynak Kişi 38****Adı-Soyadı:** Muhittin Akyazı**Doğum Tarihi:** 1937**Doğum Yeri:** Akyazı Köyü**Medenî Durumu:** Evli, dört çocuk sahibi**Mesleği:** Çiftçi**Anlatı Mekânı:** Benli Muhittin Türbesi**Kaynak Kişi 39****Adı-Soyadı:** Hasan Kansu**Doğum Tarihi:** 1942**Doğum Yeri:** Çankırı**Medenî Durumu:** Evli, üç çocuk; iki torun sahibi**Mesleği:** Devlet memuru**Anlatı Mekânı:** Kaynak kişinin evi

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Emir Karatekin Türbesi (Çankırı-Merkez)

Fotoğraf 2: Taşmescit (Çankırı-Merkez)

Fotoğraf 3: Cemalettin Ferruh Türbesi (Çankırı-Merkez)

Fotoğraf 4: Taşmescit'te bulunan tabutların üstü örtüyle kapatılmıştır.

Fotoğraf 5: Akkız Sultan Türbesi (Çankırı-Merkez)

Fotoğraf 6: Çare Baba Türbesi (Çankırı-Merkez)

Fotoğraf 7: Toprak Baba Türbesi (Çankırı-Merkez)

Fotoğraf 8: Hoşisamlar Türbesi (Atkaracalar İlçesi-Merkez)

Fotoğraf 9: Hoşisamlar Türbesi (Atkaracalar İlçesi-Merkez)

Fotoğraf 10: Yedi Uyurlar Türbesi (Atkaracalar İlçesi-Merkez)

Fotoğraf 11: Âşık Hasan Türbesi (Bayramören İlçesi-Merkez)

Fotoğraf 12: Ambar Deviren Türbesi (Bayramören İlçesi)

Fotoğraf 13: Erenler Türbesi (Bayramören İlçesi-Erenler Köyü)

Fotoğraf 14: Isıtma Türbesi (Bayramören İlçesi-Dolaşlar Köyü)

Fotoğraf 15: Dolaşlar Türbesi (Bayramören ilçesi-Dolaşlar Köyü)

Fotoğraf 16: Kısaç Köyü Aşağı Türbe (Çerkeş İlçesi-Kısaç Köyü)

Fotoğraf 17: Kısaç Köyü Yukarı Türbe (Çerkeş İlçesi-Kısaç Köyü)

Fotoğraf 18: Yel Türbesi (Çerkeş İlçesi-Halkoğlu Köyü)

Fotoğraf 19: Isıtma Türbesi (Çerkeş İlçesi-Kiremitçi Köyü)

Fotoğraf 20: Çoban Dede Türbesi (Çerkeş İlçesi-Aydınlar Köyü)

Fotoğraf 21: Şeyh Kudbiddin Türbesi (Çerkeş İlçesi-Şeyhdoğan Köyü)

Fotoğraf 22: Aliözü Türbesi (Çerkeş İlçesi-Aliözü Köyü)

Fotoğraf 23: Aliözü Türbesi (Çerkeş İlçesi-Aliözü Köyü)

Fotoğraf 24: Şeyh Recep Efendi Türbesi (Çerkeş İlçesi-Aliözü Köyü)

Fotoğraf 25: Uzun Dede Türbesi (Çerkeş İlçesi-Aliözü Köyü)

Fotoğraf 26: Sinan Dede Türbesi (Çerkeş İlçesi-Aliözü Köyü)

Fotoğraf 27: Hacı Murad-ı Veli Türbesi (Eldivan İlçesi-Seydiköy)

Fotoğraf 28: Hacı Murad-ı Veli Türbesi (Eldivan İlçesi-Seydiköy)

Fotoğraf 29: Hacı Zekeriya Türbesi (Eldivan İlçesi-Sarıtarla Köyü)

Fotoğraf 30: Alıç Türbesi (Ilgaz İlçesi-Alıç Köyü)

Fotoğraf 31: Akçaören Türbesi (Ilgaz İlçesi-Akçaören Köyü)

Fotoğraf 32: Kayı Türbesi (Ilgaz İlçesi-Kayı Köyü)

Fotoğraf 33: Eskice Köyü'nde yapımı tamamlanmış olan türbe (İlgaz İlçesi-Eskice Köyü)

Fotoğraf 34: Eskice Köyü'nde yapımı devam eden türbe (İlgaz İlçesi-Eskice Köyü)

Fotoğraf 35: Şeyh Yunus Türbesi (Ilgaz İlçesi-Şeyh Yunus Köyü)

Fotoğraf 36: Hacı Kuşçu Efendi Türbesi (Ilgaz İlçesi-Cendere Köyü)

Fotoğraf 37: Ilgazlı Hacı Baba (Şeyh Ahmet Abduşoğlu) Türbesi (Ilgaz İlçesi-Cendere Köyü)

Fotoğraf 38: Çal Türbesi (Kurşunlu İlçesi-Merkez)

Fotoğraf 39: Çırdak Türbesi (Kurşunlu İlçesi-Çırdak Köyü)

Fotoğraf 40: Zeyve Türbesi (Kurşunlu İlçesi-Köprülü Köyü)

Fotoğraf 41: Elvanseydi Türbesi (Orta İlçesi-Elmalık Kasabası)

Fotoğraf 42: Erenler Türbesi (Orta ilçesi-Kalfat Kasabası)

Fotoğraf 43: Hoca Sinan Türbesi (Orta İlçesi-Kalfat Kasabası)

Fotoğraf 44: Saka Baba Türbesi (Orta İlçesi-Sakaeli Köyü)

Fotoğraf 45: Hacı Ali Turab-ı Veli Türbesi (Şabanözü İlçesi-Mart Köyü)

Fotoğraf 46: Hacı Ali Turab-ı Veli Türbesi (Şabanözü İlçesi-Mart Köyü)

Fotoğraf 47: Kızıl Deli Yahya Dede Türbesi

Fotoğraf 48: Kızıl Deli Yahya Dede Türbesi'nin bahçesi adak kurbanlarını kesmek ve pişirmek için kullanılır.

Fotoğraf 49: Hacı Hafız Efendi (Hasan Sarıkaya)

Fotoğraf 50: Hacı Hafız Efendi Türbesi (Yapraklı İlçesi-Merkez)

Fotoğraf 51: Hacı Mustafa Efendi (Mustafa Okutkan)

Fotoğraf 52: Hacı Mustafa Efendi Türbesi (Yapraklı İlçesi-Merkez)

Fotoğraf 53: Fethiye Türbesi (Yapraklı İlçesi-Merkez)

Fotoğraf 54: Benli Muhittin Türbesi (Yapraklı İlçesi-Akyazı Köyü)

ÖZET

KOLCU, Bengisu. Çankırı Türbeleri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007

Çalışmada amaçlanan bölge halkının türbe inancına bakış açısının ve ildeki türbeler etrafında oluşan yaygın uygulamaların değerlendirmesini yapmaktır. Çalışma, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Çankırı iline bağlı elli sekiz türbe ile ilgili bilgiler kaynak kişilerin anlattıklarından ve bu türbelerle ilgili yazılı kaynaklardan alınmış, bu bilgilere herhangi bir yorum katılmamıştır. İkinci bölümde ise toplanan verilerin ışığında Çankırı türbelerindeki “halk hekimliği” uygulamaları ve “yağmur duası” ritüeli hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Bu çalışmada derlenen inanışlar ve uygulamalardaki kalıplaşmalar her ne kadar dinle ilgili olsa da bunların dinlere göre doğruluğu veya yanlışlığı ilahiyat bilimine bırakılarak işlenmiştir. Halkbilimin genel prensiplerine uygun olarak bu inanışlar “batıl” olarak ötekileştirilmeden değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler

1. Türbe
2. Halkbilimi
3. İnanç
4. Ritüel
5. Din

ABSTRACT

KOLCU, Bengisu. The Tombs of Çankırı, M.Sc Thesis, Ankara, 2007

The aim of the study is to evaluate the local community's point of view to tomb belief and common practices around the tombs of the province. Study includes two sections. In the first section, information about fifty eight tombs of Çankırı are gathered from the explanations of the reference local people and the written sources. No comment has been added to this information. In the light of the collected information, "folk medicine" practices in the Çankırı tombs and "rain prayer" rituals are discussed in the second section. Although the beliefs and practices compiled in the study are related to religion, their truthfulness is left to theology. In accordance with the general principles of the folk science, mentioned beliefs are not evaluated as superstitions.

Key words

1. Tomb
2. Folk Science
3. Belief
4. Ritual
5. Religion